

III.

Beskrivelse

af

Ruiner i Julianehaabs Distrikt,

der ere undersøgte i Aaret 1880

af

G. F. Holm,

Premierlieutenant i Flaaden.

De Beretninger, som vi besidde om de gamle Colonier, hvis Bygningsruiner her skulle omtales, findes, som bekjendt, sammenstillede i « Grønlands historiske Mindesmærker », og Uddrag deraf ere givne i forskjellige Skrifter. Her skal derfor blot med et Par Ord erindres om Hovedsagen deraf.

Islænderen Gunbjørn blev af Storme forslaaet ud i Havet Vest for Island og saae da Jøkler af et stort Land i Vester, medens han samtidig saae Snefjeldsjøklen paa Island.

Erik den Røde havde begaaet Drab paa Island og blev derfor paa Thorsnæs Thing dømt til 3 Aars Landflygtighed. Han bestemte sig da til at opdage det Land, som Gunbjørn havde seet, og lovede at vende tilbage for at bringe Underretning derom, naar han opdagede det. Han sejlede i Aaret 983 ud fra Snefjeldsnæs og fik snart de grønlandske Jøkler isigte. I tre Sommere besejlede han dernæst saavel den østlige som den vestlige Kyst af Grønland for at opsøge de Strækninger, der bedst egnede sig til Colonisation, og vendte derefter tilbage til Island. Ved hans Fortælling om Landets Frugtbarhed lykkedes det ham at faae mange andre til at ledsage sig til Grønland for at colonisere Landet; men af de 25 Skibe, som i 986 afsejlede fra Island til Grønland, naaede kun 14 Bestemmelsesstedet, idet de andre forliste eller bleve drevne tilbage af Storm. Erik tog selv Bolig paa Brattahlid i Eriksfjord, medens de øvrige toge Landstrækninger i Besiddelse paa begge Sider af denne.

Islænderen Bjarne Herjulfson blev paa Rejsen derover forslaaet vester efter i Havet og opdagede da store Lande Vest for Grønland, dog landede han ikke her, men søgte tilbage til Grønland. Mange Islændere toge endnu herover i de paafølgende Aar.

Leif, en Søn af Erik den Røde, foretog en Rejse til Norge, hvor han tilligemed sit Skibsmandskab antog den christne Tro, og Olaf Tryggvesøn overdrog ham da at forestaa Christendommens Udbredelse i Grønland. Leif vendte i Aaret 1000 tilbage til Grønland, hvor Christdommen meget hurtigt udbredtes, men Folkets Sæder og Skikke forbleve endnu i mange Aar derefter hedenske; Sagaerne fortælle saaledes om Udryddelsen af hele Slægter paa Grund af Blodhævnen. Samme Aar drog Leif ud for at opsøge de Lande, som Bjarne Herjulfson havde seet vester ude i Havet, hvor han, foruden de af Bjarne opdagede Lande, fandt Vinland.

Hans Rejse efterfulgtes af mange andre, og adskillige Forsøg blev gjorte paa at anlægge Colonier i Vinland. Der er Sandsynlighed for, at saadanne blev anlagte, og at der har været drevet Handel fra Vinland til Island og Grønland indtil Midten af det 14de Aarhundrede, men Oldskrifterne ere meget sparsomme med Meddelelser herom.

Skjøndt Colonien i Grønland ikke var større end en Trediedel af et Bispedømme, fik den dog, paa Grund af den lange Afstand fra andre Lande, i Aaret 1126 en fast ansat Biskop. Bispestolen blev oprettet ved Gardar i Bunden af Einarfjorden.

Colonien antog de islandske Love, der, ligesom paa Island, forestodes af en Laugmand. Den første Laugmand var Erik den Røde, og efter ham boede Laugmændene paa dennes Gaard Brattahlid.

Colonien var delt i to Distrikter eller Bygder, der hed Østerbygd og Vesterbygd; mellem disse laa store, øde, ubeboede Strækninger. Østerbygden var mest befolket; her laa Laugmandsboligen og Bispestolen, 12 Kirker, hvoraf den ene

var Domkirken, og 190 Gaarde, og tillige nævnes her et Munkekloster og et Nonnekloster. Vesterbygden havde kun 4 Kirker og 90 Gaarde, men den strakte sig over en meget lang Strækning, idet dens beboede Steder ofte laa langt fra hverandre.

I Aaret 1261 gave de grønlandske Nordboere, som det synes, frivillig Slip paa deres Selvstændighed og hyldede den norske Konge Hakon Hakonsøn. Fra den Tid af ramte mange Uheld den grønlandske Coloni. Havisen ved Landets østlige Kyst tiltog sidst i det 13de Aarhundrede i en, lader det til, forhen ukjendt Grad; som Følge heraf var det vel, at Skibbrud bleve hyppige. I det 14de Aarhundrede begyndte Skrællingerne (Eskimoerne) at anfælde Colonien og ødelagde til sidst hele Vesterbygden. Landet havde saaledes lidt meget baade ved Naturens Ublidhed og fjendtlige Anfald, men Tilstanden forværredes endnu mere, da den norske Konge i Slutningen af det 14de Aarhundrede tilegnede sig Eneret til at handle med Landets Indbyggere; thi herved udelukkede Regeringen alle Private fra Handelsforbindelse med Grønland, medens den selv — især senere hen, da urolige Tider og pestagtige Sygdomme hærgede Nord-Europa — forsøgte Landets Besejling og Indbyggernes Forsyning med, hvad de behøvede fra Europa til Livets Ophold.

Man seer af gamle Diplomer, at Østerbygden, tilligemed Bispesædet Gardar, endnu har bestaaet i Aaret 1410; men 1418 blev Colonien overfaldet og hærget af en fjendtlig Flaade, der ødelagde Kirker og Bygninger og bortførte en stor Mængde af Indbyggerne i Trældom. Paa samme Tid, som Kongen indskærpede Forbudet mod Fremmedes Handel paa de norske Skatlande, sluttedes en Traktat med den engelske Konge, ifølge hvilken de med Vold fra disse Egne bortførte Mennesker igjen uhindret kunde vende tilbage. Da Grønlænderne vare komne tilbage fra det langvarige Fangenskab og paany begyndte at opbygge Kirker, sendte de 1446 en Begjæring til Paven om igjen at faae Biskop og Præster ansatte i Landet. Paven sendte

derfor i 1448 Befaling til Biskopperne paa Island om at søge for Christendommens Gjenoprettelse i Grønland, men det er vistnok meget tvivlsomt, om denne Ordre er bleven udført.

Mindre sikre Efterretninger omtale, at der endnu blev drevet Handel mellem Grønland og Norge indtil Aaret 1484; da siges de tiloversblevne 40 Nordmænd, der vare bekendte med den grønlandske Sejlads, at være blevne myrdede i Bergen af tyske Kjøbmænd, fordi de ikke vilde sælge dem deres Varer.

Den trondhjemske Erkebiskop Erik Valkendorf var den første, der igjen (c. 1514) henledede Opmærksomheden paa den tabte Coloni og samlede alle gamle Beretninger om den. Det var hans Agt at lade foretage en Gjenopdagelse af Colonien, men, inden den kom til Udførelse, faldt han i Unaade og maatte flygte til Udlandet.

Den første Expedition, som med Sikkerhed vides at være bleven udsendt for at gjenopdage Grønland, afgik 1579 under Ledelse af Jacob Alday. Han fik Grønlands Østkyst isigte, men maatte vende om med uforrettet Sag paa Grund af stærke Storme og megen Is.

Jeg skal ikke her gaa ind paa at omtale alle de Rejser, som bleve foretagne for at gjenopdage Grønland, men kortelig omtale de vigtigste Undersøgelser af Ruinerne af Nordboernes Boliger i Julianehaabs Distrikt.

Hans Egede kom, som bekendt, til Grønland 1721 og grundede ved Godthaab den første danske Mission og Coloni. Han nærede bestandig det Haab, at Levninger af den europæiske Coloni paa Østkysten kunde opdages, og foretog selv i den Hensigt 1723 en meget besværlig Rejse; han naaede til Nanortalik, længere vilde Grønlænderne, der fulgte ham, ikke rejse. Han traf paa flere af Ruinerne i Julianehaabs Distrikt, deriblandt den berømte Kirkeruin Kakortok¹⁾.

¹⁾ Hans Egede: «Omstændelig og udførlig Relation angaaende den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse». Kbhvn. 1738.

I Aarene 1751 til 1753 foretog Peder Olsen Walløe for den grønlandske Direktion og Missionskollegiet sin bekendte Undersøgelsesrejse i det sydlige Grønland og om paa Østkysten til Nenese¹⁾. Han undersøgte og beskrev paa denne Rejse de vigtigste Ruiner i Tunugdliarfik, Agdluitsokfjorden, Unartokfjorden og endeel af Igalikofjorden.

Efterat Colonien Julianehaab var anlagt, foretog Handelsassistent Aaron Arctander en Recognosceringsrejse i Julianehaabs Distrikt i Aarene 1777—79²⁾. Paa denne Rejse besøgte han de fleste Ruiner i Distriktet og beskrev dem nøje. Flere af de Ruingrupper, han har besøgt, f. Ex. Ruingruppen indenfor den store Sø ved Amitsuarsuk og Grupperne i Dalen mellem Kordlortok i Tunugdliarfik og Sermilik, have, saavidt bekendt, ikke senere været besøgte af Europæere og maaske næppe af Grønlændere; idetmindste have de været ubekjendte for disse i de sidste halvhundrede Aar.

Endelig har det kongelige Nordiske Oldskriftselskab, førend «Grønlands historiske Mindesmærker» bleve afsluttede, ladet foranstalte en Mængde Undersøgelser og Eftergravninger, der bleve foretagne af de i Landet værende Missionærer, Coloni-bestyrere og Assistenten. Hovedsagelig støttet paa dette Materiale har Worsaae i G. h. M. nøje beskrevet samtlige Ruiner, ligesom ogsaa Planer af flere Grupper ere optagne i dette Værk.

Da det i Foraaret 1880 overdroges mig, med Assistance af Arkitekt Th. Groth og Cand. polyt. C. Petersen, at foretage

¹⁾ Peder Olsen Walløes Undersøgelsesrejse i Julianehaabs Distrikt 1751—53. Dagbog med Anmærkninger af O. Fabricius. Ugeskriftet «Samleren» I Bind.

²⁾ Udskrift af en Dagbog holden i Grønland af Aaron Arctander paa en Recognosceringsrejse i Julianehaabs Distrikt i Aarene 1777—1779 af H. P. v. Eggers. Ugeskriftet «Samleren» VI Bind.

en Undersøgelsesrejse til Julianehaabs Distrikt, modtog jeg fra Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske Undersøgelser i Grønland en Instrux, hvis vigtigste Paragrapher jeg her skal nævne, for at antyde, hvad Hensigten var med Rejsen.

1.

«Expeditionens Hovedformaal er en Fortsættelse af de i 1876 under Assistent Steenstrups Ledelse paabegyndte topographisk-arkæologiske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt, nemlig en Supplering af de nævnte Undersøgelser i det af Dem og Steenstrup opmaalte Terræn og en Udvidelse af dem mod Syd, saa langt som De kan overkomme, idet Opmærksomheden fortrinsvis rettes paa Fjordene.

2.

Ved Siden af den almindelige geographiske Undersøgelse af det nævnte Terræn vil det være af særdeles Vigtighed at faae foretaget følgende Arbejder i saa stort Omfang, som Tiden maatte tillade:

a) Udgravninger i arkæologiske Øjemed, saasom ved Kagsiarsuk (det formodede Garde) eller i og omkring andre gammel-skandinaviske Ruiner eller Byggegrunde, som De maatte foretrække, idet Opmærksomheden særlig maa være rettet paa at faae samlet alt, hvad der kan tjene til Belysning af de gamle Nordboeres Ophold der. Lejlighedsvis bør ogsaa eskimoiske Kjøkkenmøddinger undersøges.

b) Optagelse af Grundplaner med nøjagtige Maal af alle Ruiner, som Expeditionen træffer paa, med tilhørende topographiske Rids af Omgivelserne til Oplysning om Ruinernes Beliggenhed, Afstand fra Havet eller Elvene, samt Højde over Havet.

3.

De vil have erfaret af den Betænkning, der er indgivet til Ministeriet om de nævnte Undersøgelser, og hvoraf der er tilstillet Dem en Afskrift, at der paatænkes ad Aare at afsende en

Baadexpedition fra Julianehaab til Østkysten. I den Anledning maa vi henlede Deres Opmærksomhed paa det Ønskelige i, at De kunde skaffe Oplysning om:

a) paa hvilken Maade en saadan Baadexpedition hensigtsmæssigst vilde kunne tilvejebringes;

b) hvorvidt der fra den senere Tid haves Efterretninger om Østkystens Beboere, og

c) om der maatte være Udsigt til, at Grønlændere i Julianehaabs Distrikt kunne være tilbøjelige til at deltage i eller støtte en saadan Expedition, der forventes at maatte overvintre paa Østkysten.

6.

Foruden Kaart og Optegnelser affattes saamange billedlige Fremstillinger som muligt til Belysning af Iagttagelserne og af Landets Beskaffenhed i det Hele. Ligeledes indsamles selvfølgelig Naturalier, navnlig Mineralier, Bjergarter og Planter foruden de i det foregaaende omtalte Oldsager. Hele Rejsens Udbytte, saavel af Iagttagelser med tilhørende Kaart og billedlige Fremstillinger, som af Gjenstande til videnskabelige Samlinger, er det Offentliges Ejendom. Iagttagelserne ere bestemte til at udgives i «Meddelelser om Grønland».

Oplysninger om Østkysten erholdt jeg fortrinsvis ved i Midten af Juli Maaned at foretage en Rejse ned til Handelens sydligste Udsted Ilua, hvor jeg havde en Sammenkomst med Beboere fra Grønlands Østkyst. Disse samles ikke som i tidligere Tid med Vestkystens Beboere ved Aluk paa Østkysten, for der at tiltuske sig Handelens Varer, men de rejse nu til Ilua (Pamiagdlok) paa Vestkysten for direkte at handle.

Den 6te Juli ankom til Ilua en Konebaad fra Østkysten, fulgt af 3 Kajakker, og den blev ført af Inuk, en ældre, forstandigt udseende Mand, der efter eget Sigende er den, som er bedst kjendt med Forholdene paa Østkysten. Konebaadens Besætning kom fra Kangerdlugsuatsiak ($60\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br.), hvor den

havde overvintret efter ifjor at have besøgt Ilua for at handle. Denne Konebaad blev imod Sædvane længere Tid ved Ilua; thi Handelens Udligger var endnu ikke vendt tilbage fra sit Ophold paa Nunarsuak Tunugdlek paa Kitsigsut, hvor han havde været ude under Klapmydsefangsten. Da jeg den 11te Juli ved Kag-siarsuk havde faaet denne Underretning, rejste jeg saa hurtig som mulig til Ilua, hvortil jeg dog først ankom om Aftenen den 19de paa Grund af Storm, Regn og Is, men tidsnok for at kunne træffe Hedningerne, og jeg havde den 20de om Formiddagen en Sammenkomst med Inuk. Assistent Lund fra Sydprøven havde af Colonibestyrelsen faaet Tilladelse til at rejse med os som Tolk, og jeg skal her meddele de væsentligste Oplysninger, vi modtog af Inuk angaaende Befolkningen og Isforholdene paa Østkysten.

Hans Bolig er ved Tingmiarmiut ($62\frac{3}{4}^{\circ}$ n. Br.), og det nordligste Sted, han har været, er ved Umivik ($64\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br.), hvor han har tilbragt 2 Vintre. Disse Steder svare efter Omgivelserne og Solens Stilling paa forskellige Tider til de paa Graahs Kaart opførte Lokalteter af samme Navn.

Beboede Steder nordligere end Tingmiarmiut, hvor der er 2 Huse, ere: Umanak (2 Huse, omtr. 20 Mennesker), Akorninarmiut (2 Huse), Igdlorluarsuit (2 Huse, omtr. 25 Mennesker), Timiartalik, Umivik (5 Huse, omtr. 40 Mennesker), Pigiutdlit Kusulik, Ivnersuak, Angmagsalik (mange Mennesker), Kelalualik. Ved Angmagsalik er Solen bestandig paa Himlen i 5 Dage; Inuk har ikke selv været der, men han har hørt dette som sikkert. Naar man rejser saa hurtig som mulig, kan man fra Umivik komme til Angmagsalik paa 4 Dage. Disse Oplysninger stemme med, at Angmagsalik ligger paa $66\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br. Om Kelalualiks Beliggenhed kunde han ikke fortælle os noget, men han havde hørt sige, at der mulig boede Mennesker endnu nordligere; thi paa lange Slæderejser derfra nordpaa havde man seet Slædespor.

Syd for Tingmiarmiut ligge Anoritok, Taterat, Iluilek, Kan-

gerdlugsuatsiak (paa Kleinschmidts Kaart $60\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br.). Disse Steder ere tildels ikke mere beboede, men bruges kun som Overvintringssteder af dem, der besøge Ilua.

De nordligste Steder ere i det Hele taget de mest beboede, idet Befolkningen sønderpaa tager stærkt af paa Grund af Sult og Sygdomme. Inuk kjender imidlertid ikke Antallet af Huse og Mennesker i de nordligere Egne, da han ikke selv har været der.

I Løbet af Sommeren skal Kysten som oftest kunne befares med Konebaad, da Isen paa denne Aarstid ikke frembyder nogen væsentlig Hindring derfor. Der sees ofte isfrit Vand ud for Kysten, men for det meste ligger Isen dog længere ude, om den end ikke kan sees fra Fjeldene. Fra Umivik og syd-efter gaar Isen bort ved tredje Tænding af Maanen efter den korteste Dag (altsaa Marts) og kan da ikke sees fra Fjeldene; samtidig indtræffer Dønning, og Havet kan endog være i stærkt Oprør, saa at Isen paa den Tid maa være aldeles borte længere ude; den kommer dog igjen ved fjerde Tænding og ligger da til Udgangen af femte Tænding. Storisen kommer i det Hele taget meget forskjelligt, saa at der kan hengaa flere Aar, uden at der sees Is langs Kysten; kun med Paalandsvind kommer den da ind til den. Om Efteraaret kan Havet være i stærkt Oprør, men, selv om Isen ikke tidligere har været ved Kysten, kommer den dog dertil ved den korteste Dag eller i Løbet af første Nytænding.

Om Vinteren tillægges Fjordene med Is, hvilket ogsaa for en Del er Tilfældet med Strækningerne indenfor den Mængde Øer og Skjær, der paa de fleste Steder findes langs Kysten; men, hvor saadanne ikke findes, er Havet kun tillagt, naar Isen ligger udenfor Kysten, og den bryder op, saasntart der kommer Fralandsvind. Islægningen begynder ved Nytænding efter den korteste Dag, og man kan være sikker paa, at Vinterisen bryder op ved tredje Tænding.

Kyststrækningen indtil Tingmiarmiut kan i Almindelighed

befares med Konebaad fra April til Oktober, og en Rejse fra Igdlorluarsuit (efter Beskrivelsen liggende ved Bernstorffsfjorden paa Graahs Kaart, $63^{\frac{3}{4}}^{\circ}$ n. Br.) til Ilua og tilbage til førstnævnte Sted vil, naar man ikke opholder sig undervejs for Fangstens Skyld, kunne gjøres fra Maj til August. Puisortok-Isbræ er det eneste farlige Sted, som skal passeres paa denne Vej.

Rejsen om til Østkysten vil bedst kunne foretages gjennem det sydligere Sund Ikek, da der i Ikerasarsuak (Prins Christians Sund) er meget stærke Strømninger, som farliggjøre Konebaadssejladsen, naar der er Is. Inuk er 5 Gange (det er den tredje Gang, at han er i Ilua) gaaet igjennem det sydlige Sund, hvilket han mener vil kunne passeres fra April til Slutningen af September.

Slæderejser ville for det meste kunne udføres fra Januar til Marts, og lange Strækninger kunne da befares, men kun paa de Steder, hvor Øer danne et Værn udenfor Kysten. Enkelte Aar er der, som ovenfor omtalt, slet intet Islæg, men dette gjælder dog, saa vel som alt, hvad Inuk fortalte, kun for Egnen indtil Umivik. Nordligere skal man bruge Hundeslæder langt mere, da saagodtsom al Vinterfangst der skeer fra Slæde. Spandet bestaar gjerne af 6 Hunde, og man kjører hurtigere, end en Kajakmand kan ro.

Paa hele Strækningen, som disse Grønlændere have befaret, er Kangerdlugsuatsiak den eneste store Fjord. Sælhundefangst med Slæde om Vinteren finder ogsaa Sted i denne Fjord, naar Grønlænderne paa Rejsen fra Ilua overvintre der; men den afbrydes ofte, nemlig naar Isen gaar bort fra Land.

Inuk har hverken hørt eller seet noget til europæiske Ruiner paa Østkysten, medens der derimod findes Varder paa mange fremspringende Pynter, og han har hørt tale om, at der paa høje Fjelde skal findes Teltpladser, som ikke ere byggede af Grønlændere. Skibe have efter hans Sigende aldrig viist sig udenfor Kysten, og han har heller ikke hørt tale om saadanne.

Inuk, der senere i 1881 har bosat sig paa Vestkysten, er

meget villig til at være en Expedition behjælpelig f. Ex. med at følge som Vejviser, og han vil ogsaa skaffe Hunde, hvilket han siger er meget let, da de overalt ere Handelsvare.

Han gjorde Indtryk af ikke at sige andet, end hvad han vidste med Sikkerhed, og dette blev stadfæstet derved, at Missionærerne ved Friederichsthal saa vel som flere andre, til hvem jeg havde henvendt mig om Oplysninger angaaende Østkysten, havde faaet de samme Underretninger som jeg, tildels fra andre Kilder.

Østlændingernes Baade ere gennemgaaende mindre end de, der bruges paa Vestkysten. Dimensionerne paa Inuks Baad vare:

Længden	28	Fod	6	Tom.
Største Brede i Bunden . .	3	—	»	—
— — foroven . . .	4	—	3	—
Højden	2	—	3	—

og en saadan Baad vil vel kunne lade mindst 3000 Pd.

Ved at foretage denne Rejse sydpaa, førend Undersøgelserne i Igalikofjorden og Tunugdliarfik vare afsluttede, forhindredes jeg fra at følge Instruxens § 1, ifølge hvilken jeg skulde begynde Undersøgelserne ved Fjordene nærmest ved Julianehaab og derfra fortsætte dem mod Syd, saa langt jeg kunde overkomme. Det var derfor min Agt paa Tilbagerejsen fra Hua at besøge de vigtigste Ruingrupper paa hele Strækningen og derefter afslutte Undersøgelserne i de nordlige Fjorde; men jeg tog ikke med i Beregning det Afbræk, som det aldeles enestaaende regnfulde Vejrlig i denne Sommer medførte, saa at jeg, da de vigtigste Undersøgelser, nemlig ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden, endnu ikke vare afsluttede, blev nødt til at forbi-gaa adskillige ikke uvigtige Ruingrupper.

Som man vil se af det efterfølgende, have vi i det Hele besøgt 40 Ruingrupper, bestaaende af c. 300 Ruiner, men mange af disse ere slet bevarede og derfor kun løseligt omtalte. Paa

alle Steder, hvor Ruinerne ere nogenlunde godt bevarede, have vi optaget Situations-Kaart over den nærmeste Omegn for at vise Ruinernes Beliggenhed og Omegnens Beskaffenhed. De enkelte Ruiners Dimensioner og Udseende samt Beliggenhed for hverandre er mange Steder i Beskrivelsen forbigaaet, dels paa Grund af, at de tidligere ere nøjagtig beskrevne i «Grønlands historisks Mindesmærker», dels fordi man paa Tegningerne vil kunne finde alle Oplysninger vedrørende dem. Naar Beskrivelsen alligevel er bleven omfangsrig og trættende, da er det for ikke at undlade at omtale Ting, som mulig vilde kunne have Interesse, samt for at fremtidige Besøgere af Ruinerne strax kunne finde disse uden først at lede efter dem ved besværlige og tidsspildende Vandringer. Paa medfølgende Kaart, der er udarbejdet i 1880 og 81, vil man finde aflagt alle de Ruingrupper, som omtales i Beskrivelsen. Størstedelen af disse ere tidligere omtalte og findes paa Kaartet i «G. h. M.», men ofte paa en meget ufuldstændig og vildledende Maade paa Grund af det spredte Materiale, hvoraf Ruinbeskrivelsen og Kaartet der er samlet.

Vi have fortrinsvis foretaget Udgravninger ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden, medens vi alle de øvrige Steder kun have opholdt os faa Dage. Udbyttet af Gravningen er opført i en Fortegnelse Side 138 og maa vel ansees for betydeligt, naar der tages Hensyn til den korte Tid, som kunde anvendes dertil.

Alle de hermed følgende Situationsplaner, hvorpaa ingen Pil er viist, ligge i retvisende Nord og Syd. Paa de øvrige betegne Pilene retvisende Nord. Situationsplanerne ere tegnede i Maalestok $\frac{1}{10000}$; Ruinerne i $\frac{1}{1000}$, undtagen de bedst bevarede, der ere tegnede i $\frac{1}{250}$. Planerne over Ruingrupperne ved Kakortok, Sigsardlugtok, Kagsiarsuk i Igalikofjorden og Igaliko ere tagne med et «Stampfers Taschen-Nivellier-Instrument»; de øvrige ere optagne med Lommesextant eller Kompas i Forbindelse med Skridtning og Barometer.

Førend jeg gaar over til Beskrivelsen af Ruinerne, tillader jeg mig at give en kort Oversigt over Nordboernes Levevis i Grønland, forsaavidt som det kan uddrages af de Levninger, som vi have havt Lejlighed til at iagttage, og som ville blive omtalte i det efterfølgende.

Ruinerne i Julianehaabs Distrikt ere, efter Arkitekt Groths Udsagn, gennemgaaende bedre opførte og bevarede end de af ham i 1878 undersøgte Ruiner i Godthaabs Distrikt. Dette hidrører vel tildels fra, at Egnen har været tættere befolket paa Grund af det mildere Klima, men vistnok især derfra, at der i Bjergarterne her findes udmærkede og let tilgængelige Bygningsemner, der ikke behøve videre Tildannelse. Af Bygningsmaterialet maa især fremhæves den røde Sandsten, der lader sig kløve i parallelle Flader, og hvoraf flere af de bedst bevarede Ruiner ere opførte; dette er Tilfældet med de fleste i det indre af Sermilik, Tunugdliarfik og Igalikofjorden.

Man kjender i alt i Julianehaabs Distrikt omtrent 100 Ruingrupper, hvoraf nogle kun bestaa af et Par, medens andre indeholde indtil 30 Ruiner. De betydeligste Grupper findes ved: Kagsiarsuk i Tunugdliarfik, Umiausat, Kordlortok, Tingimiut, Kakortok, Sigsardlugtok, Igaliko, Kagsiarsuk i Igalikofjorden samt ved Amitsuarsuk-Søen.

Nordboerne nedsatte sig for det meste i det indre af Fjordene ved de græs- og skovrige Egne, der ere gennemskaarne af Laxe-Elve. Bygningerne ligge oftest i Nærheden af Fjordene, som jo ere den bedste Forbindelsesvej, og findes mange Steder anlagte paa lave Bakkestrøg for at forhindre Oversvømmelse ved stærke Regnskyl.

[Beboelseshusene maa nærmest søges i de uformelige Ruinmasser, der have været byggede af Græstørv og Sten. De have været store og have bestaaet af flere Rum, men ere fuldstændig sammensunkne og overbevøxede med Marehalm og Krat, og derfor ofte næsten ukjendelige. De mindre Ruiner, der have været byggede af store, udsøgte og fortrinligt sammenpassede

Sten, mellem hvilke der ikke har været anvendt Græstørv, eller i alt Fald kun i meget ringe Mængde, saa at der nu ikke mere sees Spor deraf, ere derimod forholdsvis velbevarede. Det ligger nær at antage, at de fleste af disse have været Udhuse. I den yderste Del af de 3 à 4 Fod tykke Mure er anvendt de sværeste Sten, medens den indre Væg vel er ligesaa godt bygget, men af mindre Sten. Kun i et enkelt Tilfælde, nemlig i Kirkeruinen ved Kakortok (Tav. XVIII—XX), findes Stenene tildels tilhuggede, ligesom dette ogsaa er den eneste Ruin, hvori der er fundet Kalk mellem Stenene i Murene. I Almindelighed findes kun en enkelt, 2 à 3 Fod bred Dør paa Husene. Man seer intet Spor af Vinduer (naar undtages i Kakortok-Kirke); disse have sikkert siddet i Tagene. Endemurene have havt samme Højde som Sidemurene, kun paa Kakortok-Kirke og Ruin I ved Kag-siarsuk i Igalikoffjorden (Tav. XXIX) sees trekantede Stengavle. Gulvet har bestaaet af Grus og Smaasten. Spor af Ildsted mener jeg at have seet i flere Bygninger midt imellem begge Langvægge. I Gulvhøjden er ofte fundet et Lag Trækul. Dette, ligesom ogsaa Slagger og Metaldraaber, der ere fundne flere Steder, kunde tyde paa, at nogle af Ruinerne ere ødelagte ved Ild¹⁾.

De gamle Nordboers Hovederhverv har været Kvægavl, Laxefiskeri og Jagt.

Om Sommeren har der i Omegnen af alle de større Ruin-grupper været rigeligt Foder for større Flokke Køer og Faar, men, hvorledes man i hine Tider har kunnet samle tilstrækkeligt Vinterfoder til Kreaturerne, synes vanskeligt at forstaa, naar man ikke vil antage, at Klimaet tidligere har været mildere, saa at Kreaturerne have kunnet gaa ude i længere Tid af Aaret, end nu er Tilfældet. At Isdriften langs Kysten er tiltaget i den historiske Tid nævnes i gamle Beretninger og synes at være en

¹⁾ Ved Trykningen af 2det Oplag er det i Klamme [] satte Stykke omskrevet.

nødvendig Betingelse for Forstaaelsen af, hvorledes de gamle Nordboer have kunnet besejle det nuværende Julianehaabs Distrikt, og man vil endvidere ikke kunne benægte, at denne Is, der nu ligger overalt udenfor denne Del af Landet, betydelig forøger Vejrligets Strenghed.

Om Sommeren vare Kreaturerne drevne sammen i store Kvægfolde, der tildels have ligget langt fra Bygderne (Sætere); disse Kvægfolde have haft en Højde af 4, højst 6 Fod, de lavere have været sværere byggede, nemlig med $2\frac{1}{2}$ à 3 Fod tykke Mure, medens de høje ofte kun ere byggede af enkelte Sten i Breden; muligvis have de lave og solide været anvendte til Køer, de høje og mindre solide til Faar. Kvægfoldene have ofte været byggede op til stejle, lave Fjeldsider eller ogsaa, hvor dette ikke har været muligt, ere store, paa Stedet liggende Sten anvendte til Indhegningerne, og Kvægfoldene ere saa godt som altid anlagte paa svagt heldende, fast Klippebund, hvor Regnvandet havde frit Afløb. Ofte støder der en lille Udbygning op til disse Indhegninger, og den har formodentlig været en Vogterbolig.

Om Vinteren have Kreaturerne staaet i Stalde, som vistnok sees i de lange, smalle Bygninger; kun i enkelte seer man imidlertid endnu Baase, dannede af store, flade Sten. Muligvis have Baasene ellers været dannede af Drivtømmer, som i hine Tider sandsynligvis har været stærkt ophobet, eller af Træstammer, som ofte i disse Egne naa betydelige Dimensioner, skjøndt de ere meget knudrede. En enkelt Stald (ved Sigsardlugtok) har været bygget paa en svagt heldende, plan Klippeflade med et lille Hul forneden i Muren paa den laveste Side til Afløb. Vinterfoderet til Kreaturerne har man vistnok opbevaret i Huse, der ere byggede af butkantede Sten, saa at Vinden frit kan spille imellem dem. Exempel paa et saadant Hus findes i Kingua i Tasersuak i Tasermiut, og, at dette ikke har været en Indhegning, fremgaar af, at der ligger en stor, flad Sten over Døren. Denne var vel næppe anbragt saaledes, hvis Byg-

ningen ikke havde været forsynet med Tag; men et Hus med Tag, der er bygget saaledes, at Vinden overalt kan trække igjennem, har sandsynligvis været anvendt til Opbevaring af Foder. Lange Gjerder, der ofte nu kun ere kjendelige som Jordvolde med enkelte Sten i, have vistnok tidligere omgivet Tundet eller Hjemmemarken, hvor Kreaturerne ikke maatte komme ind. Andre mindre Indhegninger, der kun have bestaaet af enkelte Sten, beliggende udenfor Bygningen paa frodigt Terræn, som helder mod Syd i Nærheden af Vandløb, have maaske omgivet Haver.

Til Laxefiskeriet har der været anvendt Garn, i hvilke der er benyttet Sænkesten af Vægsten med et udboret Hul; som Materiale, der var det naturligste og letteste at forarbejde til disse Sænkesten, er ofte benyttet Skaarene af Vægstens Kar. Da det synes at have været nødvendigt, at de anvendte Sænkesten vare forsynede med Hul, medens det vilde have været meget lettere at skære et Par Hakker i Vægstensstykkerne, maa Garnet vel have været dannet af et Materiale, der ikke let lod sig binde omkring Stenene. Paa Sænkestenene er undertiden indskaaret Mærker, rimeligvis for at Ejermændene kunde kjende deres Garn ¹⁾.

Nordboerne have naturligvis benyttet det meget rige Fiskeri i Fjordene, hvilket Bygninger paa smaa Øer og Skjær tyde paa; ligeledes have de, som omtalt i gamle Beretninger, jaget Sæl-hunde; dog har denne Syssel vel næppe været noget Hovederhverv, men snarere indskrænket sig til Jagten paa Fjordsælene, naar disse ere krøbne op paa Stenene ved Stranden eller paa Isen i de tillagte Fjorde.

Om Sommeren gjorde Nordboerne, som berettet i Sagaerne, længere Rejser paa Erhverv, sandsynligvis efter Hvalrosser og Isbjørne, men, at de skulde have drevet Jagt paa Hvaler, er lidet sandsynligt; Hvalben ere rigtignok fundne under Gulvhøjden i en

¹⁾ Se Anmærkning Side 143.

dybt udgravet Ruin, men dette kan hidrøre fra en strandet Hval. Fra Hjemmet har Jagten vel nærmest været rettet paa Rensdyr, Harer og Fuglevildt, foruden Sælhundene, som ovenfor anført.

At Nordboernes Hovederhverv ikke har været knyttet til Søen, fremgaar af, at saa mange større Ruingrupper ligge i en betydelig Afstand fra Fjordene.

Af Faarenes Uld have Kvinderne spundet Garn ved Hjælp af Haandten. Svingvægten paa disse, de saakaldte Tensten (Spindesten), ere smaa, coniske Dupper af Vægsten med et stort Hul i Midten, og de ere undertiden forsynede med Ornament.

Kornet maledes paa Haandkværne, af hvilke vi saavel have fundet Løber som Ligger. I Løberens Midte er der et temmelig stort, rundt Hul, hvorigjennem Axen har gaaet, og ved hvis nedre Rand der er et Udsnit, hvori sandsynligvis en Læbe fra Axen har grebet ind, for at Stenen kunde følge dens Omdrejning. Saavel i Underfladen af Løberen som i Overfladen af Liggeren er der udhugget en Mængde Riller. Hvis Kornet, som omtalt i de gamle Beretninger, skulde være dyrket deroppe, saa maa Klimaet, som ovenfor omtalt, dengang have været mildere end nu; rimeligst er det, at Kornet er tilbragt dem med Skibene.

Alle Fade, Skaale, Krukker, Kar have været forarbejdede af Vægsten; Hanke og Fødder sees endnu paa enkelte Stykker; kun sjældent har der været Forsiringer paa dem, og disse have da kun bestaaet af parallele, omkring Kanten udskaarne Striber. Undertiden sees Tegn, et Slags Bomærker, indskaarne i Bunden af saadanne Kar.

Man seer endnn sikre Ruiner af 4 Kirker, omgivne af smaa Kirkegaarde, nemlig ved Kakortok, Igaliko, Kagsiarsuk i Igalikofjorden og Ikgait. Kirkerne have gjennemgaaende været 50—60' lange og 25' brede og ere byggede af meget store og udsøgte Sten. Paa Kirkegaarden i Kagsiarsuk i Igalikofjorden laa en Del Lig ikke langt under Overfladen, tæt op til hverandre mellem store Sten, som i Familiebegrovelser. Ligene, der laa

med Hovedet mod Vest, synes ikke at have ligget udstrakte, men sammenbøjede, og der fandtes hverken Spor af Kister eller Ligklæder. Ved Ikigait derimod, hvor Ligene fandtes i betydelig Dybde, laa de udstrakte i Kister, slaaede sammen med Træ-nagler, men uden Laag, og vare iførte Ligklæder af brunt, uldent Tøj. Her ere ogsaa fundne smaa udskaarne Trækors henlagte i Kisterne.

Ved mange af de større Ruingrupper seer man enkeltliggende, smaa Bygninger, der ligge paa et højt Sted, hvorfra man har fortrinlig Udsigt over den nærmeste Omegn; disse har man vistnok med Rette anseet for Udkigsruiner, idet Nordboerne jo maa antages at have ført et meget krigersk Liv.

Ruiner ved Tunugdliarfik.

Nord for Julianehaab gaar Fjorden Tunugdliarfik ind i Landet, og ved dennes Indløb ligger en Gruppe Ruiner, $\frac{3}{4}$ Times Gang fra Udstedet Narsak, ved en dyb Bugt, hvori der udmunder en meget bred og forgrenet Elv (Tav. II). En bred, græsbevoxet Dal strækker sig langt ind i Landet til Foden af det 4500 Fod høje Ilimausak-Fjeld. Hele Strækningen fra Ruinerne til Udstedet er græsbevoxet, naar undtages den Del, der støder op til det inderste af Bugten, og som bestaar af Grus og Sten. Bag Ruinerne ligger et meget stejlt Fjeld, som kaldes Narsak-Fjeld.

Ruin I (Tav. II) er bygget af temmelig store Sten, men er meget ødelagt, dog staa endnu Nord- og Vestmurene et Par Fod høje. Indeni Ruinen er en Del Grønlændergrave, hvorover der ligge store, flade Sten. Ruin II, der er bygget af runde Sten, er delt i 2 ligestore Rum, men det er vanskeligt at bestemme dens Størrelse. Ogsaa indeni denne Ruin fandtes Grønlænder-

grave. Ruin III ligger paa en 100' høj Bakke, hvorfra der er god Udsigt over Omegnen; den er smukt og godt bygget af udsøgte Sten, har vandrette Fuger og er ikke meget nedfalden, men mange af Stenene fra Sydsiden ere benyttede til Rævefælder, som staa rundt omkring. Ruinens Længde er 18' 10", Brede 12' 6", Murens Tykkelse er 3', og Højden 3' 6". Indgangen har været paa den tildels nedrevne Sydside. De øvrige Ruiner ere temmelig store, men meget sammenfaldne og utydelige.

Langs den venstre Bred af Tunugdliarfik ligger der en Del mindre Ruinrupper; men jeg har kun havt Lejlighed til at besøge en enkelt af disse, nemlig den ved Ipiutak. Her findes paa en stor Slette, der er meget begroet med Pilekrat, 3 à 4 større Ruiner, der ere godt byggede af den der forekommende røde Sandsten, men iøvrigt meget sammenfaldne og overgroede. Paa et højt Punkt, c. 300 Skridt fra Fjorden, ligger en lille Ruin, til hvis Bagvæg er benyttet en faststaaende Klippe. Ruinen er godt bygget af den samme røde Sandsten og har en 2' 8" bred Indgang mod Fjorden; dens Længde er 6' 6", Brede 6' 3", Murens Tykkelse 2' 3", og Formuren over 2' høj.

I det indre af Tunugdliarfik findes en stor Mængde Ruiner, af hvilke jeg imidlertid iaar kun har besøgt de efterfølgende større Grupper.

Eggen omkring Kagsiarsuk (Tav. II) danner en Slette, der er meget rig paa Græs og strækker sig c. $\frac{1}{4}$ Mil Syd paa, af og til dog afbrudt af mellemliggende Stenpartier. Denne Slette er adskilt i 2 Dele ved en Elv, der kort fra Udløbet faar Tilløb af en mindre Elv, som i flere brusende Vandfald kommer ned fra de vestlige Fjelde. En Del af Ruinerne findes nedenfor og paa en hævet Havstok lige Syd for Elven, men flere Ruiner ligge Nord for Elven paa en god Græsslette, der er meget sumpig og tildels bevoxet med Marehalm. At Grønlændere

have opholdt sig her, kan man slutte af de mange Grønlænderhuse og Grave i og mellem Ruinerne. Langs med Elven kan man spore en dyb Fodsti, der sikkert har ført til en Gruppe Ruiner, som ligge c. 2000 Skridt Vest for Kagsiarsuk tæt ved et Vandfald, der dannes af Bielven.

De bedst bevarede Ruiner ved Kagsiarsuk ligge paa den omtalte 120' høje Terrasse, der bestaar af smaa Rullesten. De ere byggede af temmelig store, flade Sten, som senere, f. Ex. i Ruin VII (Tav. III), ere delvis anvendte af Grønlænderne til Grave, der saavel findes indeni som udenfor denne Ruin. I Ruin VI, der seer ud til at have været udgravet tidligere, er der anvendt store, fastliggende Sten. De nedenfor Terrassen liggende Ruiner ere meget overgroede, men Stenmurene sees dog i enkelte af dem. Indeni IX, der er bygget af temmelig store, gode Sten, ligge Resterne af et Grønlænderhus, hvortil Stenene fra Ruinen ere anvendte. Indhegningen VIII er en Jordvold paa et mod Fjorden skraanende, højt liggende Sted, og dens Diameter er 100 à 125 Fod, men er kun kjendelig som en Ophøjning i Terrænet. Nord for Elven ligger Ruin X, i hvilken det ene Hjørne er godt bevaret, medens det øvrige er meget sammenstyrtet, og den seer ikke ud til at være bygget med synderlig Omhu. Ruin XI, der er delt i to Rum og sammenfalden, blev udgravet til Gulvfladen, uden at der fandtes noget deri. I Ruin XIII, der er bygget af ret gode Sten, findes Grønlændergrave. Tæt herved strækker der sig en lang, ofte temmelig ukjendelig Jordvold med enkelte Sten i. Ruin XIV ligger lige ved en Skrænt paa ujævn Stengrund og med en Indhegning udenom. I den søndre Ende har den et Aflukke, som synes at have været højt, at dømme efter den Mængde Sten, der ere faldne ned af Skrænten.

Ruinerne paa Græssletten nedenfor ere alle meget sammenfaldne og overgroede af Marehalm, saa at Størrelsen derfor ofte er utydelig. Ruin XXI, der antages at have været en Kirke, er bygget af meget store Sten indtil 8 Fod lange, 6 Fod brede

og 1 Fod tykke. En Del af den er udgravet, men dens fulde Størrelse kan ikke bestemmes, da den er blevet meget ødelagt ved tidligere Udgravninger. Der er Spor af en Kirkegaardsmur udenom den. Enkelte Smaating fandtes ved Udgravningen, nemlig nogle smaa Metalstykker, forarbejdede Vægstensstykker og Slagger. Mellem 2 lodrette Klippevægge findes endvidere Levninger af en Indhegning (XXVI), der er bygget af meget store, røde Sandstensblokke.

Bygningerne ere i Almindelighed 20—40' lange og 12—16' brede, men nogle have dog en Længde af 50—70'. Intetsteds ere Murene nu mer end et Par Fod over Terrænet.

Om den ovennævnte Ruingruppe, der ligger tæt Vest for Kagsiarsuk, har Groth meddelt følgende lagttagelser:

«Fjeldbygden ved Kagsiarsuk. (Tav. IV). Naar man fra Ruin X ved Kagsiarsuk stiger op langs med Elven, seer man tæt nedenfor det øverste Vandfald en stor Indhegning, der mod Nord begrændses af en 10' høj Fjeldvæg, og tæt Syd for Indhegningen bruser Elven forbi i en dyb Kløft. Fjeldskraaningerne og Indhegningen ere bevoxede med godt Græs og Vikker, og hist og her findes større Partier bevoxede med Blaabærbuske. Indhegningen er 76 Skridt lang og 58 Skridt bred, og der er ingen Aabning i Muren til Indgang. I det nordøstlige Hjørne op til Fjeldvæggen er der en 14 Skridt bred uregelmæssig Indhegning, hvis Mur er 3—4' høj og godt bevaret. Det kan bestemt afgjøres, at der ikke har været nogen Døraabning i Muren. Omtrent 100 Skridt Nord for Indhegningen findes i Fjeldskraaningen et Stenbrud i hvid Granit, der har gode parallelle Brudflader, og sandsynligvis ere Stenene hentede herfra til en Del af Husene ved Kagsiarsuk og til Fjeldbygden. Denne ligger tæt ovenfor og 300 Skridt Vest for Vandfaldet paa en græsrig Slette, der indesluttet af afrundede Fjeldtoppe og gennemstrømmes af Elven. Ruinerne I og II ligge tæt ved hinanden paa en lav Høj, der skyder sig ud i Engen. De ere meget sammenfaldne og deles ved Skillerum i 2 Afdelinger. Man kan

ikke see, hvor Indgangen har været. I og omkring Ruinerne bestaar Jorden af sort Muld, men er kun sparsomt bevoxet med Syreplanter og Græs. 200 Skridt mod SSØ. findes en mindre Ruin (VI) paa et lille Plateau, der ligger 20' højere end Sletten og begrændses mod Syd af en stejl Fjeldvæg. Ruinen er godt bevaret, men Indgangen kan heller ikke her bestemmes. 150 Skridt mod NØ., paa en højere Klippe, der falder brat af mod Sletten, findes en større Ruin, der er delt i 2 Rum, hvoraf det vestlige er 4' smallere end det andet. I det sydvestlige Hjørne af det store Rum ere de store Stene anbragte saaledes, at de danne et lille dækket Rum. Til denne Ruin slutter der sig en uregelmæssig Indhegning, der bestaar af enkelte Stene og begrændses paa et Stykke af Sydøstsiden af en Klippe, tæt ved hvilken der findes en Indgang til Indhegningen. Paa en Fjeldtop ØSØ. herfor staa 2 Varder tæt ved hinanden (den ene er forneden omdannet til en Rævefælde), og om disse Varder fortælles der, at de skulle hidrøre fra Nordboernes Tid. De ere opførte af flade Sten, ere 5' høje, men byggede paa samme Maade som de grønlandske. Der er god Udsigt herfra til Ruinerne ved Kagsiarsuk, udover Fjorden og til Indlandsisen ved Niviarsiat. 240 Skridt Vest for II kommer man til 2 Ruiner, der ligge paa en lav Høj, som er bevoxet med Syrer og Græs. Ruinerne ere temmelig tydelige, Murene 3—4' tykke og 3' høje. III er dobbelt saa lang som bred og delt ved en Skillevæg i 2 Dele, mellem hvilke man ikke kan se nogen Dør. Indgangen er paa Sydsiden i det vestlige Rum. IV ligger tæt ved III og er mere kvadratisk. 400 Skridt længere mod Vest ved en lille Sø træffer man paa en godt bevaret Indhegning tæt op til en Fjeldvæg; Murene ere opførte af butkantede Sten og ere 4' høje; Indgangen findes paa Østsiden. Denne Bygning synes ikke at have været forsynet med Tag, thi Overkanten af Murene er temmelig plan, og der findes ikke mange nedstyrtede Sten ved Ruinen. Nogle Skridt Syd for Ruinen er der under et

Par store Sten dannet en Slags Hule, hvori Hyrden kan have fundet Ly under Uvejr».

Nord for Kagsiarsuk ligger Ruingruppen ved Umiausat (Tav. V.) ved 2 mindre Vandløb. Terrænet er her stærkt stigende, og Sletterne ere ikke store, men ovenpaa Fjeldene findes et frugtbart Bakketerræn med mange smaa Indsøer. Den sydligste Ruin (I, Tav. VI og VII) er bygget af meget store Sten paa en Grønstengang, der gaar ned til Fjorden, og hvorfra der er prægtig Udsigt over hele den indre Del af Tunugdliarfik. Stenene have vel tildels ligget paa Stedet, men det maa dog have været et besværligt Arbejde at sammenpasse dem saa smukt og godt. Bygningen er 20' lang og 12' bred, noget skjæv paa Grund af, at man har benyttet saa store Sten¹⁾. Murene ere endnu 6 à 7' høje med en Indgang paa den sydlige Mur.

Ruin II (Tav. V) er lille, men godt bygget af temmelig smaa Sten og endnu c. 2' høj. Den udgravedes, og i Gulvhøjden fandtes som sædvanlig Grus og Smaasten. Indgangen har vistnok været paa Nordsiden. Til den sydlige Mur slutter sig en Indhegning af smaa Sten paa en mod Syd heldende Flade, og denne Indhegning har, efter de omliggende Stens Mængde at dømme, næppe været mere end 3' høj, og ved at grave indeni den fandtes strax under Græsset et Lag af Smaasten.

III a (Tav. VI) bestaar af flere Bygninger og Indhegninger, der ere byggede op til en fremstaaende Klippeblok og ligge i forskjelligt Niveau efter Terrænets Fald. I den største af Bygningerne er Klippevæggen anvendt i det ene Hjørne, medens opragende Klippeflader paa 2 Sider ere anvendte som Underlag

¹⁾ Jeg skal nævne et Par Exempler paa Stenenes Størrelse:

4' 9"	lang,	3' 6"	bred,	2' 0"	tyk
5' 6"	—	2' 0"	—	1' 9"	—
5' 0"	—	2' 6"	—	2' 6"	—

for Murene. Den er bygget af store, uregelmæssige Sten, der ikke ere godt sammenpassede. Den mindre Bygning, der støder op til Klippevæggen, er bedre bygget, men ligeledes af uregelmæssige Sten, tagne fra en Klippe tæt ved. Midt paa den sydlige Mur er en Indgang, og muligvis har der ogsaa været en saadan paa Nordsiden. Murene ere overalt c. 5' høje. Ruinen ryddedes for Sten, men der fandtes intet i den. Saavel denne Ruin som den foregaaende have vist været anvendte til Stalde eller Forraadskamre. Indhegningerne omkring Klippeblokken ere byggede af store Sten, som tildels have ligget paa Stedet. Terrænet har et stærkt Fald heromkring, og fast Klippe saavelsom løse Sten rage op overalt.

Noget SØ. herfor ligger en stor Indhegning (III b paa Tav. V), bygget af løse Sten, som enten have ligget paa Stedet eller ere tagne umiddelbart ovenfor af den sprængte Klippe. Højden har næppe været mere end 4 Fod. Spor af Indgang sees paa Sydsiden.

NØ. for den store Indhegning ligger der tæt ved hinanden to godt byggede Ruiner (IV), hvoraf den sydligste er smukt bygget af store, flade, regelmæssige Sten¹⁾, men meget sammenfalden; dog er den endnu nogle Steder 4' høj. Den udgravedes, men der fandtes kun nogle forarbejdede Stumper Vægsten, en Del Faareuld og Heste- (eller Ko-) Haar²⁾, der laa i Gulvhøjden under de nedstyrtede Sten. Den tæt Nord derfor liggende Ruin er bygget af ligesaa store, men ikke saa udsøgt flade Sten. Noget NØ. for IV ligger en aldeles sammenfalden og overgroet Ruin.

Ruinerne VI og VII, der ligge ved en rivende Elv, ere temmelig store, 40—60' lange, 16' brede og byggede af middel-

¹⁾ Som Exempel skal her anføres nogle Dimensioner paa disse Sten:

3' lang, 1½' bred, 1' tyk.

2½' — 2½' — 1¾' —

3¾' — 3¾' — 10" —

²⁾ Ulden og Haarene ere bestemte af Adjunkt Grønlund under Forstyrrelse $\frac{100}{4}$.

store Sten. Ruin VI, der har bestaaet af 2 særskilte Bygninger med Endemurene stødende op til hinanden uden Gjennemgang, udgravedes, og dens Mure ere endnu 4' høje. Indgangen har vistnok været paa den sammenfaldne Nordside. I Gulvhøjden fandtes som sædvanlig Grus og Smaasten, samt enkelte større Sten, der have ligget paa Stedet.

Mellem de to Vandløb ligger en lille Ruin VIII, der er bygget af gode Sten. Ved Siden heraf er en større Indhegning med 40' lange Sider, der er bygget af mange smaa Sten og ligger paa et mod Fjorden skraanende Terræn. Den er meget sammenfalden, og der saas intet Spor af Mur paa den fra Fjorden vendende Side. Nord for det nordligste Vandløb ligger Ruin IX, der ligeledes er meget sammenfalden, men Murene ere dog et enkelt Sted et Par Fod høje og godt byggede af temmelig store og flade Sten. Ved den østre Mur findes en Mængde løse Sten, der vist hidrøre fra den nedfaldne Gavl. Udenfor denne Ruin ligger paa et meget skraat, men frodigt græsbevoxet Terræn, der vender mod Syd ned mod Vandløbet, en c. 40' lang og ligesaa bred Indhegning, der er bygget af enkeltliggende store Sten. 190 Skridt højere opad Elven ligger i en Højde af 110' o. H. en sammenfalden Ruin, der er bygget af ret gode Sten. I Nærheden af Fjorden er der paa begge Sider af dette Vandløb meget overgroede Hustomter, og ved Strandskrænten lidt Nord for Vandløbet ligger en lille Ruin (X), bygget af meget store, flade og udsøgte Sten. Halvdelen af denne Ruin er vistnok styrtet ned af den 8' høje Skrænt. Enkelte af de store Sten ligge endnu paa deres Plads paa Bagmuren¹⁾.

En enkelt Ruin og Stenindhegning findes oppe paa Fjeldet

¹⁾ Nogle af Stenene havde følgende Dimensioner:

4' 10"	lang,	1' 8"	bred,	10"	tyk.
4' 0"	—	2' 0"	—	8"	—
2' 8"	—	2' 5"	—	10"	—

bag Ruinerne, og ligeledes sees en ved Stranden mellem Kag-siarsuk og Umiausat.

Noget Nord herfor gaar et stort Dalstrøg ind i Landet, som gennemstrømmes af en bred og meget rivende Elv. I 1876 lod denne sig med Lethed passere, men iaar var den meget opsvulmet paa Grund af den megen Regn. Tæt Nord for denne Elv ligger igjen en større Ruingruppe: Kordlortok o: den slemme Elv (Tav. VIII). Sletten her omkring er temmelig stor, men meget sumpig og stenet. Ad en hverken lang eller besværlig Vej kommer man herfra til Fjordens Kingua (Bund), hvor der findes flere Ruiner — blandt hvilke en stor Indhegning — og en meget rig Laxeelv samt en efter grønlandske Forhold stor Birkeskov.

Ruinerne I og II ere nu meget sammenfaldne; de ere byggede af middelstore, tildels flade Granitsten, hvoraf alle Ruinerne her bestaa, og de indeholde 2 Afdelinger. Ruin III er 72' lang, bygget paa et skraanende Terræn og har tilsyneladende bestaaet af mange Ruiner, men er meget sammenstyrtet og overgroet. Ruinerne IV, V og VI ere ligeledes meget overgroede, saa at Murene kun enkelte Steder ere synlige. IV har to Afdelinger og seer ud til at have været udgravet tidligere.

Ruin VII, der er ret godt bevaret, er bygget af middelstore, nogenlunde flade Sten. Murene ere endnu indtil 3' høje. Ganske tæt ved denne Ruin ligger der en lille Indhegning paa en mod Syd stærkt heldende, græsbevokset Skraaning, der har Fald ned mod et Vandløb. Efter Stenenes Antal at dømme har denne Indhegning været lav.

Ruin VIII er meget lille og er bygget af store, butkantede Sten, der have ligget paa Stedet. Ruinerne IX og X ere meget sammenfaldne, overgroede og byggede af temmelig smaa Sten. Ruin X har en lang Indgang mod Syd, som kunde tyde paa, at den havde været benyttet af Grønlændere, og to smaa, skjæve

Udbygninger i Forlængelse af hinanden mod Vest. Mange nedfaldne Sten ligge omkring Ruinen.

Ruin XIV (Tav. IX) er den bedst bevarede og endnu paa de fleste Steder 4' høj. Den er bygget op imod en 9' høj Klippe, der danner den ene Væg, medens andre store, fastliggende Sten danne Dele af de to andre Vægge, hvis Sten ere middelstore og tildels udsøgte. Indgangen findes paa Syd-væggen. Indeni Ruinen er der en Grønlændergrav, hvortil Stenene ere tagne fra Murene.

XI (Tav. VIII og IX) er en stor, uregelmæssig Indhegning, der ligger paa en skraa, mod Syd heldende Flade, paa hvilken den faste Klippe flere Steder rager op. Den godt byggede Mur, der paa Nordsiden endnu er c. 4' høj, er tildels bygget af eller støttet op til store Sten. Paa Sydsiden ligger der en lille, godt bygget, men sammenfalden Udbygning. Murens Højde har næppe været mere end 4 à 6'. Rundt omkring denne Indhegning findes en Mængde løse Stenmasser. De øvrige Ruiner ere alle meget sammenfaldne og overgroede.

Ruiner mellem Tunugdliarfik og Sermilik.

Dalen, der gaar ind i Landet ved Kordlortok, fører over til Sermilik og gennemstrømmes af Elve, der løbe til begge Sider. I denne Dal fandtes 5 Ruingrupper, som Grønlænderne ikke kjendte, og som heller ikke ere omtalte i G. h. M., medens de dog vare viste Arctander, der omtaler dem i sin Dagbog. Fra Umiausat kan man paa en Time gaa til den østligste Gruppe, og Vejen er her god. Der er rigtignok kortere fra Kordlortok, men Elven var iaar saa opsvulmet, at den ikke kunde passeres. Dalen er frodig bevoxet og har mange male- riske Partier med vilde Fjeldkløfter og brusende Vandfald.

I den østligste Gruppe, A (Tav. X), ere Ruinerne meget sammenfaldne og overgroede; de ere byggede af mellemstore,

mest butkantede Sten af Granit. Størrelsen varierer fra 20 à 40 Fods Længde og 12 à 14 Fods Brede.

Ruin VIII er ret godt bevaret og bygget af indtil 3 Fod

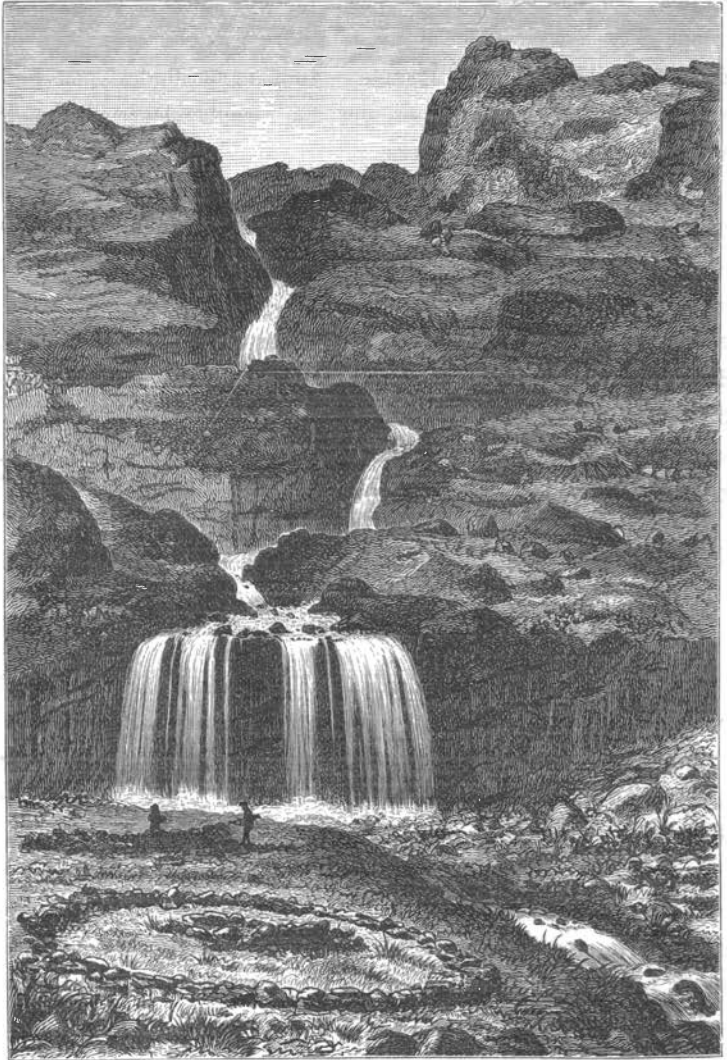

Fig. 1. Indhegningen ved Ruingruppen B i Kordlortokdalen.

store Sten. Ruin IX er bygget af større, indtil 4' lange, mere udsøgte Sten og er delt i 2 Rum, mellem hvilke der ingen Forbindelse har været. I begge disse Ruiner ere Murene endnu bevarede indtil 3 Fods Højde. Paa en Skraaning ligge to godtbyggede og velbevarede Indhegninger X og XI, der nu ere 3 Fod høje. Indhegning X har 2 smaa Udbygninger, paa hvilke der ingen Indgange findes.

Nogle af Ruinerne i denne Gruppe saa ud, som om de havde været udgravede.

Noget længere inde i Dalen ligger Gruppen B (Tav. X), hvis Ruiner ere ret vel bevarede og have, som sædvanligt, en Størrelse af 20—50 Fods Længde samt 14—16 Fods Brede; en enkelt Ruin, nemlig II, er 70' lang.

Ruin III er godt bygget og indtil 4 Fod høj. IV er en cirkelrund Indhegning (Fig. 1), c. 50' i Diameter, der gjør Indtryk af ikke at have været høj, men snarere temmelig bred; thi der ligger en Mængde Sten rundt omkring. Indeni ligger en mindre Ruin, hvis Form ikke kunde bestemmes paa Grund af de nedfaldne Sten, men som ogsaa synes at have været rund med en omtrentlig Diameter af 18'. Ruin V er bygget af gode Sten, nogle af dem ere 4' lange, og Muren er endnu 4 à 5' høj.

Ikke langt fra Ruinerne styrter et smukt Vandfald ned fra det bratte Fjeld.

Gruppen C (Tav. X) ligger omtrent midt i Dalen i en Højde af 350' o. H., og herfra haves Udsigt mellem Fjeldene til Illimausaks vældige Klippemasser. Ikke langt fra Ruinerne kommer en Elv brusende ned fra de nordre Fjelde og løber imod Vest til Sermilik.

Ruin I er bygget af temmelig store og gode Sten, men er meget sammenfalden. II (Fig. 2) er en stor, velbevaret Indhegning, hvis Mure vistnok endnu staa indtil deres fulde Højde af 4 Fod. Den ligger paa en skraa Klippeflade, der helder mod Syd. Paa Indhegningens nordre Mur ligger en lille, ret

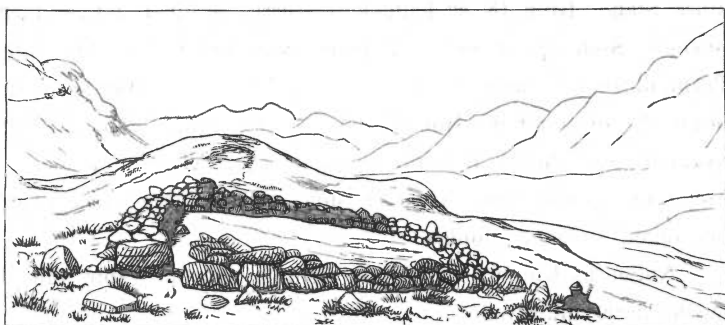

Fig. 2. Indhegning ved Ruingruppen C i Kordlortokdalen.

velbevaret Udbygning. De andre Ruiner ere sammenfaldne, men man kan dog se, at nogle af dem ere c. 70' lange og have flere Skillerum og Udbygninger.

Et Par tusinde Skridt SV. for disse Ruiner ligger Ruingruppen D (Tav. X), ligesom Gruppen B ved Foden af et Vandfald, der dannes af en mindre Elv. Sletten heromkring er temmelig stor, ligger 320' o. H., er frodigt græsbevoget, men meget sumpig i Nærheden af Hovedelven.

Ruin I, der er over 100' lang, har to Udbygninger og er delt i mindst 5 Rum, der ligge noget skjævt for hinanden. Den er meget sammenfalden og overgroet, dog sees flere Steder Mure, der ere byggede dels af kantede Sten af Middelstørrelse, dels af afrundede Sten.

Ruin II er c. 50' lang, men meget sammenfalden og har været delt i mindst 3 Rum. Ruin III er endnu paa enkelte Steder 4' høj, og herfra gaar et Gjærde ned mod Hovedelven, men det er kun kjendeligt som en Ophøjning i Terrænet.

IV er en velbevaret og godt bygget Indhegning med afrundede Hjørner og har vist næppe været mere end 4 Fod høj. Paa den ene Side findes en 3 Fod bred Indgang, og paa den modsatte Side en lille Udbygning. Lidt Vest herfor ligger en større, men mindre velbevaret Indhegning V, hvis Mure ikke overalt kunne skjælnes; dog ere de enkelte Steder et Par Fod høje.

Ruin VII ligger c. 30 Fod højere end de øvrige Ruiner paa et meget kratbevoxet Terræn, rager kjendeligt op derover og er godt bygget, men af butkantede Sten. Paa Skraaningene foran denne Ruin er der Spor af en lav Indhegning. Endnu findes et Par Indhegninger paa Skraaningerne Øst herfor, og tæt ved Vandfaldet ligger paa modsat Side af Elven en lille velbevaret Ruin (VI), hvis Mure ere 4 à 5' høje og opførte af indtil 3' store Sten.

Fra denne Ruingruppe er der en kort og bekvem Vej til de frodigt græsbevoxede Bakkestrøg paa Fjeldene mod Syd.

Jeg har hverken besøgt den vestligste Ruingruppe (E) i Kordlortokdalen eller den nordligste ved Sermilikfjordens Bugt, Tasiusak, der vistnok er den, som i G. h. M. kaldes Isarok. Groth har leveret følgende Beskrivelse deraf:

«Ruingruppen E. — — Man gaar nu videre vesterpaa hen over Sletten, som hist og her er gjennemfuret af udtørrede Elvelejer, der tyde paa, at den brede Elv, som nu løber rolig gjennem Dalen, til sine Tider kan være temmelig ustyrlig. Dalen bliver derefter snæver, og den samlede Elv maa tilsidst bane sig Vej igjennem en Kløft. Man følger nu denne paa Sydsiden, hvor Terrænet er ret jævnt, omtr. 2000 Skridt fremad. Ved et vildt fraadende Vandfald gaar man mod Syd op over nogle lave Fjelde og staar da foran en lille, frodig, indelukket Dal, hvor man kan see nogle Ruiner. Den største Ruin er 100' lang, 14' bred og delt i 4 Rum. Den er meget sammenfalden og ligger paa Nordsiden af Dalen. 75 Skridt Vest for denne træffer man en Ruin, der er 50' lang, 16' bred og delt i 2 Rum. Murene staa kun 1' over Jorden. Tæt Syd herfor kan man see Spor af flere Ruiner i det høje Græs, og omkring Ruinerne findes flere sammensunkne Bunker af sort Jord. Midt ude i den side, frodige Eng er der en lille Klippe, paa hvis Top der ligger en sammenfalden Ruin, der er 18' lang, 12' bred. Dalen er indesluttet af Fjelde, der hæve sig til betydelige Højder, og ved Foden af Fjeldene findes meget uigjennemtrængeligt Pilekrat.

Sydvest for Dalen er der en smuk Fjeldsø, hvorfra der løber en lille Elv ud til Hovedelven. Man gaar nu vesterpaa op over en Fjeldryg, hvorfra man kan see ud over den isopfyldte Sermilikfjord helt hen til Akuliarusersuak ved Indlandsisen. Til Højre ved Elvens Udløb seer man ved Isarok flere store Ruiner, og navnlig fængsles Blikket af en meget stor Indhegning, der ligger noget borte fra de andre Ruiner.

Ruiner ved Tasiusak i Sermilik.

Ruinerne ved Isarok (Tav. XI) ligge paa Skraaningen Nord for den store Elvs Udløb i Tasiusak i Sermilik. De ere opførte af rød Sandsten og udmærke sig ved deres store Dimensioner og omhyggelige Opførelse. Ruin I (Tav. XII) ligger længst mod Øst og tæt ud til en 30' høj Brink. Den er 38' lang, 22' bred. Muren er indtil $5\frac{1}{2}'$ høj, $4\frac{1}{2}'$ tyk og opført af ud-søgte, skarpkantede Sten; man kan see, at Nordboerne have bestræbt sig for at faae Skifterne afvejlende brede og smalle. Midt paa Sydsiden, hvor Døren maa have siddet, er Muren helt sammenfalden. I og omkring Ruinen findes mange gode Byggesten, og jeg antager derfor, at Muren har været dobbelt saa høj som nu. Den østlige Ende af Ruinen synes tidligere at have været udgraven. Et Par Skridt mod Vest ligger Ruin II, der er 36' lang, 19' bred. Denne Bygning er ikke opført af saa gode Sten som den første, den er derfor mere sammenstyrtet, navnlig den sydlige Mur, hvor Indgangen har været. I det nordøstlige Hjørne er der anbragt en Sten, der er 6' lang, 3' bred og 4' høj. Fra det sydvestlige Hjørne udgaar en lav Stenmur langs en Kløft i Brinken, hvorigjennem der flyder en lille Kilde. 60 Skridt vestligere ligger Ruin III, der er 28' lang, 22' bred og er opført af gode, skarpkantede Sten, men temmelig sammenfalden. En Sten, der er væltet ud fra Muren, er 6' lang, 3' bred og $2\frac{1}{2}'$ tyk. 30 Skridt længere vesterpaa

ligger Ruin IV — 82' lang, 20' bred —, der er meget sammenfalden og overvoxet og synes at have været delt i 3 Rum; paa Nordsiden er der en Udbygning, som er 20' lang, 10' bred. Ved Sydmuren findes et Kogested og nogle smaa Rum, hvori der er Plads til et Menneske; disse ere byggede af Kajakmænd, som undertiden komme her ind i Fjorden paa Sælhundefangst. 30 Skridt mod Nord, tæt ved en Fjeldskraaning, ligger den store Ruin V — 115' lang, 31' bred —, der bestaar af to store Rum; i det vestlige er Muren 4 $\frac{1}{2}$ ' tyk og 3—5' høj og bygget af store Sten (flere ere 6' lange, 4' brede, 3' tykke). I det nordvestlige Hjørne er der i Muren en Fordybning, som er 4' høj, 2 $\frac{1}{2}$ ' bred, 2' dyb og foroven dækket af en stor Sten, samt udvendig dækket med en meget stor Sten. Døren har sandsynlig siddet paa Sydmuren, men denne er noget sammenstyrtet paa Midten. Ind til det østlige Rum er der en 4' bred Døraabning i Skillemuren, men den er nu tilmuret til begge Sider og dækket af flade Sten. I det derved dannede Rum fandtes Skelettet af et fuldvoxent Menneske med Hovedet vendt mod Øst. I det østlige Rum, som er 6' smallere end det vestlige, har der været Stald (til c. 20 Køer). Ved Nord- og Sydmuren er der endnu anbragt flere flade Sten i 5 Fods indbyrdes Afstand, saaledes at de have dannet Baase med en Midtergang. Murene ere temmelig sammenfaldne, navnlig den østlige, hvor Døren sandsynlig har siddet. 125 Skridt vestligere træffer man Ruin VIII — 44' lang, 16' bred —, der er delt i 2 Rum og opført af store, flade Sten, men meget sammenfalden og overgroet. Paa Fjeldet ved Ruin I, omtrent i 50 Fods Højde, ligger den lille sammenfaldne Ruin IX — 15' lang, 10' bred —, der sandsynlig er Udkigshuset. 800 Skridt NV. for Ruin V, op til en brat, rød Sandstensvæg, findes der en meget stor Indhegning VI, som er 230' lang. Nord- og Sydmuren, der støde til den under en stump Vinkel, ere henholdsvis 130' og 142' lange, og midt paa Østmuren er der en 4' bred Indgang, hvorved der ligger to store Sten. Murene ere 4 $\frac{1}{2}$ ' høje og staa næsten,

som de ere byggede i sin Tid, uden at der er faldet en Sten ned fra dem. Ligeoverfor Indgangen er der i Fjeldvæggen en 80' bred Kløft, der er afgrændset med en lav Mur. Paa Sydsiden af Kløften er Klippen underhulet, og i Midten deraf er der en Klippehule, der er lukket af en lav Mur. Arealet, der begrænses af Muren og Klippen, er henved 1 Tønde Land stort, skraaner jævnt ned mod Øst, og alle løse Sten ere bortfjernede. 70 Skridt længere henne ved Fjeldvæggen er der en Indbegning VII, som er 120' lang, 70' bred, men den er mindre godt opført. Midt paa den 40' høje Fjeldvæg findes en lav Hule, som er indhegnet med en lav Stenmur».

Syd for sidstnævnte Ruingruppe, tæt ved Tasiusak, kun $1\frac{1}{2}$ Times bekvem Gang fra Kagsiarsuk, ligger den bedst bevarede og maaske største Ruingruppe, som jeg har truffet i Grønland, hvilket vistnok for en Del skyldes den Omstændighed, at man her har havt let Adgang til at skaffe sig et fortrinligt Bygningsmateriale i den der faststaaende røde Sandsten, som let lader sig kløve efter parallelle Flader. Denne Ruingruppe er sandsynligvis den, der i G. h. M. kaldes Tingimiut (Tav. XIII). Her er ikke mindre end 6 fortrinligt byggede Huse, hvis Mure endnu ere 4—5 Fod høje, foruden flere Indhegninger, som intet mangle i deres fulde Højde. Ruinerne ligge paa en stor, smuk Slette, der gennemstrømmes af en Elv og er frodig bevoxet med Græs, Lyng og Krat. Vest for Ruinerne indsnævres Sletten paa begge Sider af Elven, der noget længere nede falder ud i en stærkt forgrenet Bugt af Sermilik. I denne Bugt, der er rig paa Fjordsæle, findes mange smaa Øer, og paa en af disse ligger der flere sammenfaldne Ruiner. Sletten er jævnt stigende; den østligste Ruin (I) ligger 175' over Fjordens Overflade, den vestligste (XVIII), skjønt liggende paa en Bakke, kun 100 Fod. $\frac{1}{2}$ Kvartmil Øst for Ruingruppen ligger en Indsø, hvorfra Elven løber i Vest, og Egnen her omkring er meget tiltalende og frodig. Paa Sydsiden af Sletten stiger Terrænet

temmelig jævnt, og paa Skraaningen ligger der flere Ruiner. Paa Nordsiden er der derimod lave, bratte Klippevægge, op til hvilke der er bygget store Indhegninger. Alle Husene ere opførte af den røde Sandsten.

Figur I (Tav. XIV) er en rund Indhegning, 35' i Diameter; den ligger paa en skraa, ujævn Klippeflade og er godt bygget af indtil 2' store Sten. De 3 à 4 Fod tykke Cyklopmure have endnu en Højde af 4' og en godt bevaret Indgang.

Ruinerne II, IV, V, VIII og XVIII, (Tav. XIV og XV), ere ligeledes fortrinligt byggede med vandrette Fuger af store, flade, retvinklede Sandsten. I flere af disse Bygninger ere Stenene endog saa udsøgte, at de næsten alle have den samme Størrelse. Murene ere $2\frac{1}{2}$ à 3 Fod tykke og ere endnu paa de fleste Steder 4 à 5 Fod høje. Bygningernes almindelige Størrelse er: 30—40 Fod lange og 14—16 Fod brede. Selvfølgelig ligger der en Mængde nedstyrtede Sten saavel indeni som udenfor Ruinerne, ligesom ogsaa tæt Krat opfylder det Indre af dem.

I Ruin II (Tav. XV) er den søndre Mur sammenfalden der, hvor Indgangen maa have været. Ruin IV ligger paa en Bakke, og mange af de Sten, den er bygget af, ere 4 Fod lange, 2 Fod brede og 2 Fod tykke; enkelte endnu større Sten have vistnok ligget paa Stedet. Muren er kun indtil 4 Fod høj og meget overgroet. Ruin V, (Tav. XIV), beskriver Groth saaledes: »Ruinen er bygget af gode Sten med vandrette Fuger, og Murene ere endnu 3 à 4' høje. Længden er $73\frac{1}{2}'$, Bredden i den østlige Del $17\frac{1}{2}'$, og i den vestlige 22'. Den deles i to Dele ved en Skillemur, i hvilken der findes en Døraabning, der er $2\frac{1}{2}'$ bred og $4\frac{1}{2}'$ høj og er dækket af en flad, 8" tyk Sten. Det vestlige Rum har været indrettet til Stald, og man kan her endnu tydeligt see flere 4' lange, 3' høje og 3" tykke Sten, der ere anbragte op til Ydermurene i 5 Fods indbyrdes Afstand, saaledes at de danne Baase med en Midtergang». Ruin VIII, (Tav. XIV) er bygget af meget store Sten (f. Ex. 5'—3'—1'), af hvilke de øverste alle ere lige store og meget nøjagtigt anbragte; dog er

denne Ruin meget sammenfalden og kun indtil 4 Fod høj. Ruin XVIII, (Tav. XV og XVI), er kun 20' lang og 12' bred og er bygget paa en Klippeflade paa et fremragende Sted. Den er ikke bygget af saa store Sten som de ovenfor nævnte Ruiner — naar undtages Hjørnestenene —, men har dog en Højde af 5'. Udenfor begge Enderne ligge mange nedstyrtede Sten, som sandsynligvis hidrøre fra Gavlene. Den velbevarede Indgang findes paa dens sydlige Mur.

Nedenfor den sidstnævnte Ruin paa Sletten nærved Elven ligge de sammenfaldne og græsbevoxede Ruiner XI til XV, der paa Grund af, at de tildels ere nedsunkne i Terrænet, ikke nøjagtigt kunde bestemmes. De ere byggede af ret gode, men noget afrundede Sten.

Ruin XVI, der ligger lidt oppe paa den sydøstlige Skraaning, er ligeledes sammenfalden og bygget af butkantede Sten, men dog endnu indtil 3 Fod høj. Lidt højere oppe paa Skraaningen ligger Ruin XVII, som har en uregelmæssig Form efter den tilstødende Klippe og er bygget af temmelig smaa og flade Sten. Gulvfladen i denne Ruin dannes af store, men ikke flade Sten.

Ruin X er bygget af store Sten (en enkelt er 6' lang, 3' bred og 2' tyk) og er endnu et enkelt Sted 4 Fod høj, men er slet bevaret.

Ruin IX, (Tav. XIV), er delt i 3 Rum, hvoraf det midterste er smallere end de andre. Midterrummet er indrettet til Stald og delt i 5 Baase ved 4 Sten, der have en Højde af 4' nærmest ved Muren og 1 $\frac{1}{2}$ ' længst inde. Disse Sten ere 4' lange og 3 Tommer tykke, og 3 af dem staa endnu paa deres Plads, medens den fjerde er omstyrtet. Baasenes Brede er 4 $\frac{1}{2}$ Fod. Muren er godt bygget af store Sandsten og endnu indtil 5' høj. Indgangen er paa den nordre Side. Fra Stalden fører en 2 Fod bred Dør ind til den østre Udbygning, hvis Nordmur er nedfalden. Den vestlige Udbygning er aldeles sammenfalden.

Ruinerne VI og VII ere meget utydelige og kratbevoxede, dog kan man se, at de have været delte i flere Afdelinger.

Paa den nordre Side af Sletten ligge flere store Indhegninger, der støtte sig op til en stejl Fjeldvæg. Den bedst bevarede er Nr. XXII, (Tav. XIV), der er bygget paa Klippefladen af uregelmæssige Sten, 2—6' store, og Murenes Brede er kun de enkelte Stens Tykkelse. Muren er støttet til store, fastliggende Stenblokke og har paa de fleste Steder endnu sin fulde Højde af 5 à 6 Fod. I den bratte Skrænt bag Indhegningen findes i Gulvhøjden en lille Hule, der er begrændset af en lav Mur med Døraabning. Indhegningen er 60 Skridt lang og har en meget uregelmæssig Form, der retter sig efter den bratte Klippe, hvorpaa den er bygget.

Eggen mellem Tasiusak i Sermilik og den inderste Del af Tunugdliarfik har altsaa været meget bebygget, og Grunden hertil er den usædvanligt frodige Græsvegetation, der findes her i Dalen og strækker sig op til Toppene af de afrundede Fjelde, mellem hvilke smukke Indsøer omgives af frodigt bevoxede Enge.

Jeg beklager, at Tiden ikke tillod nærmere at undersøge denne meget interessante Egn, hvor der sikkert vil kunne findes flere Ruiner, ligesom det ogsaa vilde være et let Arbejde at rydde og udgrave de forannævnte fortrinlige Ruiner, som først bleve undersøgte mod Slutningen af vort Ophold i Julianehaabs Distrikt.

Ruiner ved Kakortokfjorden.

Tæt ved Julianehaab skjærer Kakortokfjorden sig ind i Landet; i Bunden af denne ligger den bekendte, fortrinligt byggede og velbevarede Kirkeruin paa en temmelig betydelig c. 1500 Fod bred Slette, som strækker sig ind til Kakortok-

fjeldets Fod, (Tav. I og XVII). Tæt bag Ruinerne strækker sig paa et kort Stykke en 40 Fod høj brat Klippeside, fra hvis Overkant Sletten fortsætter sig indefter, ofte bedækket med større Stenpartier. Sletten er meget frodig, men er nu næsten alene bevoxet med Lyng og Pilekrat; østerefter fortsættes den, men bliver smallere, ind til Tasiusaks Bredder.

Strandbredden udenfor Ruin I slikkes efterhaanden bort af Havet, saa at en Del af den allerede er styrtet ned af den c. 6 Fod høje Skrænt.

Den fortrinlige Kirkeruin. (Tav. XVIII og XIX). er ofte tidligere beskrevet, udførligst af Graah¹⁾, hvorfor jeg her skal indskrænke mig til et Par Bemærkninger. Ruinen er den eneste, i hvilken der hidtil er fundet Kalk. Jeg fandt endog fortrinlig Mørtel mellem Stenene, som tildels endnu vare fuldkommen sammenbundne deraf. I Julianehaabs Distrikt, der er en af de bedst undersøgte Egne i Grønland, har man ikke fundet Kalk, og det nærmeste Sted, hvor man nu kjender den, er paa 67¹/₂° N. Br.²⁾. Det er neppe rimeligt, at de faa Skibe, der kom til Grønland fra Norge, og ved hvilke Landet skulde forsynes med mange Fornødenheder, skulde have medbragt Kalk, i Særdeleshed da dette Bindemiddel ikke var de grønlandske Nordboer bekjendt fra Island. Stenene ere udsøgte, have parallelle Sider og rette Vinkler og ere i det Hele taget utilhugne, men mange af dem bære dog Spor af at være tilhugne i de lodrette Yderkanter.

Jeg samstemmer med Steenstrup³⁾ i, at Revnen i Østmuren af Kirken (Tav. XIX) ikke siden Graah's Tid (altsaa i halvhundrede Aar) er bleven større, ligesom ogsaa at Ridserne i den af Graah⁴⁾ omtalte og afbildede Sten, der sidder i den nordre Mur, ere naturlige Revner i Stenen. Naar jeg endelig har

¹⁾ «Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland» Side 42.

²⁾ Her fandt Kornerup i 1879 Kalk paa flere Steder.

³⁾ «Meddelelser om Grønland», 2det Hefte, Side 18.

⁴⁾ «Undersøgelses-Reise» Side 43.

henledet Opmærksomheden paa Ydersiden af den vestre Indgang, (Tav. XX), hvor fremstaaende Sten til Dørens Anbringelse tydelig sees, kan jeg ellers fuldstændig henvise til Graah's detaillerede Beskrivelse af denne Ruin¹⁾.

Vi udgravede den midterste Del af Ruinen fra Østenden til 5 Alen vesterefter; i 3 Fods Dybde traf vi paa et horizontalt Ler- og Gruslag, hvorigjennem der ikke tidligere var gravet; men vi fandt intet undtagen nogle meget hensmuldrede Menneskeben. Uden omkring Kirken antydede enkeltliggende store Sten Spor af et Kirkegaardsgjerde.

Ruin V (Tav. XVII), der ligger Vest for Kirken, er ligeledes fortrinlig bygget af store Sten med næsten plane Sider og rette Vinkler og er endnu indtil 9' høj. Midt paa den østre Mur er en 3' bred og 6' høj Dør, hvis Overkant dannes af en meget stor Sten. Jeg har ikke i denne Ruin kunnet opdage Kalk.

Udseendet af den oftere omtalte cirkelrunde Ruin X (Fig. 3) viser, som bemærket af Steenstrup²⁾, at den paa Grund af sin Størrelse og Beliggenhed hverken har været et Klokketaarn³⁾

¹⁾ Arkitekt Groth har givet følgende Oplysninger om denne Ruin: «Side-murene ere endnu henimod 10', og Gavlmurene indtil 16' over Jorden. Murene, der ere $4\frac{1}{2}'$ tykke og omhyggelig opførte af udsøgte, gennemsnitlig $\frac{1}{2}'$ tykke Sten, ere funderede i 3 à 4 Fods Dybde paa meget store Sten. De 3 Indgange (2 paa Syd-muren og 1 paa Vest-muren) ere 3 à 4' brede og $5\frac{1}{4}$ à 6' høje og foroven dækkede af store, flade Sten. (Stenen over den vestlige Indgang er 12' lang, $2\frac{1}{2}'$ bred og 10" tyk.) Vinduerne paa Syd- og Nord-muren ere anbragte i $6\frac{1}{2}$ Fods Højde, og Vinduet i Vest-muren (over Døren) i $11\frac{1}{2}$ Fods Højde over Jorden; de ere $1-1\frac{1}{2}'$ brede udvendig og $3\frac{1}{2}-4'$ brede indvendig samt 3' høje. Disse Vinduer ere foroven dækkede af flade Sten. Vinduet i østre Gavl sidder 9' over Jorden, er udvendig $2\frac{1}{2}'$ og indvendig $4\frac{1}{2}'$ bredt samt 4' højt og dækket af en flad Bue, der er bygget af kileformede Sten. Inde i Kirken findes 3 smaa Rum i Murene. Tagets Heldningsvinkel har været c. 40° »

²⁾ «Meddelelser om Grønland», 2det Hefte, Side 18.

³⁾ «Grønlands historiske Mindesmærker» III, Side 819. Worsaae skriver: «. . . en cirkelrund Bygning, 22—24 Skridt i Gjennemsnit, af den Art, som man, uvist om med Rette, har antaget for Klokketaarn, da de gjerne træffes i Nærheden af Kirker».

Fig. 3. Stenkreds ved Kakortok. Kirkeruinen i Mellemgrunden tilhøjre.
(Groth).

eller et Baptisterium¹⁾, men snarere en Kvægfold. Murkredsen, hvis indvendige Diameter er 39', ligger paa en skraa, mod Syd heldende Klippeflade, hvoraf den nordligste Del danner en Indsænkning med en lille Forhøjning foran. Muren er meget omhyggelig bygget af temmelig store Rullesten; den er 4' bred og indtil 4' høj; paa den vestre Side er en 4' bred Indgang, der begrænses af to store Sten. Efter Mængden af de nedfaldne Sten at dømme har Højden vist næppe været større end 5'. Ruinen ryddedes og udgravedes; der fandtes ikke andet end en Vægstens Spindesten og en Del Benstumper, der sikkert skrive sig fra Grønlænderbegravelser. Det synes besynderligt, at der paa en Kvægfold er anvendt saa meget Arbejde, dels paa at faae den rund og dels paa de brede Mure; man kunde

¹⁾ «G. h. M.» III, Side 855. Ved at omtale Ruinerne ved Kanikitsok skriver Rafn: «. . . de end synlige Levninger af en Rundbygning af 50 Alens Omkreds, der, ligesom de lignende ved Igaliko og Kakortok, maa antages for et Baptisterium, lade formode, at der ogsaa her har ligget en Kirke».

maaske derfor formode, at dette var Resterne af et Thingsted (Domring)¹⁾, men herimod taler den Kjendsgjerning, at der findes mange, om end ikke saa store og godtbyggede, af denne Slags Indhegninger i Grønland, og to endda i Kakortoks umiddelbare Omegn, nemlig ved Markai og ved Kanisut.

Tæt SØ. for denne Kreds ligger en lille Ruin XI (Fig. 4), der indvendig er 12 Fod lang og 4 Fod bred. Den er bygget

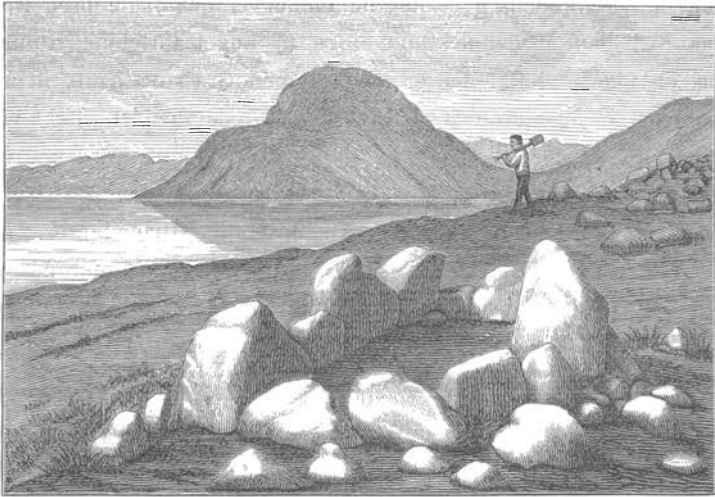

Fig. 4. Ruin XI ved Kakortok. (Groth.)

paa den isskurede Klippeflade af store, uregelmæssige Sten, hvoraf nogle ere 3 Fod tykke og høje. Der er ingen Indgang paa denne Ruin, og der sees ingen nedstyrtede Sten her omkring.

Lige ovenover den 40 Fod høje Klippeskrænt ligger Ruin IX,

¹⁾ Kålund omtaler Rester af nogle gamle Thingsteder paa Island, hvor der nu findes cirkelrunde Indhegninger af brede Volde paa 12 à 27 Alens Diameter; nogle af disse, f. Ex. den ved Thingholt, antager han for at være Levninger af «Domringe». «Bidrag til historisk-topografisk Beskrivelse af Island». I. S. 205.

der har været godt bygget, men nu er aldeles sammenstyrtet. De øvrige Ruiner ere alle meget sammenfaldne og overgroede, og i enkelte af dem, som Nr. IV og VIII, kunne Murene ikke overalt skjælnes.

Lidt Øst for Kakortok gaar en Bugt med et smalt Indløb ind i Landet; den hedder Tasiusak, og dens Bredder, der overalt ere jævnt stigende, ere frodigt bevoxede med Krat, i Særdeleshed inde i Bunden, hvor der udmunder en temmelig bred Elv. Paa Sydsiden af denne Bugt ligge to noget forfaldne Ruiner paa en ujævn Slette, der er bevoxet med Græs og Krat, hvorefter der ligger en Del store Sten. Stedet hedder Markai, og herfra er der let Overgang til Kanisut i Igalikofjorden over frodige, lave Bakkestrøg med Indsøer (Tav. XXI, a).

Den runde Ruin (Fig. 5), hvis udvendige Diameter er 27', og som har 3' tykke Mure, ligger c. 200 Skridt fra Strandbredden paa en skraa Klippeflade. Den er bygget af store, men ikke

Fig. 5. Stenkreds ved Markai. (Groth.)

udsøgte Sten og har næppe været høj; store, fastliggende Sten ere benyttede til Bagmur.

Den aflange Ruin (49' lang og 19' bred) støder med Bagsiden op til en fast Klippeblok og er delt i 2 Rum; Muren er 1' høj. Ruinen ligger c. 90' over Havet og 130 Skridt fra den runde Ruin. Den i G. h. M. omtalte Ruin paa en Holm herudenfor saa vi ikke noget til.

Pingel omtaler i «Antiquariske Efterretninger fra Grønland»¹⁾, at Colonibestyrer Mathiesen havde hørt af en gammel Grønlænderinde, at der henimod Toppen af Kakortokfjeldet laa en flad Sten over et lidet Vandløb, og paa Stenen skulde der staa flere Linier Skrift, hvorimellem et tydeligt R. Stedet eftersøgte dengang, men fandtes ikke.

Da nu Grønlænderne fortalte mig, at der paa en af de lavere Toppe skulde staa en gammel europæisk Varde, besteg jeg Fjeldet fra det Indre af Tasiusak og traf allerede nærved den første c. 2000 Fod høje Top den omtalte Varde, men der var intet mærkeligt ved den; den var meget ubetydelig og stod paa et fremspringende, ret iøjnefaldende Sted. Tæt herved var der en meget kjendelig, stor, lodretstaaende Sten med plane Sider, der var fuld af Ridser, hvoraf en godt ligner et R, men Ridserne ere kun naturlige Revner i Klippeblokken. Ikke langt herfra nedløber en af de faa Elve, der findes paa denne lettest bestigelige Side af Fjeldet, og jeg antager derfor, at det er denne Sten, der har givet Anledning til ovenstaaende Meddelelse til Colonibestyrer Mathiesen; thi oppe paa Ryggen af det 3300' høje Kakortokfjeld, der er meget stejlt og bestaar af sammenstyrtede Stenblokke, findes næppe Vandløb, hvorover der kunde ligge flade Sten. Vi gik over hele Ryggen, men store Strækninger skjultes for os af Snemasser.

Ved Igdlorsuit paa den vestre Side af Kakortokfjorden (Tav. XXI, b) ligger der paa en ret anselig Slette to meget sam-

¹⁾ «Annaler for nordisk Oldkyndighed» 1836—37.

menfaldne Ruiner, 250 Skridt fra Strandbredden og i en Højde af c. 70'. Indgangene sees endnu paa de sydlige Mure. Egnen, der nærmest ved Ruinerne er bevoxet med frodigt Græs, Blaabærplanter og Enebærlyng, bestaar paa den modsatte Side af Elven af store Rullestenspartier. Tæt Nord for Husene ligge en Mængde store Sten, og bag ved disse stiger Terrænet brat og er bevoxet med Pilekrat. Ruinerne ere opfyldte med nedfaldne Sten, men Murene ere dog ret tydelige. Den ene har været delt i 2 Rum. Herfra er der meget god Overgang mod Vest til Kangerdluarsuk over lave, med godt Græs bevoxede Bakker.

Ruinerne paa Østsiden af Arpatsivik (Tav. XXI, c) ere meget forfaldne; de ligge 300 Skridt fra Søen i en Højde af 50' over denne. Den store Ruin ligger paa skraat Terræn op til en c. 20' brat Klippevæg; her bagved stiger Terrænet stærkt og er opfyldt af store Sten. Murene ere paa enkelte Steder indtil 5' høje og har, efter Mængden af de nedfaldne Sten at dømme, næppe været højere. Ruinen synes, efter Beliggenhed og Udseende, kun at have været en Kvægfold. Sletten, der herfra strækker sig ind mellem Øens to Højdepartier, er ikke ubetydelig og godt bevoxet. Forøvrigt henvises til Assistent Kauffeldt's Undersøgelser i «Annaler for nordisk Oldkyndighed» 1838—39, Side 234, eller «G. h. M.» III. Side 863; paa sidstnævnte Sted siger Rafn: «Disse Bygninger have en særegen Interesse, da det upaatvivlelig er i en af dem, at Thorstein Olafsøns og Sigrid Bjørnsdatters Bryllup holdtes i Aaret 1408». Jeg maa hertil bemærke, at det forekommr mig usandsynligt, at den rige Thorstein Olafsøns Bryllup, der overværedes af formuende Islændere, har staaet her ved en Indhegning, hvorved der ligger to smaa Huse; og disse ere, saavidt bekendt, de eneste Ruiner paa Øen.

Ved det østlige Indløb til Kakortokfjorden ligger paa en frodigt bevoxet Slette en Ruingruppe, der kaldes Uperniviar-suk; men jeg har ikke undersøgt denne Gruppe.

Ruiner ved Igalikofjorden.

Strax indenfor i Igalikofjorden ligger der Ruiner lige overfor Østre Kekertarsuak ved Ikinék (Tav. XXI, d). En c. 1000 Skridt lang Lavning strækker sig mellem 2 smaa Bugter af Fjorden i Øst og Vest. Bredden af Lavningen er næppe mere end 75 Skridt og er begrændset mod Syd af en temmelig stejl, maaske 100' høj Klippe. Midt paa den noget sumpige Slette, der er bevoxet med Græs og Pilekrat, ligge to meget forfaldne og overgroede Ruiner, 50 og 80 Fod lange og 16 Fod brede.

Lidt længere inde i Igalikofjorden træffes Ruiner ved Kanisut. Ved Indløbet paa Sydsiden af Kanisut-Bugten er der en lille Vig, der danner en Havn, og her ligger en meget sammenfalden Ruin. Omtrent $\frac{1}{4}$ Mil længere inde i Bugten ligger en rund Ruin, hvis Diameter er 26 à 30', Murtykkelsen er 3', og Halvdelen af Ruinen har en meget betydelig Heldning (indtil 20°) mod Syd. Tæt derved findes mindst 6 aldeles sammenstyrtede Ruiner. Paa modsat Side af Bugten, nær ved dennes Bund, ligger paa en 8' høj lodret Klippeblok en velbevaret Bygning (Fig. 6), der er $7\frac{1}{2}'$ lang, 5' bred, og Muren er 3' tyk og 6' høj. Man seer ikke Spor af Muren paa Sydsiden. Den er godt bygget af 1 à 2 Fod store Sten, men ikke, som de andre Ruiner, udspækket med smaa Sten mellem de store. Ved Siden deraf saas paa en anden Klippe Spor af, at den havde baaret en lignende Bygning. Ifølge Meddelelse fra Justitsraad Rink findes en lignende Ruin ved Pisigsarfik i Godthaabs Fjord.

Omtrent en Mil længere inde i Fjorden findes der Ruiner ved Igdorsuit (Tav. XXI, e). En rundagtig Stensætning (I), der er 29' og 24' i Diameter, ligger paa en skraa Klippeflade og har sikkert, ligesom de lignende ved Kanisut og Markai, været en Indhegning; Muren, der er indtil 3' høj, er uregelmæssig bygget, og op til denne Ruin sees Spor af en firkantet Bygning. Den bedst bevarede Ruin (II) ligger tæt ved Skrænten og er 22 Fod lang og 16 Fod bred; Muren er 3 Fod tyk og

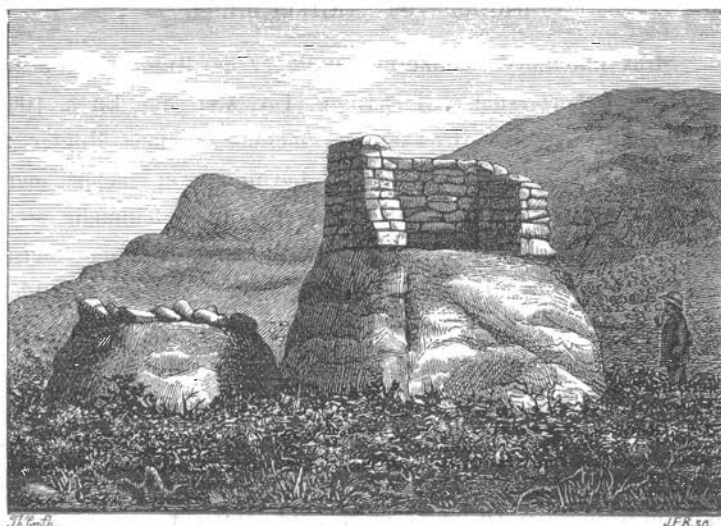

Fig. 6. Ruin ved Kanisut.

3 Fod høj. Alle de øvrige Ruiner ere meget sammenfaldne og overgroede, saa at Maal og Udseende vanskeligt kan skjelnes. Sletten her omkring er god, og Overgangen over de lave, græsbevoxede Fjelde imod Vest er sikkert meget let.

Paa den modsatte Side af Fjorden skjærer Bugten ved Ekaluit sig ind i Landet; herfra strækker sig et Dalparti med en Indsø i nordøstlig Retning, og fra denne Sø udgaa andre Dalpartier med Indsøer, saavel i SØ. mod Kagdlumiut som mod SV. til Kangerdluarsunguak (?). Indsøen, der ligger 85 Fod over Havet, adskilles fra Bugten ved en 2000 Skridt lang, temmelig sumpig Slette, der er bevoxet med Græs, Lyng og Krat. Paa denne Slette skulde, efter G. h. M. (Bd. III, Side 810), findes nogle Hustomter. Paa det beskrevne Sted laa nogle Stenhobe ned-sunkne i Terrænet, men de havde ikke Udseende af at have været benyttede som Byggemateriale. Pastor Jørgensen, der har givet ovenstaaende Meddelelse til G. h. M., tilføjer i en Anmærkning: «Kan man tro Grønlænderne, er det ej urimeligt

at antage, at hele Strækningen fra Ekaluit til Kagsiarsuk har ligesom dannet en eneste By; thi den store Indsø, der gaar fra Ekaluit til Kagsiarsuk, altsaa 3 til 4 Mil i Længden, og som paa sine Steder er over 1 Mil bred, skal have havt Ruiner dels paa de i den liggende Øer, dels paa de ved dens Sider liggende Sletter»

Jeg har saavel fra Ekaluit som fra Kagsiarsuk foretaget flere Ture i denne Egn. Her findes en Mængde mindre Søer, begrændsede af frodigt bevoxede, lave Fjelde, og i Søen nærmest Kagsiarsuk ligger der et Par smaa Holme; men hverken paa disse eller ved Bredderne har jeg kunnet optage Ruiner.

Den vestre Side af Fjorden er fra Mugsortut-Bugten til Sigsardlugtok begrændset af meget stejle, nøgne Fjelde, medens den østre Side er indskaaret af Bugter, fra hvilke Landet, der her er ret frodigt bevoxet, hæver sig til en Fjeldrække, som adskiller Indsøerne fra Fjorden.

Paa denne Side ligger der ved Atanikerdluk et Par smaa, meget sammenfaldne og overgroede Ruiner paa en lille, men god Græsslette.

Ruinerne ved Sigsardlugtok (Tav. XXII) ere tidligere flere Gange beskrevne, nemlig af Arctander¹⁾ og af Jørgensen²⁾. Ruinerne ligge paa en god, af en forgrenet Elv gjen-nemskaaen Græsslette, c. 120 Fod over Fjorden, og dækkes mod denne af et Bakkestrøg, der naaer indtil 200 Fods Højde. Dette Bakkestrøg bestaar mest af fast Klippe, dog er der enkelte Steder store, løse Sten med Græs imellem, og der findes ogsaa en større, ret frodigt bevoxet Indsænkning, hvori der ligger en lille Indsø. Paa nogle af de højeste Punkter af Bakkerne staar der flere Varder, som vist næppe ere byggede af Grønlænderne.

¹⁾ «Samleren», 6te Bind, Side 1218.

²⁾ Utrykte Beretninger af Pastor J. F. Jørgensen i Oldskriftselskabets historiske Archiv.

Hovedelven (Kugsuak) løber i vestlig Retning igjennem en temmelig bred og meget sumpig Dal, der er bevoxet med Græs og Krat. Paa de andre Sider er Sletten begrændset af lavere Fjelde, der dog mod Vest naa en Højde af 1500'. Bielven mod Nord kommer ned over det 700' høje Fjeld i mange mindre Fald, hvorefter den forener sig med Hovedelven, som derved er bleven temmelig stor og løber mellem lodrette Klippevægge, der paa Sydsiden ere aldeles nøgne og naa 200 Fods Højde, medens den lavere Skrænt paa Nordsiden er nogle Steder meget tæt bevoxet. Elven har et skummelt og vildt Udseende og flere brusende Fald.

Kysten udenfor er temmelig brat og derfor ikke god at lande paa. Sigsardlugtok betyder ogsaa «den slemme Strandbred»; thi intet Sted kan et Fartøj hales op undtagen inde i selve Kløften ved Elvmundingen, og herind kan man kun komme ved Højvande, da et Stenrev spærrer Indløbet tværs over.

Udsigten over Fjorden fra Bakkerne og de højere Partier af Dalen er meget smuk. Mod NØ. ligge høje, sneklædte Fjelde; mod Øst sees Kagsiarsuks Fjordarm aaben, og i dennes Baggrund hæver der sig meget høje og vilde Fjeldpartier, som ligge langt inde i Landet. I SØ. rager det 5070 Fod høje Akuliarusersuak tilligemed flere vældige, vilde Fjeldtinder op over de lavere, foranliggende Fjelde.

Ruin I, (Tav. XXIII), ligger 75' o. H. ved den bratte Skrænt ved Mundingen af Elven og er bygget af afrundede Sten, af hvilke nogle ere 3' lange, men de fleste dog kun 1'. Indgangen har været paa Nordsiden, og Muren er endnu nogle Steder 3' høj, men er ellers meget sammenstyrtet og overgroet med Marehalm. En Del af Stenene ere anvendte til en stor, ufuldendt Varde, der er bygget i SØ.-Hjørnet af Ruinen. Fra denne Ruin gaar der en Sti langs Elven ind til Sletten.

Ruinerne II og III ligge paa den sydligste mod Vest gaaende Højderyg. Den første er meget overgroet og bygget af store Sten (en af dem er 6' lang, 3¹/₂' høj og 2' tyk); den

er delt i to Rum ved en c. 5' høj Mur, hvori der ikke er nogen Dør. Paa Vestsiden er der bygget en mindre, aldeles overgroet Ruin op til den. Ruin III (Tav. XXIV) er temmelig stor og ligger paa en mod Syd svagt skraanende Klippeflade; den har en Dør mod Syd, der er 4' høj og $2\frac{1}{2}$ ' bred. Murens Tykkelse er 4', og den er godt bygget, men mest af mindre Sten. Ved Gulvet findes paa Sydsiden et c. 1' stort Hul igjennem Muren. Jeg antager, ligesom Arctander, at denne Ruin har været en Stald; dette Indtryk faar man dels formedelst Beliggenheden paa den faste, svagt skraanende Klippeflade, dels paa Grund af det ved Gulvet anbragte Hul, der vel har været anvendt til Staldens Rengjøring.

Paa Sydsiden af disse Ruiner ligge paa Græssletten Ruinerne XVII og XVIII (Tav. XXIII), der kun ere kjendelige som utydelige, græsbevoxede Jordvolde med enkelte Sten imellem. Ruin XIX er 56' lang og delt i to Rum; Murene ere c. 2' høje, opførte af mindre, uregelmæssige Sten samt af Ler og ere meget overgroede med Marehalm. Ruin XX er kun et Gjerde af enkelte store Sten; dens Bagside bestaar af en c. 5' høj, stejl Klippevæg. Nordfor den omtalte Højderyg ligge Ruinerne XIV, XV og XVI, hvoraf de to sidste ere temmelig lange, byggede af mindre Sten og af Ler og ligeledes overgroede med Marehalm; dog ere Murene enkelte Steder 3' høje. Ruin XIV er en Indhøgning, bygget af mindre Sten op mod en c. 10' høj Klippevæg.

Den fra Nord kommende Bielv danner nærvæd Udløbet i den store Elv og i Forbindelse med en lille Arm en Ø, hvorpaa de fortrinlige Ruiner IV, V og VI ligge. Ruin V (Tav. XXV) er smukt bygget, tildels af meget store, indtil 3' lange, flade, graaagtige Sten, nøje tilpassede og med vandrette Fuger. Murene ere $3\frac{1}{2}$ à 4' tykke. Ruin IV (Tav. XXIV) er ligesaa godt og smukt bygget, tildels af endnu større Sten og har en $2\frac{1}{2}$ ' bred Indgang paa Vestsiden. Som det vil sees af Tegningen, hvorpaa hver enkelt af de større Sten er nøjagtig afsat efter Maal, ere flere Sten 8' lange og 3' høje. Indvendig var Højden

fra Gulvlinien indtil 6'. Denne Ruin udgravedes til under Gulvhøjden, i hvilken der laa et Lag Sand, Grus og Smaasten samt enkelte Steder meget tynde, skifrede Flader. Herover laa et tyndt Lag Trækul, som findes i de fleste udgravede Ruiner og er formodentlig Levningerne af det ved Brand nedstyrtede Tag. Intet fandtes ellers ved Udgravningen undtagen et enkelt Jernsøm. Tæt Nord for Ruin IV ligger en 39' lang og 13' bred Ruin, der kun gjør sig kjendelig som en græsbevokset c. 1' høj Jordvold, hvorigjennem den faste Klippe enkelte Steder rager op.

Ruin VI (Tav. XXV) ligger nordligere paa den samme lille Ø og er ligesom IV og V smukt og godt bygget, men ikke af saa udsøgte flade Sten. Dens Vestside er styrtet ud i Elven, medens de andre Sider, og i Særdeleshed Nordmuren, ere efter Udgravningen indtil 6' høje, men meget overgroede med Marehalm. Indvendig var Ruinen opfyldt af Marehalms Tuer, og, efterat disse vare ryddede afvejen, laa de nedstyrtede Sten kun et Par Fod højt. Lige over Gulvplanen, der ligesom i IV bestod af et Lag af Grus og Smaasten, fandtes foruden Trækul tillige et Sømhoved, endel Brudstykker af Vægstens Skaale, hvoraf en udvendig har været forsiret med 3 parallelle Striber, samt en Del med et Hul gjennemborede Sænkesten til Laxegarn, ligeledes af Vægsten. (Se Fortegnelsen Side 138.)

Paa den sydvestlige Side af denne Ø staar en c. 5' høj, tresidet, pyramidalsk formet Sten (Fig. 7), som ikke er tilhugget, men temmelig sikkert rejst af Menneskehænder, idet den nederunder er støttet af mindre Sten for at bringe den til at staa lodret. Jeg kunde ingen Tegn opdage paa dens iøvrigt temmeligt plane Sider.

Ruin VII (Tav. XXIII) ligger længere oppe, men paa modsat Side af den samme Elvarm. Den har en aflang, skjæv Form, saaledes at den ene Endemur løber parallelt med Elven. Den er bygget af $3\frac{1}{2}$ ' tykke Cyklopmure, bestaaende af Sten paa en à to Fods Størrelse, og er endnu paa et enkelt Sted 7' høj.

Syd for denne ligger Ruin VIII (Tav. XXIII), der er bygget

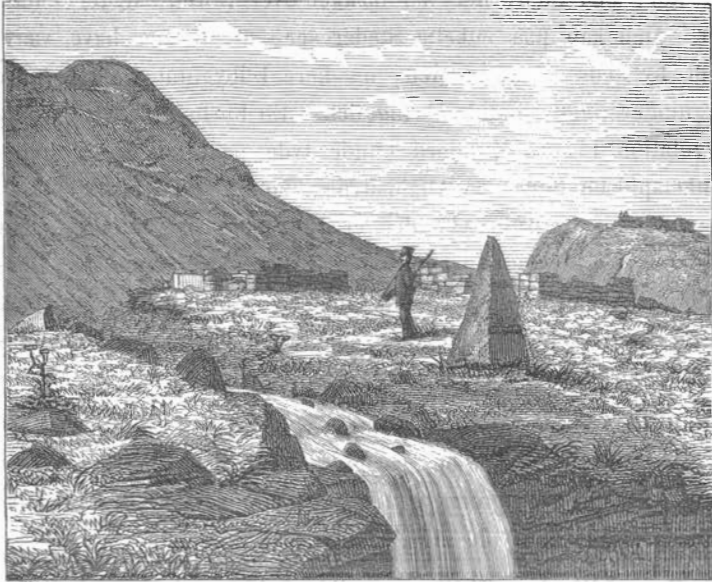

Fig. 7. Sten ved Sigsardlugtok.

i en ret Vinkel og er temmelig stor, nemlig 43 og 49' lang udvendig og 20' bred. Den er delt i flere Rum, men er noget vanskelig at tyde, da den er meget sammenfalden. I NV.-Vinklen ligger udenfor Bygningen en stor Dynge Jord med meget frodig Vegetation, og jeg antager, at der her har været en Affalddynge. Ved at grave et Par Fod ned fandtes en enkelt Jernstump, og i 2 Fods Dybde var her i Begyndelsen af Juli Maaned et Lag frossen Jord paa en Fods Tykkelse.

Længere Syd paa ligger Ruinerne IX, X og XI paa den svagt mod Vest stigende Slette; de ere meget store, men saa sammenstyrtede og overgroede med Marehalm, at intet bestemt kan udledes af dem. Det synes, at X har været bygget i en Vinkel, hvoraf begge de udvendige Mure have været c. 80' lange, og at den ene Længe har indeholdt eet Rum, medens den anden har bestaaet af flere med Indgang til den store.

En stor, flad Sten, der har dækket over Døren, ligger endnu her. Man kan paa enkelte Steder see, at Murene have været godt byggede af store Sten, og flere Udbygninger og mindre Bygninger ligge rundt omkring den. En Forhøjning med frodig Vegetation i sort Muldjord kunde tyde paa, at ogsaa her i Vinkelspidsen findes en Affaldsdyng, som vi ikke havde Tid til at undersøge. Ruin XI, der er 125' lang og 20' bred, har ligeledes været godt bygget og har flere Afdelinger og Dør-aabninger, men er meget sammenfalden og overgroet. Omkring disse Ruiner og Vest for dem er der en Mængde Marehalmstuer, hvorimellem der voxer frodige Kvaner.

Ruin XII har 3' høje Mure og er bygget af gode Sten, men er ligeledes meget bevoxet med Marehalm. Paa den vestre Side er en lille Udbygning, c. 15' i Kvadrat, der kun er kjendelig som en 2' tyk Jordvold med enkelte Sten imellem.

Ruin XIII (Tav. XXIII) har sikkert kun været en Indhegning; thi den seer meget fuldstændig ud, og der findes ikke mange nedfaldne Sten. Paa Sydsiden er der en 2' bred Indgang, og de 4 à 5' tykke Mure af store, afrundede Sten (1 à 3' lange og 1 à 2' tykke) ere endnu indtil 5 Fod høje.

Nede ved Hovedelven, udfør den sidstnævnte Ruin, hvor der er meget frodig Græsvæxt, findes et Gjærde XXI af store, men enkeltliggende Sten. Græsgangene fortsættes endnu Vest for Ruin XIII paa det stigende Terræn, men ere her meget overstrøede med Sten.

Lige Syd for Elvens Udløb i Fjorden findes i Fjeldet en meget forvittret, grov Vægsten, som mulig tidligere har været benyttet til Forarbejdelse af Vægstenskar.

Mellem Sigsardlugtok og Igaliko er Fjorden igjen begrændset af temmelig stejle Fjelde. De ubetydelige Ruiner, der i G. h. M. nævnes paa denne Strækning, kjendte vore Grønlændere ikke. Først tæt Syd for Igaliko begynde de prægtige Græsgange, paa

hvilke der endnu holdes en, efter Grønlands Forhold, betydelig Kvægavl.

Ruinerne og Egnen ved Igaliko (Tav. XXVI) er omstændelig beskrevet i G. h. M., hvorfor jeg her skal indskrænke mig til nogle faa Bemærkninger.

Ruin I («Brattahlid») er bygget op imod en lodret Klippe (Fig. 8); dens Sten ere ofte 3 Alen lange og næsten lige saa

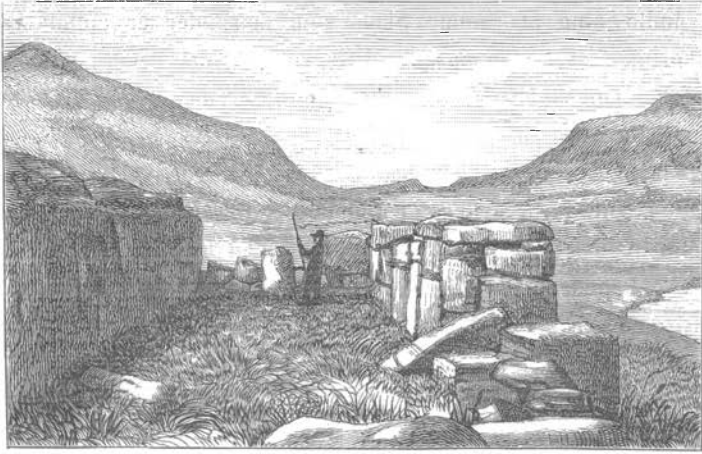

Fig. 8. Ruin I («Brattahlid») ved Igaliko. (Groth.)

tykke og høje; Stenene have sikkert ligget her paa Stedet, men alligevel har det været et svært Arbejde at faae dem baxede tilrette.

Nr. II er Kirkeruinen; Udbygningerne i Korset ere meget utydelige, ligeledes Gjerdet omkring Kirken. III (Tav. XXVII) er den bedst bevarede Ruin, og den er bygget af store Sten. Den ene Indgang, hvorover der ligger en meget svær Sten, benyttes nu af Grønlænderne til Opbevaringssted af Angmagsætter. Alle Ruinerne heromkring ere byggede af Blokke af den røde Sandsten, der let lader sig udkløve med plane Sider og rette Vinkler; de mindre Sten ere borttagne for at anvendes i de

meget smukt og godt byggede Grønlænderhuse, der ligge mellem Ruinerne II og XI.

Ruin X ligger ovenfor en 40' høj Skrænt paa en mod Vest heldende Klippeflade, og Grønlænderne benytte den nu til Begravelsesplads, hvorfor Stenene bedække en stor Del af det indvendige Rum. For ikke at forstyrre Gravene, kunde jeg ikke undersøge, hvad der hørte til de oprindelige Mure, men saavel dens Størrelse som Beliggenhed tyder paa, at der her har været en Indhegning af samme Slags som den, der er omtalt ved Kakortok saavel som ogsaa ved Kagsiarsuk, der senere vil blive omtalt. Opgangen til denne Indhegning er meget god i Kløften tæt Syd derfor.

Ruin XI, der ligger paa den faste Klippe ved en 5' høj brat Skrænt, forbi hvilken der rinder et lille Vandløb, er meget sammenfalden; ligeledes XII, i Flugt med hvilken der gaar en Jordvold mellem 2 Stenpartier; 50 Skridt Vest for XII findes i Jordvolden en 4 Skridt bred Aabning. Noget Vest for XII

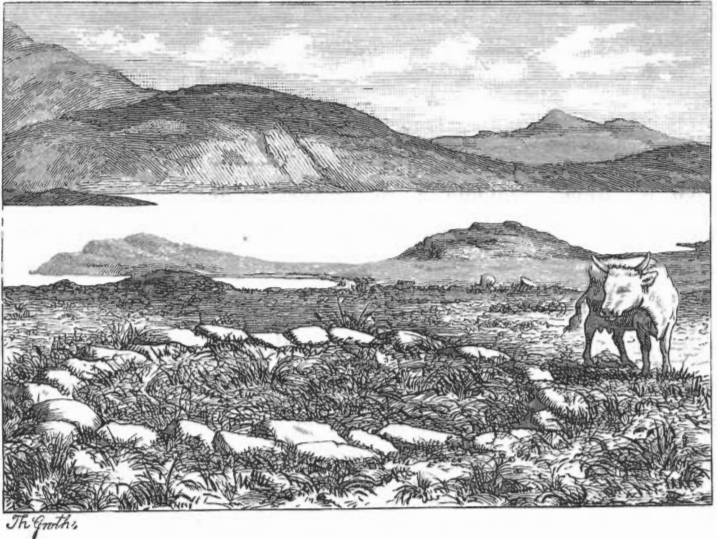

Fig. 9. Stenkreds (XIII) ved Igaliko.

ligger en helt græsbevoxet Tomt, der kun viser sig som en Forhøjning i Terrænet. XIII (Fig. 9) er en Kreds, 24' i Diameter, der er bygget af temmelig store, enkeltliggende, afrundede Sten paa en vandret Græsslette. De Nord derfor beliggende Ruiner ere meget sammenfaldne og overgroede; Kredsene, der ere 20' i Diameter, ere lave og byggede af Jord og Sten; de ere sandsynligvis Levninger af grønlandske Teltpladser.

De store Stengjerder, der ligge Syd for Ruinerne, ere kun lave; de ere adskilte fra hinanden ved en Indsænkning, hvori der løber en lille Elv.

Med Hensyn til Ruinen paa Skjæret¹⁾ og de øvrige Ruiner kan jeg henvise til G. h. M.

Ruinerne i det Indre af Fjorden og paa Øen udfor Igaliko, der skulle være ubetydelige, har jeg ikke havt Lejlighed til at undersøge, ligesaa lidt som Ruinerne ved Irosumiut, Iterdlak og Inugkuagsak.

Ruinerne ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden (Tav. XXVIII, a) ligge ved en lille Fjordarm, der falder tør ved Lavvande. Græs-sletten, hvorpaa de ligge, er frodig og begrændset imod Vest af et stejlt, kratbevoxet Fjeld. Da vi i den første Halvdel af Juli vare ved Kagsiarsuk, var Sletten meget tør, saa at det næsten ikke var muligt at opdrive rindende Vand i Omegnen, og Engene vare frodigt bevoxede med et smukt, spraglet Blomster-tæppe, der mest bestod af vilde Nelliker. Da vi kom tilbage dertil i Slutningen af August, havde Egnen et ganske andet Udseende, idet den nu var særdeles sumpig; alle lavere liggende Partier vare oversvømmede, og rindende Vand fandtes i en saadan Mængde, at endog mindre Strækninger af de lyngbevoxede Sandsletter vare bortskyllede. Hertil maa dog bemærkes, at Sommeren havde været overordentlig regnfuld, saa at der under almindelige Regnforhold, i Særdeleshed naar der hjælpes med

¹⁾ Se Tegningen i 2det Hefte S. 40.

lidt Grøftning, ikke vil finde saadanne Oversvømmelser Sted. Paa den modsatte Side af Fjorden, NØ. for Ruinerne, flyder mellem de lavere Fjelde en bred, meget lerholdig Elv, der kommer inde fra Indlandsisen, og den gjør Vandet i hele den indre Del af Fjorden aldeles hvidt og uigjennemsigtigt. Paa begge Sider af Elven sees smukke Terrasser i forskjellig Højde. Imod Nord ligger der paa den modsatte Side af Fjorden 4000' høje Fjelde, i hvis Topkløfter Isen aldrig svinder bort, medens der findes imod Syd en stor Slette, gennemskaaret af en bred og strid Elv, som 2½ Kvartmil inde i Landet, hvor Sletten er lukket, styrter igjennem to betydelige Vandfald ned over lave Fjelde. Længere tilbage i Baggrunden sees de 5000' høje Fjelde indenfor Akuliarusersuak rage op over de lavere foranliggende. Nærmest Elvmundingen er Sletten meget sumpig, og de højere Partier af samme kratbevoxede, men længere inde forandrer den sit Udseende; thi her findes nemlig en betydelig Sandslette og Høje, der tildels ere bevoxede med Lyng. I den inderste Del af Sletten, nær ved Foden af Vandfaldene, bliver Vegetationen meget frodig, og høj Kratskov staar her mellem lavere Bakker, hvorpaa der findes aldeles overbevoxede Ruiner.

Tæt ved Elvens Udløb i Fjorden gaar en græsrig, jævnt stigende Dal mod Vest; denne er gennemskaaret af en lille Elv og fører op til en prægtig Græsslette, som begrænses af en Indsø; Søens andre Bredder ere dels meget sumpige, dels stejle og kratbevoxede. Ovenpaa Fjeldet, der begrænder Indsøen mod Syd, findes et smukt, meget frodigt Bakkeland med smaa Indsøer og, efter grønlandske Forhold, betydelige Trær. Udsigten fra de højeste Punkter her er meget smuk over de dybtliggende Søer, de frodige Fjelde og de snedækte Toppe af de fjernere, høje Fjelde. Som omtalt ved Ekaluit, har jeg forgjæves søgt efter Ruiner i disse Egne.

Nordligst ved Fjorden ligger Ruin I (Tav. XXIX og XXX), 35' over Fjorden, bygget paa Klippegrund med en brat Skrænt udenfor. Herfra haves Udsigt saavel over Ruinerne som over

hele det Indre af Fjorden. Den er godt bygget af temmelig store Sten med vandrette Fuger. Murenes Tykkelse er som sædvanlig over 3', og paa Sydsiden er der en 3' bred og høj Dør, som er dækket af en stor, flad Sten af uregelmæssig Form, der gennemsnitlig er 7' lang, 3' bred og 9" tyk. Dette er med Undtagelse af Kakortok Kirke den eneste Ruin, jeg har seet, hvor et Stykke af Gavlen endnu staar; dennes Højde over Klippefladen er $6\frac{1}{2}'$.

Ruin II (Tav. XXX), der sikkert har været en Kirke, omgivet med Kirkegaardsmur, er fortrinlig bygget af store, flade, retvinklede Sten, og eksempelvis kan nævnes, at Stenene i den nederste Række, der har været over Jorden paa den østre Endemur, gennemsnitlig ere $2\frac{1}{2}'$ brede og 2' høje. Højere oppe i Muren ligger der Sten, som ere $3' - 1\frac{1}{4}' - 1\frac{1}{4}'$, og paa den nordre Ydermur er en Sten, der er 6' lang og 8" tyk samt en anden, der er 5' lang og 11" tyk; alle med plane Ydersider og retvinklede. Skifterne i Muren ere afvekslende brede og smalle; Murene ere 4' brede og endnu 5 à 7' høje. Paa Nordmuren, hvis østlige Ende paa et Stykke er noget sunket, og hvis vestlige Ende er sammenfalden, findes en $3\frac{1}{4}'$ Fod bred Døraabning, og Grundstenen i denne Dør er 4' lang, $3\frac{1}{4}'$ bred og $\frac{1}{2}'$ tyk, med Overkanten c. $\frac{1}{2}'$ Fod over Gulvhøjden. Overliggeren, som laa nedstyrtet i Døren, var $4' - 1\frac{1}{4}' - 2\frac{1}{2}''$. Begge disse Sten vare meget udsøgt plane. Vestmuren var aldeles sammenstyrtet, og kun Hjørnestenene stode endnu paa deres Plads. Midt paa denne Mur har der sikkert været en Dør; thi her fandtes ved Udgravning en lignende Overligger som ved den anden Dør ($4\frac{3}{4}' - 1\frac{1}{4}' - 1\frac{1}{4}'$). Gulvhøjden var kjendelig derved, at Stenene her ikke længere holdt sig til Murenes plane Sider, men sprang lidt længere frem, og udvendig saas ligeledes rundagtige Sten under de nævnte store, retvinklede og plane Sten. Gulvet har muligvis været belagt med Fliser, thi her laa mange store, flade Sten, der ikke sjældent vare 3' lange, 2' brede og 4" tykke.

Kirkegaardsmuren (Tav. XXXI) er smukt opbygget af meget store Sten, der tildels ere flade paa den udvendige Side, og enkelte ere 6' lange og 3' høje og tykke; men i Almindelighed ere de dog kun 4'—2'—2'. Mange Steder staa Muren med sin fulde Højde paa 4'. Paa Sydsiden og Nordsiden er der endnu tydelige Indgange, derimod er det tvivlsomt, om der har været Indgange paa Vestsiden.

Ruin III (Tav. XXXI) har været bygget af store, tildels ud-søgte Sten, som endnu sees i Vest-Hjørnet og et enkelt Sted indeni; men forøvrigt er den aldeles sammenfalden og bevoxet. Efter Forhøjningerne i Terrænet at dømme, har der været et Par smaa Udbygninger paa Nord- og Sydsiden, men ved Ud-gravning kunde aldeles intet gjøres ud af de aldeles sammen-faldne Mure; ligeledes er det tvivlsomt, om der har været flere Skillerum indeni den, thi Stenene laa overalt i det Indre i et Kaos. Den østlige Ende er vistnok en senere Tilbygning, mulig bygget af Grønlændere eller benyttet af disse; thi dens Længde-mure danne en lille Vinkel med Længdemurene i det øvrige af Bygningen, og en lang, stensat Indgang fører ind i Ruinen, som ved et Skillerum med Dør midt paa er delt i 2 Rum. I NV.-Hjørnet af det østlige Rum laa en to Kvadratfod stor, firkantet Sten, hvis Overflade var c. 1' over Gulvet, som bestod af store, flade Sten, hvorunder der laa Grus. Nogle af Stenene vare 3'—2'—1'.

I Ruin IV, hvis indvendige Dybde er indtil 3', sees endnu enkelte store, flade Sten staa et Par Fod frem over Grunden; men ellers er den helt overgroet. Tæt bagved denne Ruin strækker sig en lav, c. 4' bred Jord- og Stenvold ned mod Fjorden, og omtrent midt paa Volden findes en c. 10' bred Indgang med store Sten paa begge Sider.

Ruin V (Tav. XXXI) er bygget af store, tildels udsøgte Sten, af hvilke den nordvestre Hjørneste er over 3' høj og 2¹/₂' bred. Det mellemste Stykke af den søndre Væg i det vestlige Rum er sammenfalden; her har sandsynligvis Indgangen været. Den

indvendige Vestvæg bestaar af meget store, flade Sten, hvoraf flere have en Længde og Højde paa $2\frac{1}{2}'$. Det østlige Rum er mindre godt bygget, skjøndt Stenene ogsaa her ere store, og de to Rum have ikke havt nogen Forbindelse med hinanden, men Indgangen til den østre Afdeling maa ogsaa have været paa den nedfaldne Sydside. I Gulvhøjden i Vestenden af dette Rum laa en stor, meget sortbrændt Sten og en Del Kul rundt omkring den, saa at jeg antager, at der her har været et Ildsted.

Ruin VI er bygget af middelstore, ikke udsøgte Sten og er derfor temmelig sammenfalden; de $2\frac{3}{4}'$ tykke Mure ere dog paa nogle Steder $3'$ høje. Det er tvivlsomt, om der har været en Skillemur midt i den, ligesom om ogsaa Indgangen har været paa Sydsiden.

Ruin VII ligger tæt ved VI og er meget overgroet. Mellemmuren er endnu høj og godt bygget, men der har ikke været nogen Gjennemgang i den. En lang Indgang fører ind i Ruinen paa SV.-Siden, hvilket gjør det sandsynligt, at Grønlændere have benyttet denne Ruin. Mellem Ruin VII og VIII ligger en Sump, der er tæt overgroet med Pilekrat og Kvaner. Ruin VIII (Tav. XXXI) har en halvrund Form, hvori Bunden er opbygget af mindre Sten. Iøvrigt er den aldeles overgroet, men er dog endnu c. $5'$ høj og gjør Indtryk af at være opbygget af Grønlændere.

Indhegning XI (Fig. 10) ligger oppe paa en Klippeafsats, der er $100'$ o. H. Man har herfra en fortrinlig Udsigt over hele Sletten. Bagmuren bestaar af en lodret, $8'$ høj Klippe, og foran Ruinen er der en c. $20'$ brat Skrænt. Opgangen til Ruinen er bekvem saavel Nord som Syd fra. Den er bygget i Bikubeform af temmelig store Sten, men seer ikke ud til at have været mere end 3 à $4'$ høj, at dømme efter Mængden af de nedfaldne Sten. I Bagmuren er der et Par af Naturen dannede Udsnit i Klippen, som egne sig godt til Sæder. Indgangen er paa Sydsiden ved Bagklippen. Saavel Ruinen som Opgangene

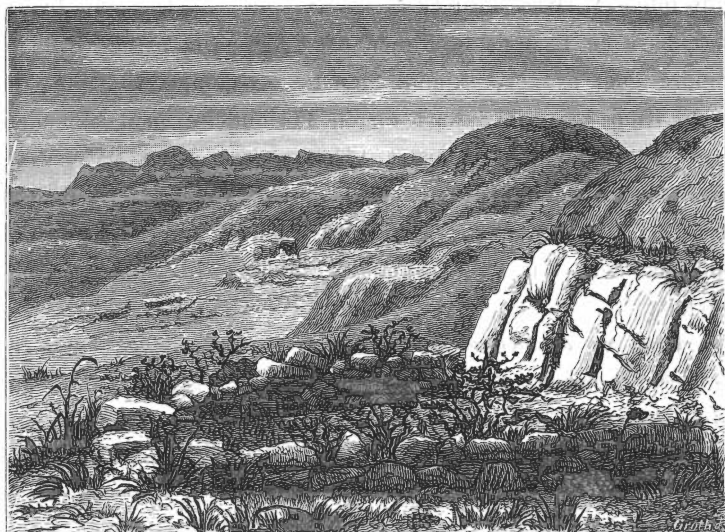

Fig. 10. Indhegning (XI) paa en Klippeafsats ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden. (Groth.)

til den ere stærkt kratbevoxede. Dette har næppe været en Kvægfold; om det mulig har været et Thingsted (Domring), fordrister jeg mig ikke til at afgjøre.

Ruin X, der ligger paa Sletten tæt nedenfor den foregaaende Ruin, er delt ved en Langvæg i 2 Rum. Den er bygget tildels af store, udsøgte Sten og er indtil 3' høj; den sydlige Del er aldeles begroet og sammenfalden, og det er usikkert, om der har været Forbindelse mellem Rummene.

Ruinerne IX, XII, XIII, XVI, XVII ere aldeles overgroede, saa at ved de fleste af dem er det kun Fordybningerne i Terrænet, der angive Ruinernes oprindelige Størrelse.

Ruinerne XIV og XV (Tav. XXXI) med omliggende Terræn Øst for Kirken vare dækkede af meget store Marehalmstuer med dybe Huller imellem, hvori der voxede Kvaner, der naaede indtil 6 Fods Højde. I Ruinen XIV, der var temmelig stor og stødte op til Kirkegaardsmuren, saas Spor af ret

god Mur mod Øst og Nord; men paa de andre Sider var den aldeles sammenstyrtet. Terrænet falder temmelig stærkt fra Kirken imod Øst, saa at jeg antager, at Gulvhøjden i Ruinen XIV har ligget 5 à 6 Fod under Kirkens Gulvhøjde; thi i 5 Fods Dybde under denne fandtes henimod den vestre Ende en stor, flad, sortbrændt Sten, muligvis Ildstedet, og først i 6 Fods Dybde under Kirkens Niveau fandtes et horizontalt Gruslag, hvori der ikke tidligere havde været gravet. Ruin XV ligger i Forlængelse af den foregaaende, og Muren var synlig i den vestre og nordre Side, derimod paa de andre Sider aldeles indstyrtet. Denne udgravedes ligesom den foregaaende, indtil vi traf paa et horizontalt og urørt Gruslag.

I hvilket Omfang og til hvilken Dybde vi udgravede ved Kagsiarsuk, sees af medfølgende Plan og Gjennemsnit paa Tav. XXXI; ligeledes angives der paa Planen, til Underretning for fremtidige Udgravninger, hvilke Jord- og Stenvolde vi have opkastet, og jeg skal derfor her kun omtale Udgravningerne i al Korthed.

I Gulvhøjden af Kirkeruinen fandtes (se Fortegnelsen, Side 139), foruden Trækulstumper og ubetydelige Jernstumper, 2 Stykker af Sten til Haandkværne og enkelte Brudstykker af Vægstens Fade og Krukker samt 7 Kranier liggende tæt ved hverandre i ls i Vestenden af Kirken. I den midterste Del af Kirkens Østende blev der udgravet paa et Areal, som er 16' langt og 6' bredt, til vi stødte paa store, afrundede Klippeblokke, liggende i gult Sand c. 2' under Gulvhøjden. Paa Kirkegaarden fandtes en Mængde Skeletter c. 2' under Overfladen, liggende gruppevis med store Sten imellem; Hovedet vendte mod Vest, og Benene mod Øst, og der var intet Spor af Kister eller Ligklæder, men flere store og flade Sten laa oven paa. Nogle af Ligene laa 10 Skridt fra Kirken, 1 Fod over Kirkens Niveau (Underkant af de store, flade, retvinklede Sten), medens andre laa i 7 Skridts Afstand fra Kirken i dennes Niveau. Jeg lod grave dybere ned,

men traf 2 $\frac{1}{2}$ ' herunder et vandret, gult Gruslag, hvori der ikke tidligere havde været gravet.

I de øvrige Ruiner, der udgravedes her, fandtes en stor Mængde Vægstens Stumper (se Fortegnelsen, Side 139—141), og paa nogle af disse var der Kors, Cirkler eller forskjellige andre Tegn. De fleste Stykker vare Brudstykker af Skaale eller Fade, men tillige fandtes der ogsaa Sænkesten med gennem-boret Hul og et Par Vægstens Tensten med simple Ornamente samt ubetydelige Jernstumper, Astragalus af en Ko og et Hvalben¹⁾. Dette sidste Stykke laa i Gulvhøjden af Ruin XIV i et Lerlag c. 5' under Kirkens Niveau. Et Stykke forarbejdet Ben med Huller i, der vist har været anvendt til Gængen paa en Slæde, fandtes 1 Fod under Overfladen i Østenden af Ruin III; men, som jeg tidligere har omtalt, er der Sandsynlighed for, at denne Ruin har været benyttet af Grønlændere. Endelig fandtes ogsaa, ligesom i de fleste Ruiner, der ere udgravede paa andre Steder, Stumper af Trækul og Slagger.

Vi tilbragte i det Hele taget 22 Dage ved Kagsiarsuk, men i denne Tid gravedes gennemsnitlig kun 16 Dage af 4 Mand. Vanskelighederne ved Gravningen vare temmelig store; saaledes var f. Ex. hele den vestre Ende af Kirken bevoxet med Pilekrat, der havde vidtforgrene Rødder nede imellem de mange nedstyrtede Sten, og i den østre Ende af Kirken, især under Gulvets Højde, fandtes store Sten, som kun med meget Besvær kunde baxes tilside. De have dog alle været flyttede, saa at Kirken har været fuldstændigt udgravet til de paa Tegningen anførte Maal, men mange af Stenene have vi ladet blive liggende inde i Kirken. I Ruinerne Øst for Kirken var Gravningen ogsaa meget besværlig gennem de alt dækkende, store Marehalmstuer. Dertil kommer, at Folkene vare uvante til det Slags Arbejde, og Redskaberne heller ikke hensigtsmæssige, samt at hyppig Regn og forfærdelige Masser af Fluor og Myg bestandigt

¹⁾ Benstykkerne ere bestemte af Professor Jap. Steenstrup.

generede, saa at man let vil kunne indse, at det kun er en ringe Del, vi vare i Stand til at udgrave i den korte Tid, vi kunde anvende derpaa, og at der endnu er meget tilbage at udføre her.

Jeg vil ikke undlade her at omtale, at jeg kun kan rose Grønlænderne for den Udholdenhed og Villighed, de have udviist ved dette for dem saa uvante Arbejde. Danske Arbejdere vilde vel nok have arbejdet en Del hurtigere, thi flere af Grønlænderne tage noget kejtet paa en Spade, men de vilde sikkert ikke have haft den Udholdenhed at vedblive at arbejde under den skrækkelige Plage af Fluor og Myg, en Ulempe, hvorom man ikke gjør sig noget Begreb, naar man ikke har oplevet det. Endvidere vilde danske Arbejdere, hvis man ikke var meget heldig i sit Valg, næppe have udholdt de lange og besværlige Fjeldture, belæssede med tunge Byrder af Redskaber, Proviant og Telt, for at udgrave Ruinerne længere inde i Landet, medens Grønlænderne ved saadanne Lejligheder altid vare i det bedste Humør og til stor Nytte ved deres Snildhed og Stedsands. Naar hertil lægges Grønlændernes overordentlige Nøjsomhed, Ærlighed og naturlige Dannelse, saa tror jeg med Rette at kunne sige, at til at understøtte Rejsendes Undersøgelser og Arbejder i Landet vil ingen egne sig dertil saa godt som disse.

Et Par af de Folk, jeg havde med mig, havde Ord for at være Coloniens største Drivere; det var stærke, raske Karle, og det viste sig, at de vare de bedste Arbejdere, da dette for dem uvante Arbejde morede dem. Man maa naturligvis ikke lade Grønlænderne i længere Tid være ved et og samme Arbejde, men af og til foretage Udflugter til andre Egne, da de ellers blive kjede deraf, og det nytter ikke i dette Tilfælde at love dem højere Præmier. Saasnart nemlig en Grønlænder har tjent en halv Snes Kroner, føler han sig meget rig og ønsker kun at komme til det nærmeste Handelssted for at sætte Pengene overstyr paa Klæder og Luxusgjenstande.

Ruiner mellem Igalikofjorden og Agdluitsokfjorden.

Aaron Arctander omtaler i sin Dagbog, holden paa en Rekognosceringsrejse i Julianehaabs Distrikt i Aarene 1777—79¹⁾, 2 Grupper Ruiner, der laa mellem Agdluitsokfjorden og Igalikofjorden, og i den længst fra Kagdlumiut liggende Gruppe, 2¹/₂ Mil herfra, beskriver han en 21 Alen lang og 9 Alen bred Ruin, staaende i Mandshøjde over Jorden og «opført af store, flade Stene, der saa kunstigt og net vare lagte paa hinanden og opmurede, ligesom en Murmester havde gjort Arbejdet».

Denne Ruin antager Eggers²⁾ for at have været den til St. Nicolaus indviiede Kirke, som efter Ivar Bere's Beskrivelse skulde have ligget mellem Rafns- og Einars-Fjord; Graah antager, at den til St. Nicolaus indviiede Kirke er identisk med Domkirken³⁾. Da Graah's Ræsonnement forekom mig meget rimeligt, og ligeledes Eggers' Henlæggen af Kirken, hvis Østerbygden havde ligget i Julianehaabs Distrikt, besluttede jeg at oplede disse Ruiner.

Fra Kagdlumiut i Agdluitsokfjorden gik jeg op langs den sydlige Bred af den brede, stride og laxerige Elv⁴⁾ og fandt efter nogen Søgen, ³/₄ Mil fra Fjorden, den første af Arctander

¹⁾ Ugeskriftet «Samleren», 6te Bind, Side 1192—97.

²⁾ «Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed, af Henrich Peter von Eggers» 1792.

³⁾ «Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland» Side 181. I Gripla staar: « . . . Gardar hedder Bispestolen i Bunden af Erichsfjorden. Der er en Kirke viet til den hellige Nicolaus . . . » Hertil skriver Graah følgende Anmærkning: «Heraf maa man slutte, at Domkirken er den kostelige, til St. Nicolaus indviiede Kirke, som Ivar Bardsen siger skal ligge ved Gaarden Foss, der hørte Kongen til. Thi Gardar nævnes ikke hos Ivar Bardsen, Foss ikke i Flatøbogen, og efter Bjørn Jønsens Chorographi synes Bispesædet at have ligget i en Arm af Rafnsfjorden, hvor Ivar Bardsen henlægger Foss».

⁴⁾ Man fortalte mig, at der i Nærheden af Kagdlumiut skulde findes flere store Stenbrønde; men disse viste sig at være Jættegryder, der laa langsmed den rivende Elv paa begge Sider af denne. Den største havde en noget oval Form, og dens mindste Diameter var 14 Fod. Den Side af

beskrevne Ruingruppe. Beskrivelsen, hvorefter Ruinerne skulde findes, var noget vildledende, idet Elven, ved hvilken de beskrives at ligge, her kommer fra en Sø, hvori der falder 2 større Elve. Ruinerne siges at ligge paa den vestre Side af Elven, men de fandtes først ved at vade over Elven, der kommer fra SV. og omgaa Søen. Ruinerne ligge paa en lille Slette (Tav. XXVIII, b), der begrændses af Søen (som ligger 125' o. H.), en 20' bred Elv og et stejlt Fjeld. Hele Egnen er overgroet med Krat, og der sees kun enkelte Græspletter imod Vest. Mod NØ. gaar et Dalstrøg, hvori Elven løber, ind i Landet.

Ruin I, der er godt bygget, velbevaret og endnu 4' høj, udgravedes helt, men der fandtes kun et enkelt Stykke forarbejdet Vægsten deri. Ruinerne II og III have vist været Kvægfolde eller Hølader; de ere ret vel bevarede og byggede uregelmæssigt af mindre Sten opad den bratte Klippeskrænt. Nr. III er endnu 3½' høj, og midt paa den findes en Indgang, der udvendig er 1' og indvendig ½' bred. Nr. II har i det ene Hjørne en 1' bred Indgang. Ruin IV var meget sammenfalden og ubetydelig. V, som var helt overgroet, ryddedes og udgravedes, og der laa meget store Sten i Bunden. Ruinen, der var 17½' lang og 10½' bred med 2½' tykke Mure, stod endnu mere end 4' over Grunden og havde en Indgang paa SØ.-Siden. Ruin VI, der var 40' lang og 16 Fod bred med 2½ Fod tykke Mure, var inddelt i 4 Rum, og i to af Mellemvæggene var der Døre, 1 og 1½ Fod brede. Den var bygget af store, godt sammenpassede, flade Sten, men aldeles sammenstyrtet og udgravedes fuldstændigt, saa at Murene stode 3' høje. Der fandtes i den en stor Mængde Vægstens Stykker (se Fortegnelsen, Side 141), hvoraf de fleste vare Sænkesten, dog fandtes ogsaa andre forarbejdede Stykker Vægsten, f. Ex. et Stykke, hvori der sad en Jernstump, 2 flade Stykker, der vare gjennemborede med en

Jættegryden, der vendte ud mod Elvlejet, var tildels borte. En anden var 6 Fod i Diameter og 10 Fod dyb, og mange mindre fandtes rundt omkring, ofte opfyldte af Jord og mere eller mindre ufuldstændige.

Mængde Huller, et Stykke af en Ring med indskaarne Tegn o. fl. a. Intet andet Sted har en enkelt Ruins Udgravning givet saa stort Udbytte som denne. Ruin VII er meget overgroet og sammenstyrtet og gjør Indtryk af at have været temmelig stor; noget SØ. for denne ligger en anden stor, men ukjendelig Stendynge.

Jeg forsøgte herfra at finde den anden af Arctander omtalte Ruingruppe, i hvilken den velbevarede Ruin skulde ligge. Han skriver derom: «Jeg blev ved at gaa videre hen ad Dalen, og, da jeg atter havde sat 2 Mil tilbage, kom jeg til adskillige smukke Græslejer og Sletter, og, da jeg havde overgaaet et anseligt Stykke af samme, kom jeg til 6 Huslevninger og Tomter». Senere skriver han: «. . . en stor Elv nedløber nær ved de gamle Huse, og en liden Bæk løber imellem dem».

Elven, der løber mod NØ., deler sig ikke langt fra Ruinerne ved Kagdlumiut-Sø i 2 Arme, der løbe igjennem tilsvarende Dalstrøg imod NNØ. og ØNØ. I det nordligste Dalstrøg ligger der 7 Indsøer med flere større, sumpige Sletter omkring, og paa Toppen af en Bakke i denne Dal var der bygget en Varde, som sikkert er gammel nordisk. 2 Mil fra Ruinerne er der ikke mere nogen stor Elv, men Indsøer og smaa Elve gennemskare det frodigt bevoxede Bakkeland.

Det andet Dalstrøg er meget snævert med stejle, kratbevoxede Stenscred paa begge Sider; da her blev ufremkommeligt, gik jeg over det 1400' høje Fjeld og fulgte langs Dalstrøget forbi Elvens Begyndelse. En mindre Elv løb til modsat Side ud i en stor Indsø, nemlig den, der ligger ovenfor Amitsuarsuk, og, da jeg ogsaa paa det nærmeste i denne Retning var gaaet 2 Mil fra Ruinerne, og den eneste Elv, jeg saae, faldt ud i den store Indsø paa den modsatte Side, maatte jeg opgive at finde Ruinerne herfra, men vilde fra Amitsuarsuk undersøge Søens Bredder og nærmeste Omegn. Den af Arctander besøgte Ruingruppe antog jeg nemlig for at være den samme, hvorom

en gammel Grønlænder havde hørt fortælle i sin Ungdom, «at der ovenfor Vandfaldet ved Amitsuarsuk skulde ligge mange Ruiner». Stadig Skylregn, hvorved Teltpladserne oversvømmedes, og alt gjennemblødtes, i Forbindelse med mine Rejsefællers Sygdom, tvang mig til at opgive dette Forsæt og søge til et beboet Sted.

Fra Kagsiarsuk i Igalikofjorden gjorde jeg et sidste Forsøg paa at finde Ruinerne inde i Landet. Allerede ved de tidlige omtalte to Vandfald, $2\frac{1}{2}$ Kvartmil Syd for Kagsiarsuk (270' o. H.), traf jeg Ruiner paa lave Bakkestrøg, bevoxede med Krat og Græs. Herfra er der en smuk Udsigt over Sletten og en let Opgang til frodige Bakkestrøg, der omgive de her østenfor liggende Søer. Den tydeligste Ruin, der forøvrigt var aldeles bevoxet, laa paa Toppen af en Bakke og var 54 Skridt lang og 9 Skridt bred, delt ved Mellemmure i 4 Rum. Tæt SV. for denne Ruin laa c. 6 aldeles overgroede Tomter, hvoraf flere vare temmelig store; tæt Krat voxede her omkring, og høje Kvaner indeni de dybe Rum. Usikre Ruiner saas paa den sydlige Bred af en stor Elv tæt ved dennes Udløb i Amitsuarsuk-Søens østlige Side.

Paa Amitsuarsuk-Søens nordre Bred fandt jeg endelig en større Gruppe Ruiner (Tav. XXXII) liggende paa begge Sider af et forgrenet Vandløb. Den jævnt stigende, bakkede Egn har en kraftig Vegetation af Krat og Lyng. Beliggenheden er udmærket, da Sletten vender mod Syd mod den store Sø, og Udsigten maa i klart Vejr være glimrende, idet Akuliarusersuaks vældige Klippemasser sees i et Dalstrøg mellem høje Fjelde paa den modsatte Bred af Søen.

Jeg antager, at disse Ruiner ere de samme som de, om hvilke Arctander siger, at de ligge $2\frac{1}{2}$ Mil fra Kagdlumiut, skjøndt de hverken ligge i Dalen, hvori de andre ved Kagdlumiut beliggende Ruiner findes, ej heller ved nogen stor Elv, men ved Udløbet af et mindre Vandløb i en stor Indsø, der ligger for Enden af Dalstrøgene med de andre Ruiner. Den store Ruin,

han omtaler som fortrinlig bygget, passer vel i Størrelse, Beskrivelse og Beliggenhed til en af Ruinerne, nemlig Ruin XI, men den har langtfra været bygget af saa udsøgte Sten som de Ruiner, han ellers berømmer, nemlig de ved Kakortok, Kagsiarsuk og Sigsardlugtok, og er slet bevaret, medens de andre af ham roste Ruiner synes uforandrede i de sidste hundrede Aar.

Ruin XI (Tav. XXXII) er 39' lang og 19' bred, og dens 3' tykke Mure ere byggede af temmelig store, men ikke videre regelmæssige Sten. Den nordvestlige Mur er næsten helt sammenstyrtet, paa den sydøstlige Side findes en Indgang tæt ved det søndre Hjørne, og paa SV.-Siden er der en lille Udbygning, hvis indvendige Maal er 4' og 6'. Ruinen var udvendig 3' høj, men indvendig aldeles overgroet med Krat, der voxede i et c. 1' tykt Muldrag, og hvis vidt forgrenede Rødder snoede sig mellem de derunder liggende store Sten. Ruinen udgravedes til Gulvfladen, der dannes af Grus og Smaasten, hvorover der ligger et Lerlag; men der fandtes kun en ubetydelig forarbejdet Vægstens Stump. Den indvendige Mur var indtil 4' høj.

Ruin I, der ligger tæt ved Søen, er bygget af store, kantede Sten og er enkelte Steder 4' høj; Spor af Indgang sees endnu paa Nordsiden. Ruin II er en Indhegning, bygget paa en Klippe paa et stærkt stigende Terræn op imod en lodret Klippevæg. Dens Mure, der udvendig have en Højde af indtil 6' og indvendig indtil 5', ere tildels byggede paa store Sten, der have ligget paa Stedet og have derved faaet en noget uregelmæssig Form. Inde i Ruinen ligge flere store Stenblokke, ligesom ogsaa Bagklippen er forbundet med Murene ved store, fastliggende Sten. Ved den 2' brede Indgang midt paa Østsiden af den 34' lange og 14 à 16' brede Indhegning stode 2 store Sten. Umiddelbart ovenfor Ruin II ligger den lille, men godt bevarede Ruin III, der er 15' lang, 8' bred og har 3' tykke Mure. Hele Bagmuren er 5' høj og bygget af udsøgte, tildels flade Sten; men Muren har næppe været meget højere,

at dømme efter de nedfaldne Sten. Indgangen har været paa den sammenfaldne Østmur, tæt udenfor hvilken en 6' høj, lodret Klippe skiller den fra en skarpt betegnet og begrændset Afsats. Ruinen ryddedes og udgravedes, og der fandtes i den, foruden en forarbejdet Vægstens Stump, ogsaa nogle Stykker Ben af en lille Ko¹). Omkring disse Ruiner er der meget Krat.

Ruin XIII ligger paa en Bakke og er meget sammenstyrtet, men viser Spor af ret godt byggede Mure, der danne en Mængde Skillerum og Udbygninger, hvis nøjagtige Størrelse det dog er umuligt at bestemme, uden at den hele Ruin ryddes. To af Rummene vare 12 Skridt lange og 8 Skridt brede, medens de andre vare mindre. Ruin XIV er kun 6 Skridt i Kvadrat og bygget af store Sten, som sikkert tildels have ligget paa Stedet. Ruin XV er 9 Skridt lang og 6 Skridt bred og er bygget af store, tildels udsøgte Sten; den har Indgang mod NO. og er 4 à 5' høj. Ruin XVI er 42' lang og 12' bred, delt ved 2 Mellemrum og har to Indgange paa den vestre Side. Muren, der er 3' bred og meget overgroet, er endnu i SØ.-Hjørnet 5' høj og bygget af store, men ikke meget udsøgte Sten. En Del af denne Ruin udgravedes, og der fandtes i den, foruden Vægstens Stykker og Kulstumper, en c. 1' stor afrundet Sten, hvori der var indridset eller indhugget 2 dybe og parallelle Furer, den ene 4" lang, og den anden, der sad midt for og tæt ved den første, 2" lang; jeg lod den blive liggende, da jeg ikke antog, at den kunde have særegen Interesse, og Transporten af den vilde have været besværlig. Ruin XVII er bygget af temmelig store Sten og er lang og smal med flere Skillerum og en Udbygning. De øvrige Ruiner ere sammenfaldne og bevoxede; nogle ere byggede af udsøgte Sten og med 3' tykke Mure. Ruinerne VI og VII ryddedes og udgravedes, men der fandtes kun nogle ubetydelige Vægstens Stumper i dem, og Gulvlaget bestod som sædvanligt af Grus og Smaasten.

¹) Bestemte af Professor Jap. Steenstrup.

Ruinerne ligge paa lave, lyng- og kratbevoxede Bakker, mellem hvilke der snoer sig smaa Vandløb. Terrænet stiger jævnt til de omliggende, frodigt bevoxede Fjelde, der kun et enkelt Sted, nemlig mod VNV., afbrydes af den nøgne Klippe. Herpaa er der bygget 2 temmelig store Varder; jeg nedrev det øverste af den højeste Varde paa den ene Side, men fandt intet indeni den.

Mod NNV. er der over lave, bevoxede Bakker Overgang til en anden stor Indsø, hvori der ligger en Mængde smaa Øer; muligvis er det til denne, at Grønlænderne have hentydet, da de fortalte Pastor Jørgensen om den store Indsø, ved hvilken der skal være «Ruiner baade paa de ved dens Bredder liggende Sletter og paa adskillige af Øerne i den». Dette er nemlig en af de største Søer i denne Egn og den eneste, hvori jeg har seet Øer, naar undtages de ovenomtalte to meget smaa Holme i den lille Indsø nærmest ved Kagsiarsuk. Den langt fremrykkede Tid tillod mig imidlertid ikke at foretage videre Undersøgelser af disse frodige Egne i det Indre af Landet.

Naar man fra et højt beliggende Punkt kaster Blikket ud over denne Egn, sees den oversaaet af Indsøer, adskilte ved lavere Bakker eller højere Klippepartier. I det Hele taget gjør denne Egn Indtryk af at være mere aaben end Egnen nærmest ved Igalikofjorden mellem Kagsiarsuk og Ekaluit, hvorfor det vil være rimeligere, at man her finder flere Ruiner end i den sidstnævnte Egn.

Vejen fra Kagsiarsuk til den ovenomtalte store Ruingruppe ved Amitsuarsuk Sø er hverken lang eller besværlig, og jeg antager, at den under gunstige Omstændigheder vil kunne tilbagelægges i 4 à 5 Timer. Jeg var imidlertid $5\frac{3}{4}$ Time om Hjemturen, da den halve Vej tilbagelagdes i Mørke om Aftenen, saa at man ikke altid fandt den bedste Vej, men maatte ofte kravle over stejle, besværlige Skrænter eller vade igjennem Sumpe. Udturen kan ikke komme i Betragtning; thi vi fandt først Ruinerne den anden Dag efter at have gaaet en lang

Omvej. Dog synes en 4 à 5 Timers Gang at have været temmelig lang for de gamle Nordboers Samkvem med Havet, hvorfor jeg ogsaa antager, at den korteste og letteste Vej for dem har været ned til det Indre af Amitsuarsuk-Fjorden. Efter Arc-tanders Beskrivelse skulde man ikke tro, at Forbindelsen har været til Kagdlumiut; thi han siger, at han tilbagelagde Vejen i «7 Timers hastig Gang»¹⁾. Jeg brugte paa to af mine Udflugter fra Kagdlumiut, paa hvilke jeg rigtignok ikke naaede disse Ruiner, men dog kom i Nærheden af dem, den ene Gang 4½ Time og den anden Gang 5½ Time om Tilbagevejen; dog mener jeg, at Vejen fra Ruinerne ved Amitsuarsuk-Sø til Kagdlumiut kan tilbagelægges hurtigere end til Kagsiarsuk. Begge Gange, jeg gik de omtalte Ture, var det under meget ugunstige Omstændigheder, idet Regnen strømede ned, saa at det var vanskeligt at gaa paa de glatte og stejle Fjeldsider og Stenskred, vade igjennem de opsvulmede, stride Elve og tillige ubehageligt at arbejde sig gjennem det høje, vaade Krat. Hertil kommer, at jeg den sidste Gang var ene, (idet min grønlandske Ledsager vendte om paa Halvvejen af Udturen, da Regnen begyndte, og han tillige blev syg), og det er en Selvfølge, at man under saadanne Omstændigheder paa vanskelige og ubekjendte Steder gaar forsigtigere og altsaa langsommere end ellers.

Ruiner i den sydligere Del af Julianehaabs Distrikt.

Ruinerne i Agdluitsokfjorden fik jeg ikke Lejlighed til at besøge paa Grund af slet Vejr i Forbindelse med mine Rejsefællers Sygdom.

I Unartokfjorden besaae jeg de meget forfaldne Ruiner

¹⁾ «Samleren» 6te Bind, Side 1197.

ved Sarkarmiut, der ligge paa en frodig, men sumpig Slette, som er bevoxet med Græs og Lyng. Nogle af dem ere byggede af ret gode og store Sten, men de ere fuldstændig nedsunkne i Terrænet. Den største af de 6 til 7 Ruiner, der findes her, er 38 Skridt lang og 10 Skridt bred. Et Par hundrede Skridt ØSØ. for den østligste Ruin staar en Vægstens Klippeblok op gennem Lyngen.

Paa den sidste Mils Vej er Fjorden meget smal og begrændses af høje, stejle Fjelde med takkede Tinder; nærved Fjordens Kingua (Bund) har den kun en Brede af c. 150 Alen, idet store Morænemasser paa begge Sider afspærre for det Indre og gennemstrømmes af rivende Elve. Der ligger Ruiner

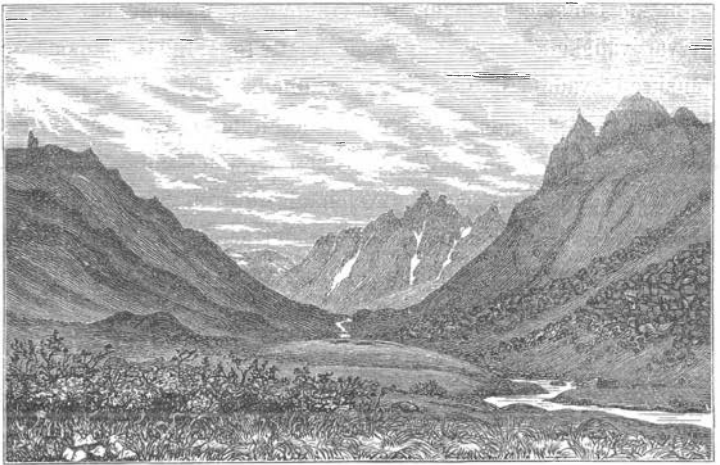

Fig. 11. Unartok Kingua. (Groth.)

et kort Stykke Vej oppe ved den brede Elv, der løber gennem Dalen, som begrændses af 4 til 5000' høje, vilde, og forrevne Fjelde. Langs Elven er Dalen græsbevoxet, medens der i kort Afstand fra den kun findes Lyng; dog vare Græsengene imidlertid saa godt som oversvømmede, rimeligvis en Følge

af den overordentlig regnfulde Sommer. Her vare Ruinerne ligeledes meget sammenfaldne og overgroede, saa at det ikke var muligt at faae Maal af dem. Der er ialt 4 à 6 Stykker, og den største af dem udgravedes tildels, men der fandtes i den, som sædvanlig, kun nogle forarbejdede Stumper Vægsten og Jern.

Ved Sarkarsuak (Igdorsuit) paa Nordsiden af Søndre-Sermilik¹⁾, ligeoverfor Øen Angmalortok, ligger der en halv Snes overgroede og sammenfaldne Ruiner paa en smal Græsslette ved Foden af det jævntstigende, græsbevoxede Fjeld. Ruinerne ere mest byggede af butkantede Sten.

Paa den modsatte Bred af Fjorden, ved Kanikitsok, findes der en stor Slette, der er vandet af 2 Elve. Ved den østligste af disse ligger c. 1000 Skridt fra Fjorden en Mængde Ruiner i flere Afdelinger. Nogle ere byggede af temmelig store Sten, men alle ere gjennemgaaende byggede af afrundede Sten og ere meget sammenfaldne og overgroede.

Længere inde i Fjorden, ved Itivdlersuak, gaar et Dalstrøg, der er let at passere, og hvis højeste Punkt kun er 550' o. H., over til Tasermiut. En meget rig Laxe-Elv løber gennem Dalen, som er frodigt bevoxet med Græs. Høje, stejle Fjelde hæve sig paa begge Sider, og mellem disse findes flere Isbræer. Omtrent $\frac{3}{4}$ Mil oppe i Dalen, paa den nordre Side af Elven, hvor en Bielv kommer fra Bræen oppe mellem Fjeldene, ligger der en Gruppe Ruiner, hvoraf en ligger Vest for Bielven, medens der — efter Candidat Sylows Angivelse — ligger 30 à 40 Stykker Øst derfor. De ere byggede af butkantede Sten, og de fleste ere sammenfaldne. En af Ruinerne er 59' lang og $13\frac{1}{2}$ — $23\frac{1}{2}$ ' bred, delt ved Skillevægge i fire Afdelinger og med 4 og $2\frac{1}{2}$ ' brede Døre. Murens Tykkelse er $2\frac{1}{2}$ ', og Murhøjden naaede enkelte Steder 4 à 5'. Paa den nordre Side

¹⁾ Søndre-Sermilik er undersøgt i 1881.

findes en skjæv lille Udbygning, der ligger 3' højere end den øvrige Ruin.

Fra Bugten ved Itivdlersuak gaar ogsaa et Dalstrøg i nordøstlig Retning ind mod det Indre af Fjorden. Her skal der efter Grønlændernes Angivelse findes to meget sammenfaldne Ruiner.

Tasermiut er en af Grønlands smukkeste Fjorde. Iblant dens stejle og ejendommeligt formede Fjelde kunne nævnes det 6350' høje Nalumasortok, der har Form af en Kegle eller spids Bikube, og hvis øverste Del er aldeles glat, medens umaadelige Stensked ligge ved dets Fod; det 4550' høje Pingasut (∴ tre), der staar omtrent lodret tilvejs og ligner tre Fingre holdte tæt til hinanden; Suikarsuak¹⁾, der er 5900' højt og ligner paa Afstand en Kirke med Taarn; Putorugtok er 5000' højt og har Form af en takket Pyramide; Napasorsuak, 4850' højt, ligner en Obelisk, saa ene og lodret staar det ovenpaa de lavere Fjelde. Mange andre ejendommelige og ubestigelige Fjelde sees paa begge Sider i denne Fjord, medens Dalstrøgene mellem Fjeldene gennemstrømmes af store, rivende Elve og udmærke sig ved deres frodige Kratvegetation. I det Inderste af Fjorden komme to Isbræer ned over det meget stejle Terræn; de ere i høj Grad kløftede og takkede og afbrydes af flere spidse Nunatakker. Jeg har ikke seet større Samlinger Ruiner i denne Fjord, og de enkelte Ruiner, der findes, ere meget ødelagte og gjøre ikke Indtryk af at have været saa godt byggede som de, der findes ved Igaliko-Fjorden, Tunugdliarfik og Nordre-Sermilik.

Paa Nordsiden af Fjorden, c. 1¹/₂ Mil fra Munden, ligger der ved Tasiusarsuk (∴ en indelukket Bugt) en Del Ruiner (Tav. XXXIII, a) paa en ret betydelig Slette, som er bevoxet med Lyng og Mos. Flere af Ruinerne stamme fra Grønlænderne og ere alle meget sammensunkne og overgroede. De ligge paa

¹⁾ Se «Meddelelser om Grønland», 2det Hefte, Tav. IV.

Sydsiden af det smalle Indløb til Bugten, i hvis inderste Del der udmunder en brusende Elv.

Længere inde i Fjorden skjærer en større, indelukket Bugt sig ind paa SØ.-Bredden; den kaldes Tasiusak, og i dens nordligste Del ligge nogle Ruiner paa begge Sider af en laxerig Elv. Den vestligste Ruin er 20 Skridt lang og 8 Skridt bred; den er bygget af runde Sten og er meget sammenstyrtet og bevoxet. Øst for Elven ligger der 2 à 3 Ruiner, der ere c. 12 Skridt lange og 8 Skridt brede og ere ligesaa slet bevarede som den ovennævnte. Udsigten herfra er temmelig vid, og iblandt mange ejendommelige Fjelde seer man herfra Tikaguta og Natinek (Natsinguak?), af hvilke det første ligger i Bunden af Fjorden ved Friederichsthal. Omegnen er temmelig bevoxet med Krat, og Overgangen til Tasersuak, der ligger Nord herfor, er kort og let. Bag Ruinerne hæver sig det 4440' høje Fjeld Angiartarfik, og ved Siden af dette det takkede, forrevne Putorugtok; fra det første af disse Fjelde, der fra Sydsiden er let bestigeligt, er der en glimrende Udsigt over Tasermiut og Iluafjordens skønne Fjelde. Flere Elve udmunde i Tasiusak, og i de Dale, som disse løbe igjennem, er der lette Overgange saavel til Ilua som til Amitsok.

Nord for Tasiusak ligger Indsøen Tasersuak, som forbindes med Fjorden ved en c. 1500 Skridt lang, strid, laxerig Elv, Kugsuak. Med Hensyn til Beskrivelsen af denne smukke Sø med omliggende Dalstrøg maa jeg henvise til «Grønland, geographisk og statistisk beskrevet» af Rink, II Del, Side 355 og 163. Paa Sydsiden af Kugsuaks Udløb fra Tasersuak ligger en velbevaret og godt bygget Ruin (Tav. XXXIII, b), der er 31' lang og 16½' bred, Murene ere 3' tykke og paa flere Steder ligesaa høje, byggede af udsøgte, flade Sten. Paa Sydsiden er der en 3½' bred Indgang, udenfor hvilken der ligger store Sten c. 20' ud i Søen. Efter al Rimelighed er dette Rester af en Bro, der har været c. 5' bred. Dette er den bedst bevarede Ruin, jeg har seet i Tasermiut, men den er overgroet af Pile-

krat, ligesom ogsaa tæt og højt Krat staar rundt omkring. Nord for Elven findes en temmelig betydelig og meget bevoxet Slette. Paa Nordsiden af Søen findes enkelte aldeles overgroede Ruiner.

Den af Rink omtalte mærkelige Ruin ved Kingua ligger $\frac{1}{4}$ Mil oppe i den prægtige Dal, hvoraf der her følger en Afbildning (Tav. XXXIV). Den ligger nær ved en stor Elv bag en 210' høj Stenbakke, hvorpaa der staar en Varde. Ruinen (Tav. XXXIII, c) er meget uregelmæssig og bygget mellem store Stenblokke, der have ligget paa Stedet, ligesom ogsaa store, afrundede Sten ligge indeni den. Den er omtrent 17 Skridt lang og 10 Skridt bred; Murene ere byggede af Morænesten, ere 4' tykke og 6 à 7' høje og synes ikke at have været højere; paa dens nordøstlige Side er en $3\frac{1}{2}$ Fod høj og $2\frac{1}{2}$ Fod bred Indgang. 50 Skridt længere inde i Dalen findes en Hule, der dannes af en stor Sten, som hviler med Omkredsen paa flere andre, hvis Aabninger ere udfyldte med opbygget Mur. Hulen var 10 Fod lang, $3\frac{1}{2}$ Fod bred og 4 à 5 Fod høj, og ved Udgravningen viste det sig, at den havde været benyttet af Grønlændere. Murstykkerne nedreves tildels for at kunne faae den udgravet. Lidt længere inde kommer en rivende Elv ned fra en Isbræ, der ligger i en Kløft mellem Fjeldene. De Brolevninger, der efter tidligere Beretninger skulle findes paa dette Sted i den brede Elv, ere ikke mer synlige, ligesom ogsaa Ruinerne paa den modsatte Bred af Elven skulle være meget sammensunkne. Mellem den omtalte Stenbakke, hvorpaa der er en Varde, og Tasersuak er Sletten dels meget sumpig, dels skovrig, og jeg har her seet et Træ, hvis Stamme, der laa henad Jorden, var 26" i Omkreds, medens et andet Træ havde en Højde af 16 Fod.

Ved Koromiut, der ligger et Par Mil længere inde i Tasermiut og paa samme Side som Tasersuak, er der en temmelig stor, kratbevoxet Slette, i hvis Baggrund man seer det mægtige Fjeld Suikarsuak. Et Par hundrede Skridt Nord for en bred

Elv findes temmelig store, men meget forfaldne og overgroede Ruiner. De ligge over 1000 Skridt fra Fjorden, mod hvilken Sletten danner en brat Skrænt.

1½ Mil længere inde i Fjorden og paa samme Side gaar et bredt Dalstrøg ind i Landet. En brusende Elv, der kommer fra en Indsø, snoer sig gennem Dalen og danner mindre Vandfald ude ved Fjorden. Stedet kaldes Tasermiutsiak og har en udmærket skøn Beliggenhed. Mod Syd hæve sig de næsten lodretstaaende Fjelde Nalumasortok og Pingasut, mod Nord de kegleformede Fjelde Uviluit og Tasermiutsiaks-Fjeld, og netop fri af Uviluit sees i det Indre af Fjorden en Isbræ med flere Nunatakker. Mod Øst gaar Dalstrøget dybt ind i Landet, i hvis Baggrund man seer høje, vilde, takkede Fjelde. Egnen er bevoxet med yppigt Enebær-, Birke- og Pilekrat, som man kun med Besvær kan arbejde sig igennem. I aabne Partier af dette Krat ligge meget forfaldne Ruiner, der ere beskrevne i G. h. M., hvorfor jeg kun skal gjøre et Par tilføjende Bemærkninger. Den nærmest Elven liggende Ruin staar som en skarp, lyngbevoxet Forhøjning i Terrænet og seer kun ud til at have været en Indhegning. Nærved den store, meget sammenfaldne Ruin ligger en lille (14 Skridt lang og 8 Skridt bred) Ruin, der ligeledes er meget ødelagt, og paa den lille Odde ved Landingsstedet og tæt ved denne er der flere Rester af grønlandske Huse.

En Grønlander havde hørt fortælle, at der bag den herindenfor liggende Indsø skulde findes Ruiner, men, da Egnen var meget kratbevoxet, og Regnen stadigt strømmede ned, vilde jeg ikke ofre Tid paa at oplede disse.

Paa den modsatte Bred, lidt længere inde i Fjorden, ligger den betydeligste Ruingruppe, som jeg har seet i Tasermiut; den hedder Igfit (Tav. XXXIII, d) og ligger ved en brusende Elv paa et temmelig stærkt stigende Terræn, som er belagt med Rullesten, hvor imellem der voxede Lyng og Græs. Afstanden herfra og ind til Isbræen i Bunden af Fjorden er c. 1 Mil. Ruinerne (8 Stkr.) ere byggede af Rullesten og temmelig

sammenfaldne; den største er 52' lang og 7 $\frac{1}{2}$ ' bred, delt i to Afdelinger, de andre ere kun smaa, nemlig 10—15 $\frac{1}{2}$ ' lange og 6—8 $\frac{1}{2}$ ' brede.

Lige overfor den sydligste Isbræ gaar et bredt Dalstrøg, der er gennemskaaret af en Elv, ind i Landet, og derfra er der let Overgang til Sermilik. Stedet hedder Itivdersuak, og Dalen er meget bevoxet med Krat. Udsigten herfra¹⁾ er glimrende over de stærkt kløftede Isbræer og de ejendommeligt forrevne Fjelde og Nunatakker.

Ruinerne ved Ikigait (Tav. XXXIII, e) ligge paa en lav Tange, der er bevoxet med Græs og Lyng. Tæt bagved hæver sig et meget stejlt Fjeld, og udenfor Kysten ligge flere lave Øer. Her ligge 6 Ruiner, der ere meget sammenfaldne og utydelige, og foruden disse findes her en Mængde Rester af gamle Grønlænderhuse. De Sager, jeg modtog derfra af Grønlændere fra Ikigait (anførte i Fortegnelsen, Side 142), ere fundne ved Bortskylningen af Jordsmonnet langs Stranden af den bekjendte Kirkegaard, hvorpaa der i sin Tid er fundet en Del Ligsten, Ligklæder etc. Jeg lod en Dag udgrave her og fandt, som ogsaa tidligere er skeet, Skeletter i Ligklæder og en Ligkiste.

Kisten var forfærdiget af raat tilhugget Træ. Bundstykket, der var 5' 6" langt, 18" bredt ved den ene Ende, 15" ved den anden, var forfærdiget af en Planke i Bredden, og ved Hjælp af Trænegler var tillasket et Stykke paa 6" i Længden. Bundstykket var c. 1" tykt i Kanten og svagt udhulet i Midten. Sidestykket sad udenpaa Bundstykket, Endestykkerne ovenpaa, og Forbindelsen var tilvejebragt ved c. 2" lange, stærkt tilspidsede Nagler af haardt Træ. Sidestykket, der var c. $\frac{1}{2}$ " tykt, var gjennemboret af 6 Huller i 2 Rækker (foruden Hullerne til Forbindelsen med Bundstykket), og i disse var der indsat stærkt hensmuldrede Træproppe; det sad ikke lodret, men noget

¹⁾ Se «Geografisk Tidsskrift, 1880», Tav. II.

udheldende paa Bundstykket. I Overkanten af Sidestykket var ingen Mærker af, at der havde været paaslaaet et Laag.

Kun Bundstykket, det ene Sidestykke og de nederste Stumper af de c. 1" tykke Endestykker fandtes sammenhængende, men faldt fra hverandre ved Berørelsen.

Skelettet, der laa i denne Kiste, havde ingen Ligklæder paa; det var meget stort, saa at det synes kun at have kunnet faae Plads i den, naar det, som bemærket af Justitsraad Herbst, har ligget paa et tykt Underlag af Mos og altsaa tildeels over Randen af Kisten.

I det Indre af Ilua-Fjorden¹⁾ ligger en Gruppe Nordbo-ruiner paa stærkt stigende Terræn med frodig Vegetation imellem to Isbræer. Stedet kaldes Igdlorsuit. Her findes 4 Ruiner, der vende mod Syd og ere byggede af afrundede Sten, med 3' tykke Mure, som enkelte Steder endnu ere 2 à 3' høje. Man seer Spor af en 4' bred Indgang og Skillevæg i en enkelt af Ruinerne; men forøvrigt vare Sydvæggene fuldstændigt nedstyrtede, og Ruinerne overgroede af Enebærkrat og Pil.

Tæt Syd for dette Sted, paa den modsatte Side af den ene Bræ, ligger atter et Par aldeles sammenfaldne og overgroede Ruiner.

Ved den store Elv i det Inderste af Iluaafjordens Arm Kangikitsok ligger mellem nogle Høje et stort Stengjerde og Levninger af to Bygninger. Det er sikkert dette Sted, der i G. h. M. omtales som liggende inderst i Iluaafjorden; men Grønlænderne erklære, at dette er Levninger af grønlandske Boliger og Skydemure fra den Tid, da der fandtes Rensdyr i disse Egne.

Ved at sammenholde de af mig besøgte Ruingrupper med dem, der ere nævnte i «Antiquarisk Chorographie af Grønland»²⁾,

¹⁾ Undersøgt i Aaret 1881.

²⁾ Grønlands historiske Mindesmærker III. S. 795.

vil man se, at jeg langt fra har besøgt alle Ruinerne i Julianehaabs Distrikt; men jeg antager imidlertid, at en fortsat Undersøgelse hellere maa gaa ud paa nærmere at undersøge Egnen mellem det Indre af Tunugdliarfik og Sermilik samt Egnen mellem Igalikofjorden og Agdluitsøkfjorden end paa at besøge alle de øvrige i G. h. M. nævnte Ruiner.

Planmæssige Udgravninger burde foreløbigt udføres ved Kagsiarsuk i Igalikofjorden, ved Sigsardlugtok og ved den store Ruingruppe i Nordre-Sermilik.

**Fortegnelse
over Oldsager, fundne i Julianehaabs Distrikt.**

Kagsiarsuk i Tunugdliarfik.	XXI, Gulvhøjden.	Tildels smeltede Klumper af Klokkemalm eller lys Bronze. Slaggestykker. Forarbejdede Vægstens Stykker.
Umiausat.	IV, Gulvhøjden.	Forarbejdede Vægstens Stykker. Faare-Uld og Heste- (eller Ko-) Haar.
Kakortok.	Ruin X.	Vægstens Tensten ¹⁾ af conisk Form.
	Ruin III.	Bindemiddel mellem Murene.
Sigsardlugtok.	Ruin VI, Gulvhøjden.	Brudstykker af en flad, kun 1" høj Bakke eller Skaal af Vægsten af noget bøjet Form, med 3 parallelle Striber indskaarne omkring Randen. Et afbrudt Øre af et Vægstens Kar. Hjørnestykke af et fladt Vægstens Kar med 3 Striber, indskaarne langs den ene Side. Stort Sømhoved.

¹⁾ Svingvægt paa en Haandten (ogsaa kaldet «Spindesten»).

Sigsardlugtok.	Ruin VI, Gulvhøjden.	3 Sænkesten til Laxegarn ¹⁾ med gjenneborede Huller. 8 Brudstykker af Vægstens Kar etc., der have været anvendte til Sænkesten, med gjenneborede Huller. Brudstykker af Vægstens Kar, Skaale etc. og andre forarbejdede Stykker Vægsten. Nittet Jernnagle. Kulstumper. Jernstump.
Igaliko.	Ruin IV, Gulvhøjden. do., lige over Gulvet. Affaldsdyngge? v.VIII. Ruin II. Ruin III.	*) Et Stykke Klokkemetal. *) Et Stykke forarbejdet Vægsten.
Kagsiarsuk i Igalikofjorden.	Ruin II, Gulvhøjden.	Et Stykke af en Haandkværnsten. Et Stykke af en Kværnsten med Hul i. 2 Brudstykker af et Vægstens Kar; det ene med en fremstaaende Knop paa Ydersiden, det andet, der har været brugt til Sænkesten, med et indskaaret Kors. Brudstykke af et fladt Redskab af Hvalben. Nogle smaa Stykker Marienglas. Nogle forrustede Jernstykker. En sammensmeltet Klump af Ler og Glas. Stykker af Vægstens Kar. Kulstumper.
	III, nær Overfladen i Vestenden.	Et 8" langt, $1\frac{7}{12}$ " bredt og $\frac{5}{8}$ " tykt, forarbejdet Stykke af Hvalben, gjenneboret paa 3 Steder.
	III, Gulvhøjden i Vestenden.	Brudstykke af et $1\frac{1}{3}$ " dybt Vægstens Kar. Brudstykker af Vægstens Kar anvendte til Sænkesten.
	III, Gulvhøjden i Østenden.	Halvdelen af en conisk Tønde af Vægsten med indskaarne Ornament.

¹⁾ Se Anmærkning Side 143.

Kagsiarsuk i Igalikofjorden.	Ruin V.	Et 27/12" langt Brudstykke af en cylinderformet Gjenstand af Vægsten, der har Udseende af et Skaft.
	Mellem Ruin II og XIV.	<p>Brudstykke af en Vægstens Skaal anvendt til Sænkesten.</p> <p>Brudstykker af Skaale og andre forarbejdede Stykker Vægsten.</p> <p>Slaggestumper.</p> <p>Sænkesten, forarbejdet af et Stykke af et Vægstens Kar med Fod. Paa den ene Side er et Tegn eller Bomærke T indskaaret.</p> <p>Vægstens Stykke, anvendt til Sænkesten, med et indridset Kors + paa hver Side.</p> <p>3 Sænkesten.</p> <p>1 Stykke «Rulleben» (Astragalus) af en lille Ko.</p> <p>Jernstumper.</p>
	Ruin XIV.	<p>Brudstykke af et Vægstens Kar med et Kors \times indskaaret paa dets ene Side.</p> <p>Sænkesten med en Fure, indskaaren paa hver af de 2 Sider.</p> <p>Stykke af et Vægstens Kar med et Par indridsede Cirkelslag.</p> <p>6 forarbejdede Stykker Vægsten, anvendte til Sænkesten.</p> <p>Brudstykke af en «Glittesten» (til at glitte Lin med) af stærkt glaceret, brændt Ler.</p> <p>Brudstykker af Skaale og Kar og andre forarbejdede Stykker Vægsten.</p>
	XIV, under Gulyhd. XV, Gulvhøiden.	<p>Hvalben.</p> <p>Et Stykke Vægsten, hvori er indskaaret en 1 1/4" lang, 3/4" bred og 5/8" dyb Fordybning.</p> <p>Brudstykke af en Vægstens Krukke, der har holdt c. 5" i Tværmaal over Bunden.</p>

Kagsiarsuk i Igalikofjorden.	XV, Gulvhøjden.	<p>3 Brudstykker af Vægstens Skaale med indridsede Cirkler under Bundnen.</p> <p>3 Brudstykker af store Vægstens Skaale. Paa et af dem er indskaaret følgende Monogram eller Bomærke . Sænkesten med indskaaret Kors.</p> <p>2 Stykker af flade Vægstens Fade.</p> <p>1 Vægstens Tensten af conisk Form med indridsede Streger paa Over- og Undersiden.</p> <p>Brudstykke af et Vægstens Kar med cirkelrund Bund, hvorunder er indskaaret følgende ufuldstændige Bomærke .</p> <p>1 Sænkesten med Tegnet , indskaaret paa den ene Side.</p> <p>4 Sænkesten, dannede af Brudstykker af Vægstens Kar. Brudstykker af Skaale og andre forarbejdede Stykker Vægsten.</p> <p>Et bøjet Stykke af en Jernplade.</p> <p>Et lille ubestemmeligt Stykke Jern.</p> <p>2 Stykker rød Jaspis (?), hvoraf det ene synes at være et Brudstykke af en sleben Kile eller Øxe (fra Eskimoerne).</p> <p>Kulstumper.</p>
Kagdlumiut Sø.	Ruin VI, Gulvhøjden.	<p>Halvdelen af en Vægstens Ring (Tensten?) med indridsede Streger paa Over- og Undersiden.</p> <p>Sænkesten af Vægsten med indskaaret Kors paa den ene Side.</p> <p>Brudstykke (med Hul) af et fladt Vægstens Indfaldslaag til et rhombeformet Kar.</p> <p>Sænkesten af et Stykke af et Vægstens Kar med 5 indridsede concentriske Ringe.</p>

Kagdlumiut Sø.	Ruin VI, Gulvhøjden.	<p>Vægstens Stykke med Hul, hvori der sidder et forrustet Stykke Jern.</p> <p>Vægstens Tensten af buet, conisk Form.</p> <p>Tvende, $\frac{1}{2}$ Tomme tykke Vægstens Skiver (den ene er ufuldstændig), gjenneborrede med 7 Huller i hver. Anvendelsen ubekjendt.</p> <p>Et lille Stykke udhulet Vægsten.</p> <p>6 Brudstykker af Skaale og Kar, anvendte til Sænkesten.</p> <p>8 Stykker Sænkesten.</p> <p>Et Stykke forarbejdet Vægsten med et ikke gjenneborret Hul.</p>
Amitsuarsuk Sø.	Ruin III og XI. XVI, Gulvhøjden. III, Gulvhøjden.	<p>Brudstykker af Vægstens Skaale. Kulstumper.</p> <p>Taa af en lille Ko.</p> <p>2 Jernstumper.</p>
Kingua i Unartokfj. Ikgait.	Gulvhøjden. Strandbredden, der er udhulet af Søen. (Kirkegaard.)	<p>*) En $8\frac{1}{2}$" lang, $2\frac{1}{8}$—$2\frac{2}{8}$" bred og $1\frac{1}{8}$—$1\frac{5}{8}$" tyk Sten af Rullestensform med kjendelige Spor ved den tykkeste Ende af at have været brugt til at hamre med.</p> <p>*) Brudstykke af en flad, kun 1" høj Bakke eller Skaal af Vægsten af noget bøjet Form med 3 parallelle Striber omkring Randen.</p> <p>*) Et forarbejdet Stykke Vægsten.</p> <p>*) En rund Skive af Vægsten, 1" i Tværmaal og $\frac{1}{4}$" tyk, med Runen Ψ indridset paa den ene Side.</p>

Ikigait.	Strandbredden, der er udhulet af Søen. (Kirkegaard.)	<p>*) 3 hele og nogle Brudstykker af Glasperler samt en Glasknap.</p> <p>*) Et Stykke af et Blybæger.</p> <p>*) Et Trækors, 5⁷/₈“ højt, simpelt skaaret.</p> <p>*) Et Stykke af en Kværnsten.</p> <p>Klædningsstykker af grovt, uldent Tøj.</p> <p>Stumper af en Ligkiste.</p>
----------	--	--

Alle Sænkesten have et gjenneboret Hul.

De med *) betegnede Stykker ere ikke udgravede af Expeditionen, men modtagne af Grønlænderne.

Samlingen er afleveret til det oldnordiske Museum, og Stykkerne ere beskrevne og bestemte ved Godhed af Justitsraad Herbst.

Anmærkning til 2det Oplag.

De saakaldte «Sænkesten til Laxegarn», der ere nævnte mange Steder i ovenstaaende «Beskrivelse af Ruiner i Julianehaabs Distrikt» og «Fortegnelse over Oldsager», ere «Vævsten» (Kljásteinn). Dette er allerede antydet af Pingel i «Annaler for nordisk Oldkyndighed 1838—39», Side 251. Mange saadanne Sten findes i de norske Museer. De benyttedes i de saakaldte Opstandervæve til at stramme Rendegarnet med.

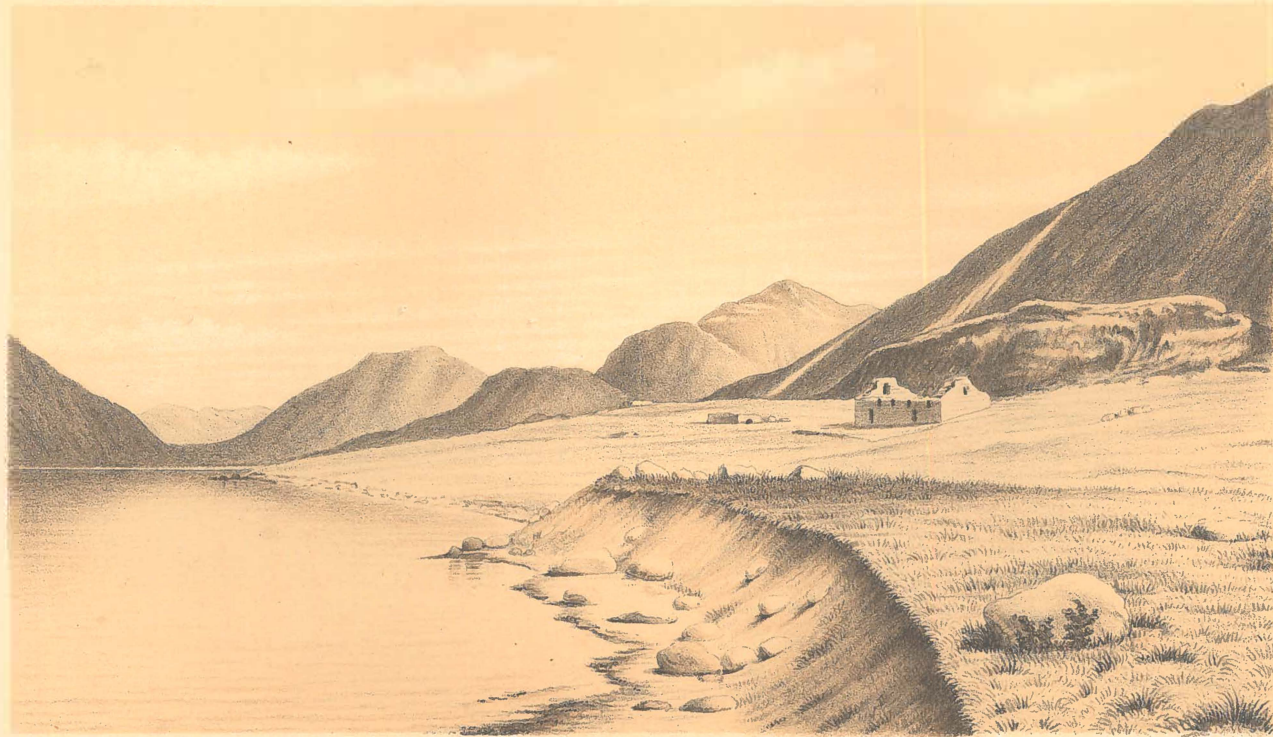
Fortegnelse over Tavlerne med Henvisning til Texten.

Tav.	Side
I. Egnen ved Kakortok, seet Øst fra	95.
II. a. Situationsplan over Narsak paa Himausak-Halvøen . .	76.
- b. Situationsplan over Kagsiarsuk ved Tunugdliarfik	77—79.
III. Ruiner ved Kagsiarsuk (Tunugdliarfik)	78.
IV. Situationsplan og Ruiner fra Fjeldbygd ved Kagsiarsuk (Tunugdliarfik)	79.
V. Situationsplan og Ruiner fra Umiausat ved Tunugdliarfik	81—83.
VI. Ruiner ved Umiausat	81.
VII. Udkigsruin (I) ved Umiausat	81.
VIII. Situationsplan og Ruiner fra Kordlortok ved Tunugdliarfik	84—85.
IX. Ruiner ved Kordlortok	85.
X. Ruingruppe A mellem Kordlortok ved Tunugdliarfik og Tasiusak i Sermilik	85.
- Ruingruppe B sammesteds	87.
- Ruingruppe C sammesteds	87.
- Ruingruppe D sammesteds	88.
XI. Situationsplan over Isarok ved Tasiusak i Sermilik . . .	90—92.
XII. Ruiner ved Isarok	90—92.
XIII. Situationsplan over Tingimiut ved Tasiusak i Sermilik	92—95.
XIV. Ruiner ved Tingimiut	93—95.
XV. Ruiner ved Tingimiut	93—94.
XVI. Ruin XVIII ved Tingimiut	94.
XVII. Situationsplan og Ruiner fra Kakortok	95—100.
XVIII. Kirkernin ved Kakortok	96—97.
XIX. Kirkeruin ved Kakortok	96—97.
XX. Kirkeruin ved Kakortok, seet Vest fra	97.
XXI. a. Ruiner ved Markai. Tasiusak i Kakortokfjorden . . .	100.
- b. Ruiner ved Igdlorsuit. Kakortokfjorden	101.
- c. Ruiner ved Arpatsivik. Kakortokfjorden	102.
- d. Ruiner ved Ikinek. Igalikofjorden	103.
- e. Ruiner ved Igdlorsuit. Igalikofjorden	103.
XXII. Situationsplan over Sigsardlugtok ved Igalikofjorden	105—110.

Tav.	Side
XXIII. Ruiner ved Sigsardlugtok	106—110.
XXIV. Ruiner ved Sigsardlugtok	107.
XXV. Ruiner ved Sigsardlugtok	107—108.
XXVI. Situationsplan over Igaliko	111—113.
XXVII. Ruin III ved Igaliko	111.
XXVIII. a. Situationsplan over Kagsiarsuk ved Igalikofjorden	113—119.
- b. Situationsplan over Kagdlumiut $\frac{3}{4}$ Mil fra Agdluit- sokfjorden	123.
XXIX. Udkigsruin (I) ved Kagsiarsuk (Igalikofjorden), seet Nord fra	114.
XXX. Ruiner ved Kagsiarsuk (Igalikofjorden)	114—115.
XXXI. Ruiner samt Oversigt over Udgravningen ved Kagsiar- suk (Igalikofjorden)	116—119.
XXXII. Ruingruppe ved Søen indenfor Amitsuarsuk	125—128.
XXXIII. a. Ruiner ved Tasiarsuk. Tasermiut	132.
- b. Ruin ved Kugsuak. Tasersuak ved Tasermiut	133.
- c. Ruin ved Tasersuak Kingua. Tasermiut	134.
- d. Ruiner ved Igfit. Tasermiut	135.
- e. Ruiner ved Ikigait	136.
XXXIV. Tasersuak Kingua. Tasermiut	134.

Fortegnelse over Textbillederne.

	Side
Fig. 1. Indhegning ved Ruingruppe B i Kordlortokdalen	86.
— 2. Indhegning ved Ruingruppe C i Kordlortokdalen	88.
— 3. Stenkreds ved Kakortok	98.
— 4. Ruin XI ved Kakortok	99.
— 5. Stenkreds ved Markai	100.
— 6. Ruin ved Kanisut	104.
— 7. Sten ved Sigsardlugtok	109.
— 8. Ruin I (Brattahlid) ved Igaliko	111.
— 9. Stenkreds (XIII) ved Igaliko	112.
— 10. Indhegning (XI) paa en Klippeafsats ved Kagsiarsuk (Igaliko- fjorden)	118.
— 11. Unartok Kingua	130.

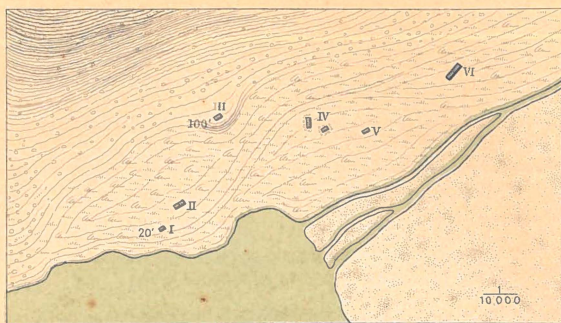

Th Croth

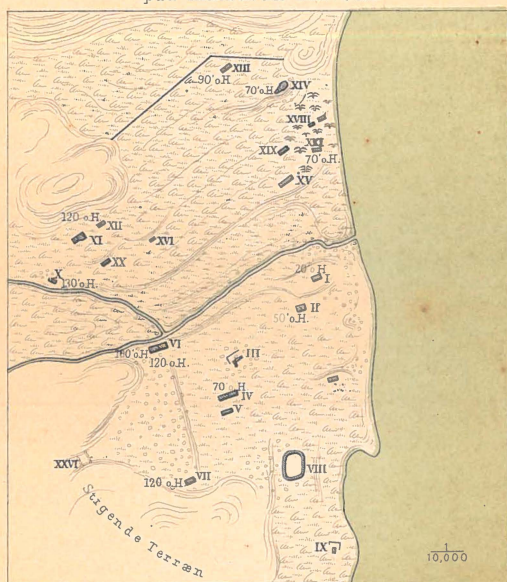
Eggen ved Kakortok
seet Øst fra

Eggen ved kakortok
(seet Øst fra)

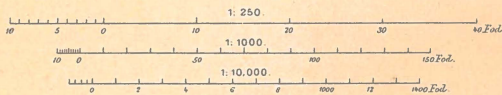
Th Bergh's 11

a NARSAK
paa Himausak Halvoen.

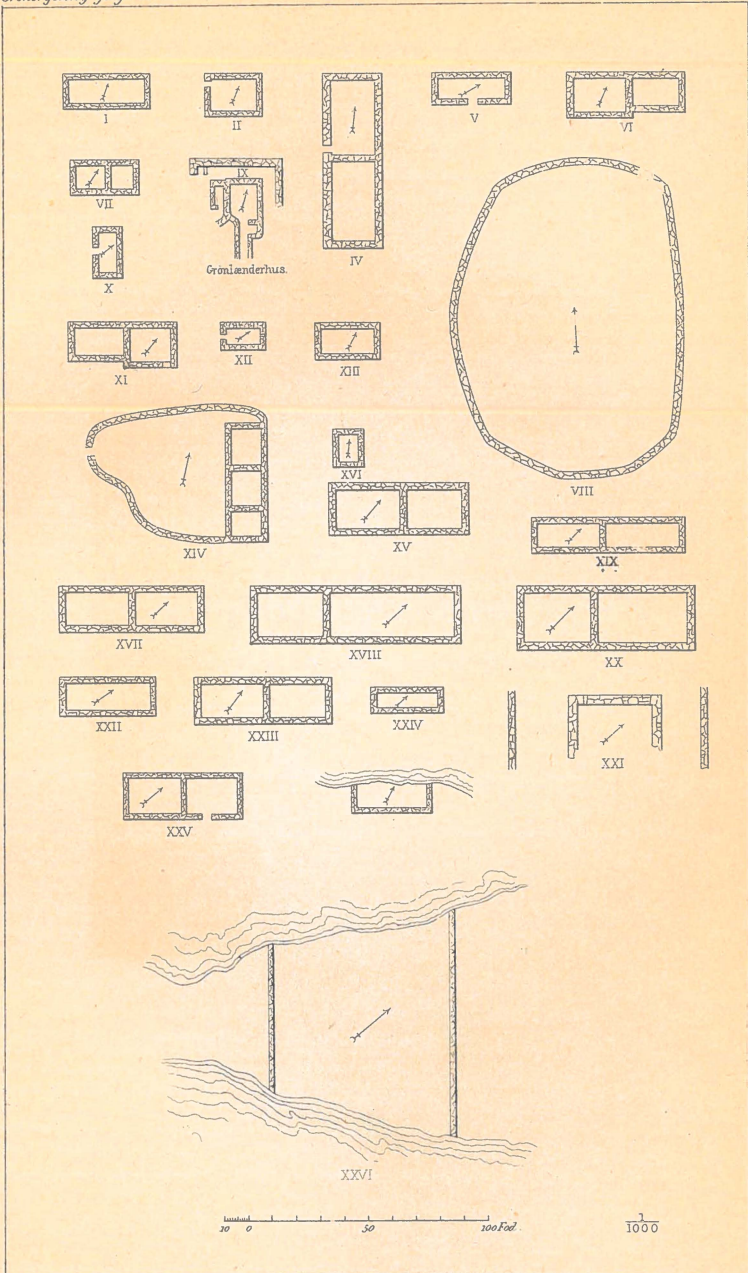

b KAGSIAR SUK
ved Tunugdliarfik.

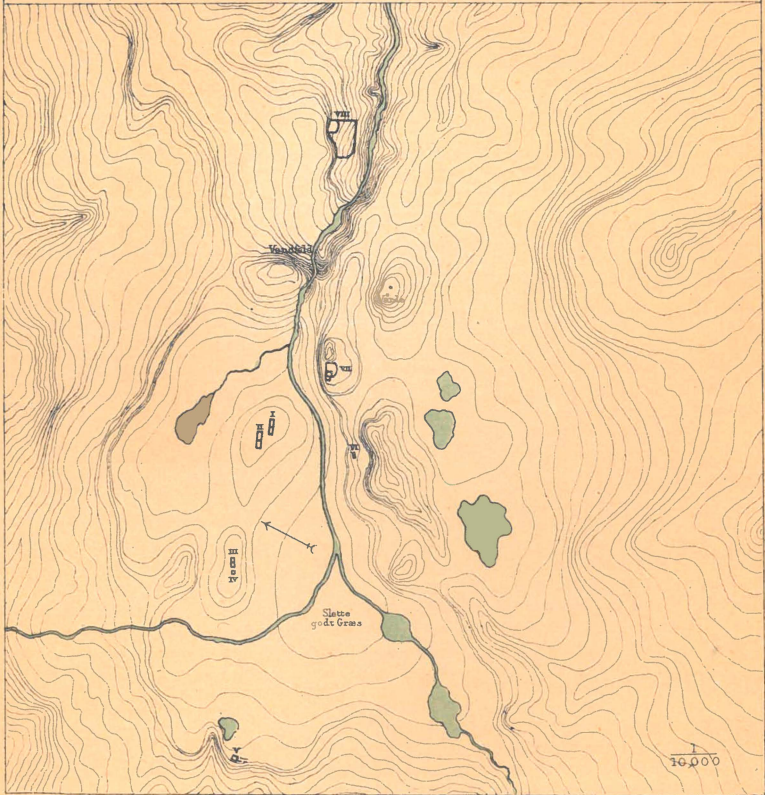
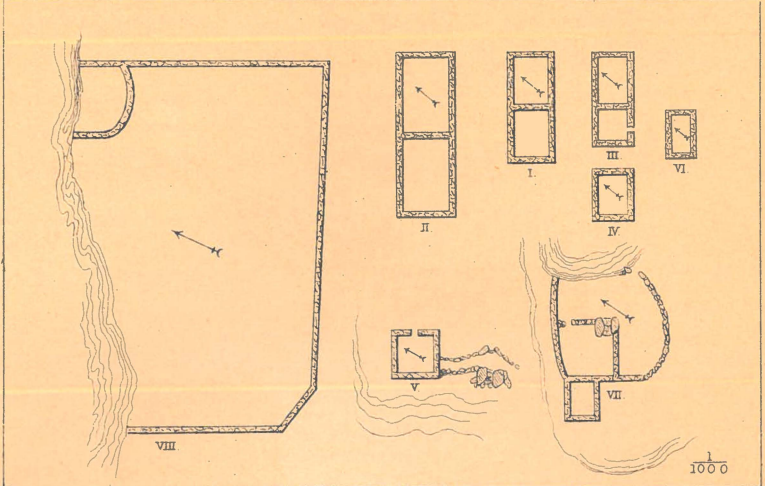
Signatur for Planerne

Gjarde	Kvat.	Sand
Gras.	Lyng	Sten.
Jordvaald.	Marchalm.	Sump.

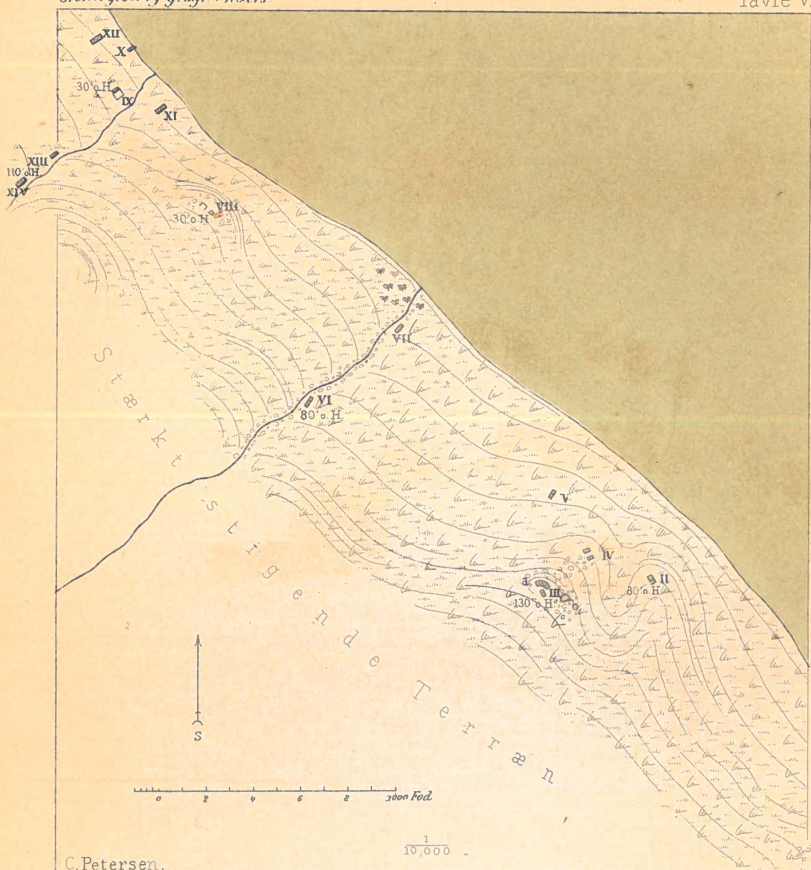
Th. Groth.

Kagsiarsuk
(Tunugdliarfik)

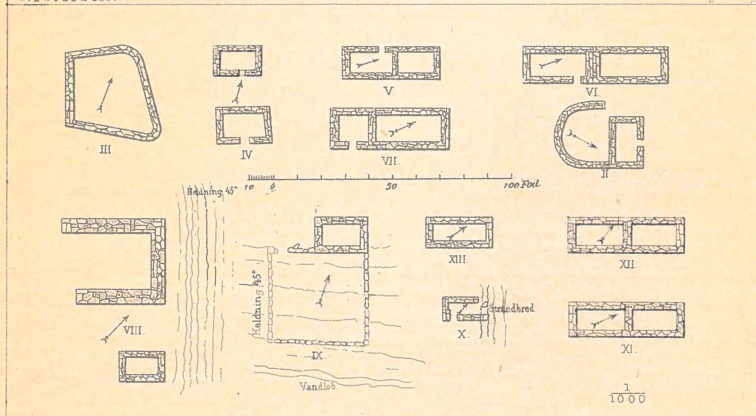

Th. Groth.

Fjældbygd ved Kagsiarsuk
(Tunugdliarfik)

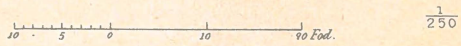
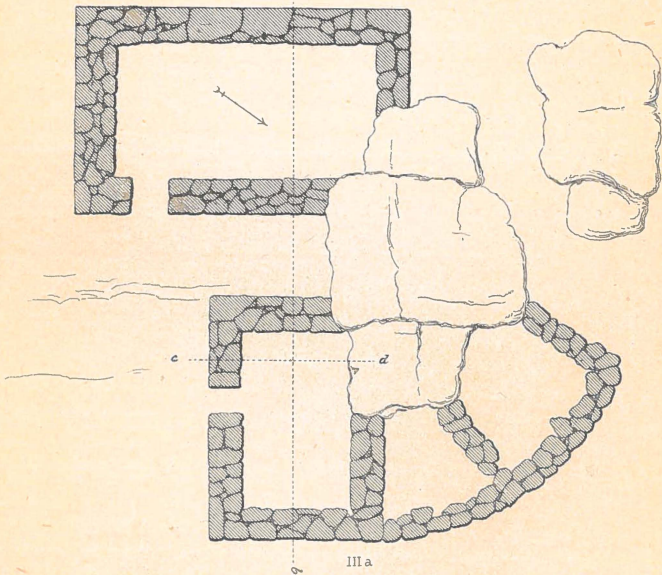
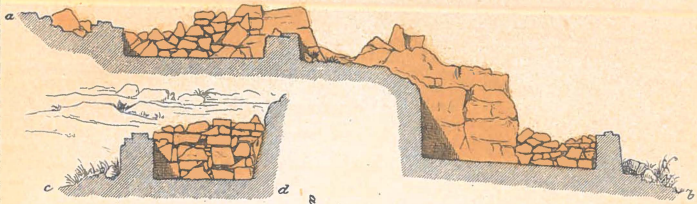
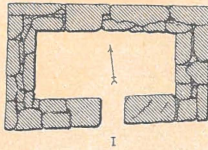

C. Petersen.

H. Groth.

Umiausat (Tunugdliarfik)

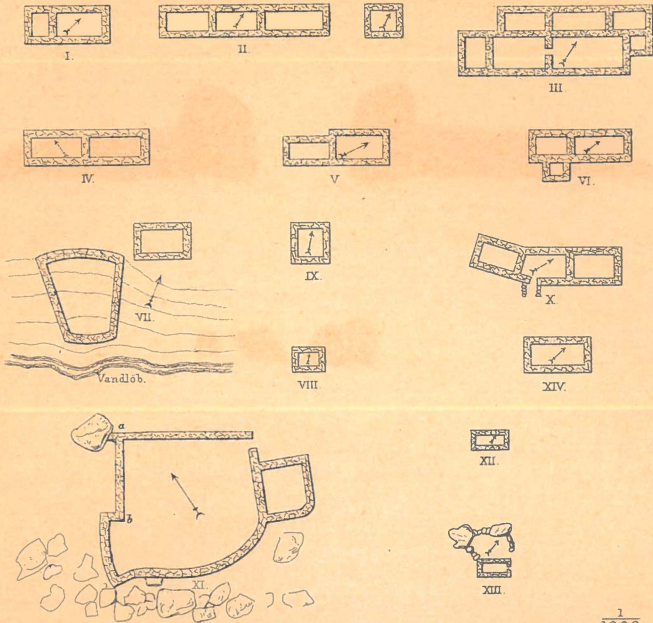

Th. Groth.

Udkigsruin (I) ved Umiausat.

Th. Bergh's 11

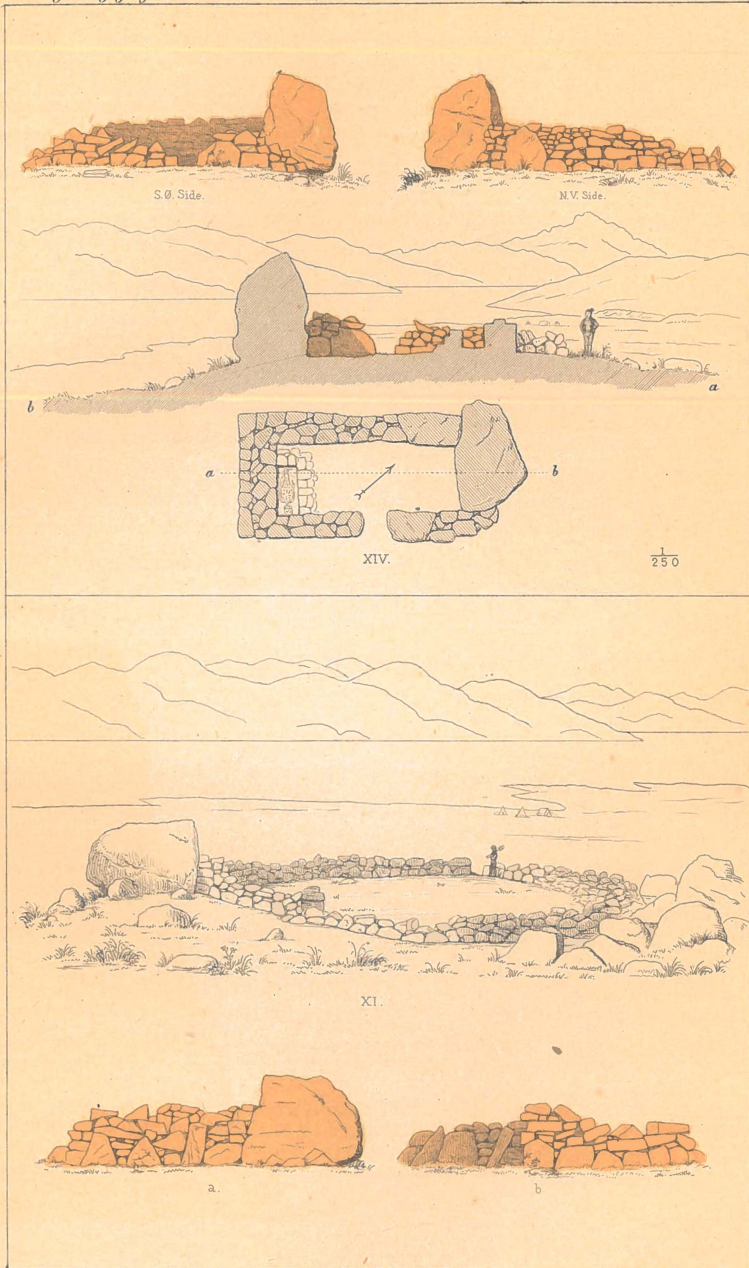

Th. Groth.

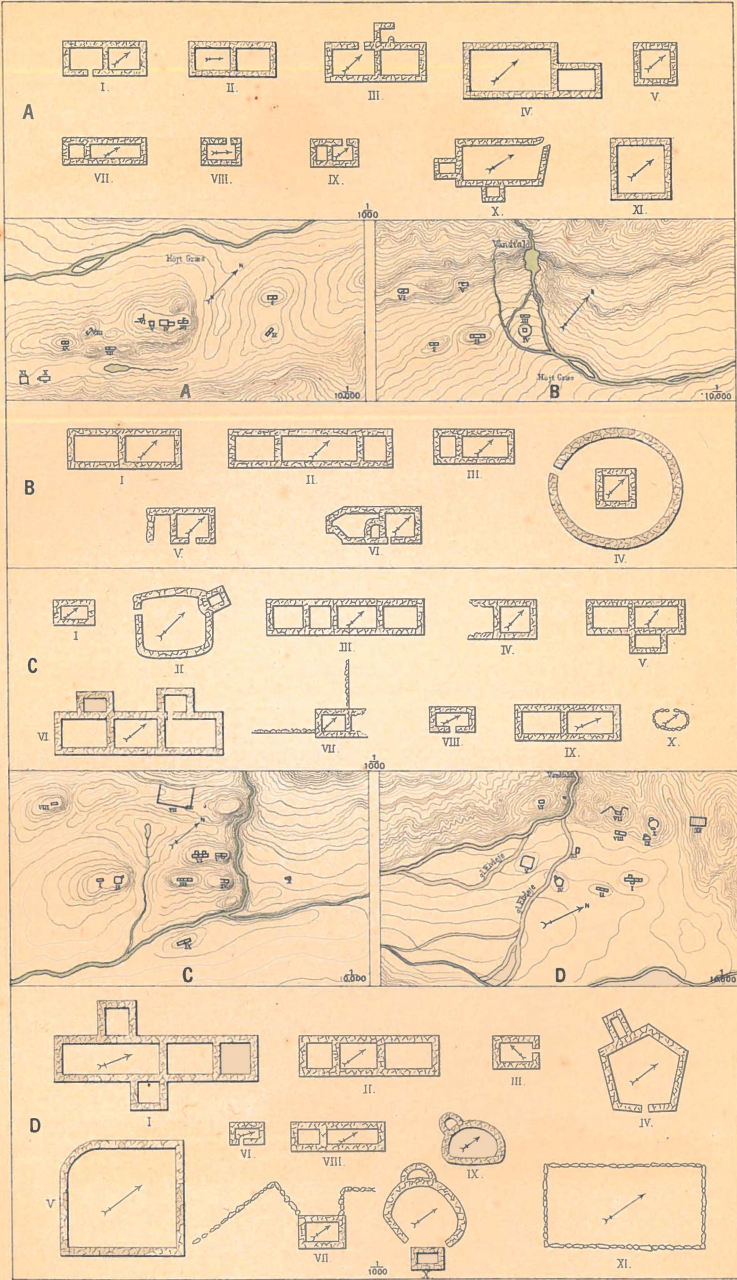
C. Petersen.

Kordlortok
(Tunugdliarfik)

H. Groth.

Kordlortok.

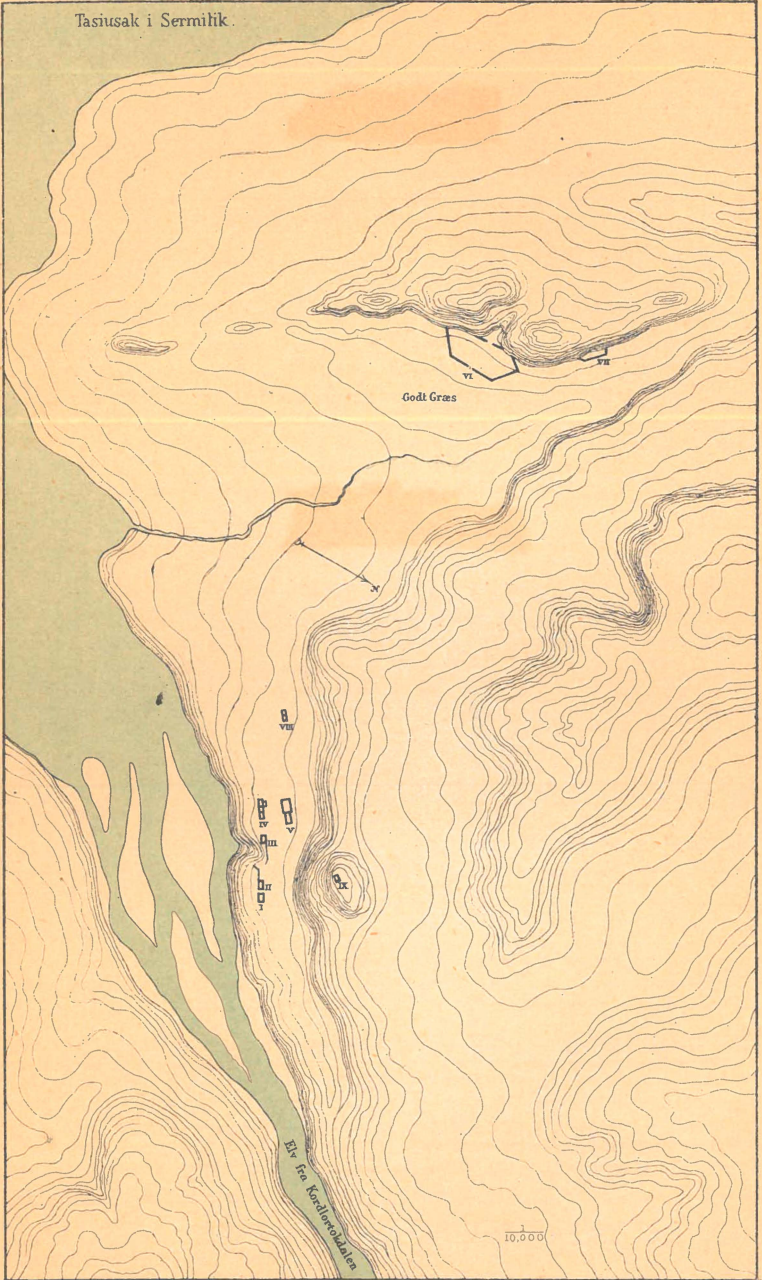

Th. Groth.

Th. Bergh's lith. Inst.

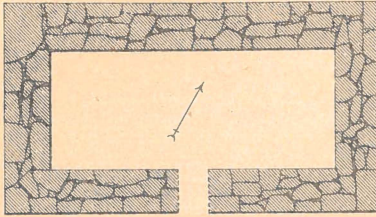
Ruingrupper mellem Kordlortok og Tasiusak i Sermilik.

Tasiusak i Sermilik.

Th. Groth.

Isarok
(Tasiusaki Sermilik)

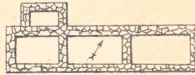
$\frac{1}{250}$

II

III

IV

VIII

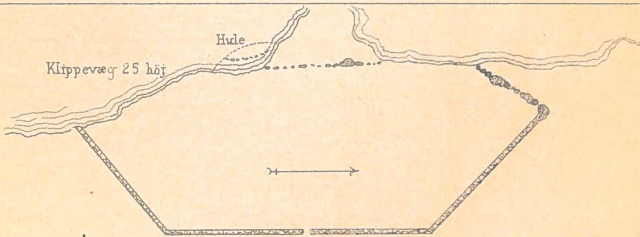

V

IX

$\frac{1}{1000}$

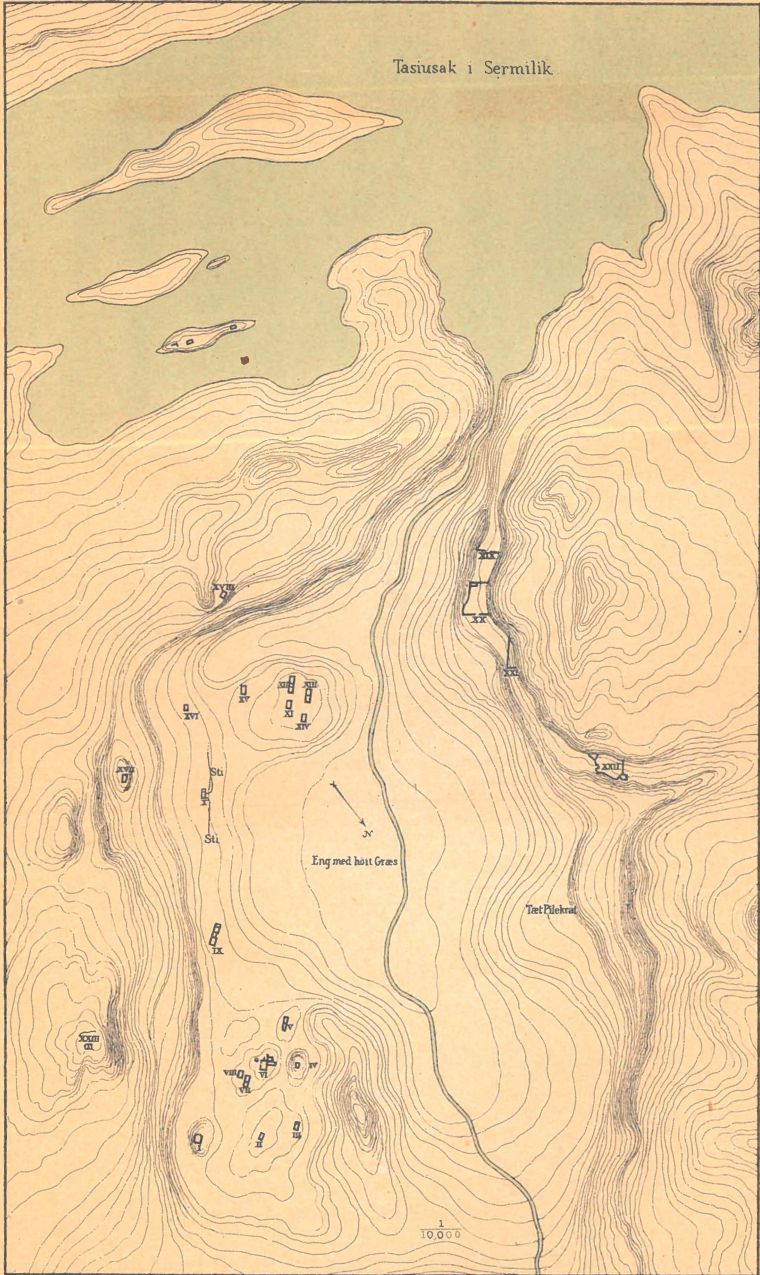
VI

VII

50 0 100 200 Fod

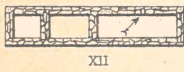
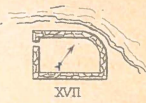
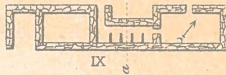
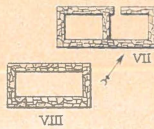
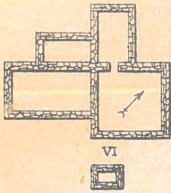
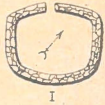
$\frac{1}{2000}$

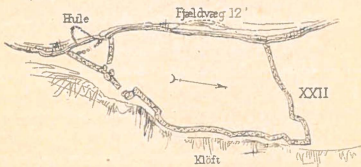
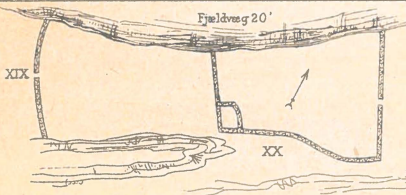
Tingimiut
(Tasiusak i Sermilik.)

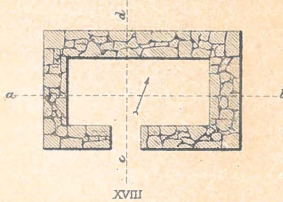
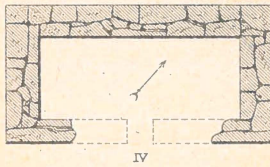
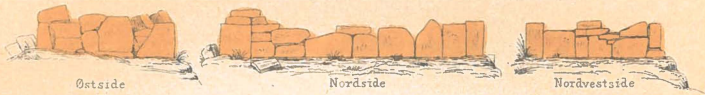
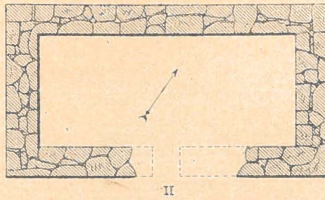
$\frac{1}{250}$

$\frac{1}{1000}$

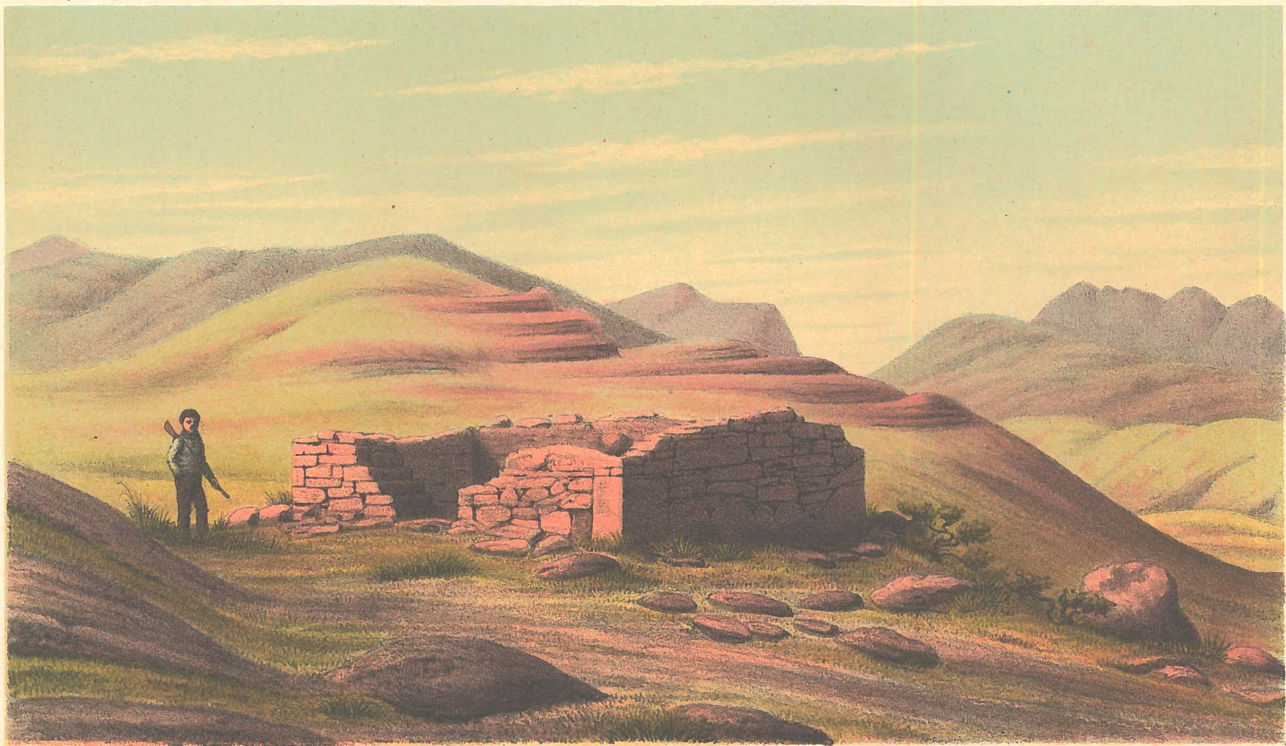
$\frac{1}{2000}$

$\frac{1}{250}$

Th. Groth.

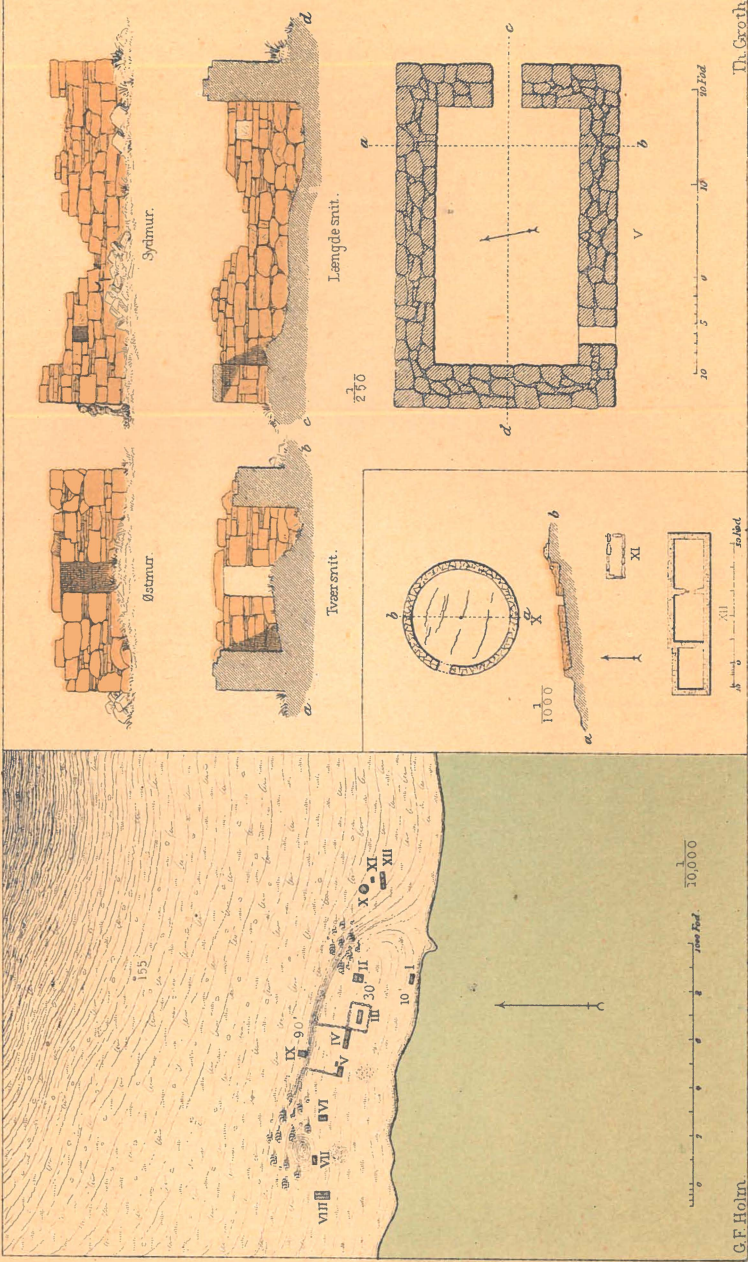
Tingimiut.

Th. Groth.

Ruin (XVIII) ved Tingmiut.

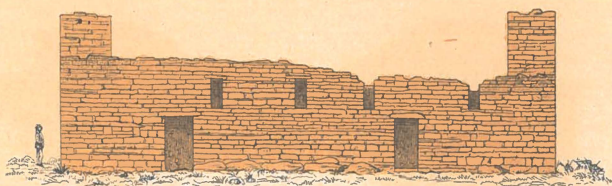
Th. Bergh' l.l.

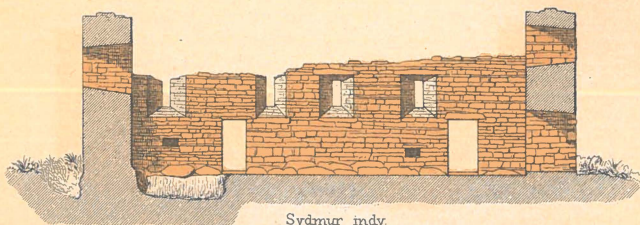
Dr. Groth.

C.F. Holm.

Kakortok.

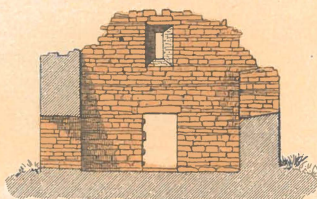
Syðmúr.

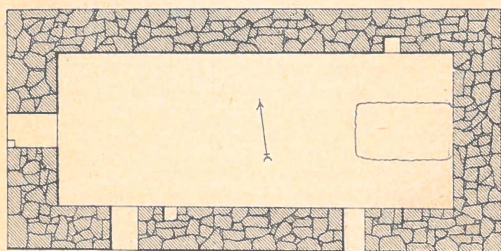
Syðmúr indv.

Vestmúr.

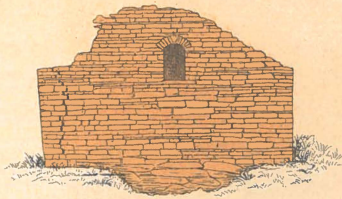
Vestmúr indv.

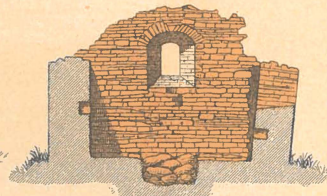
Plan i Dorhöiden.
III.

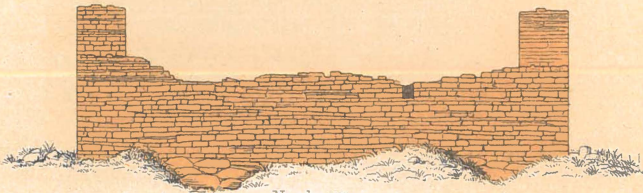
$\frac{1}{250}$

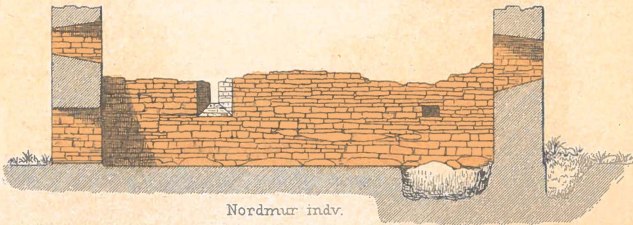
Østmur.

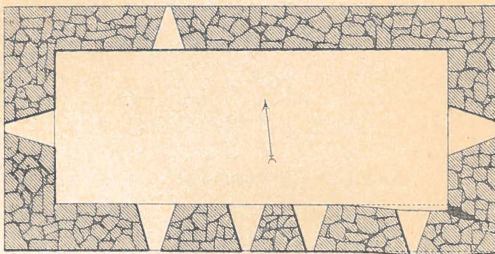
Østmur indv.

Nordmur.

Nordmur indv.

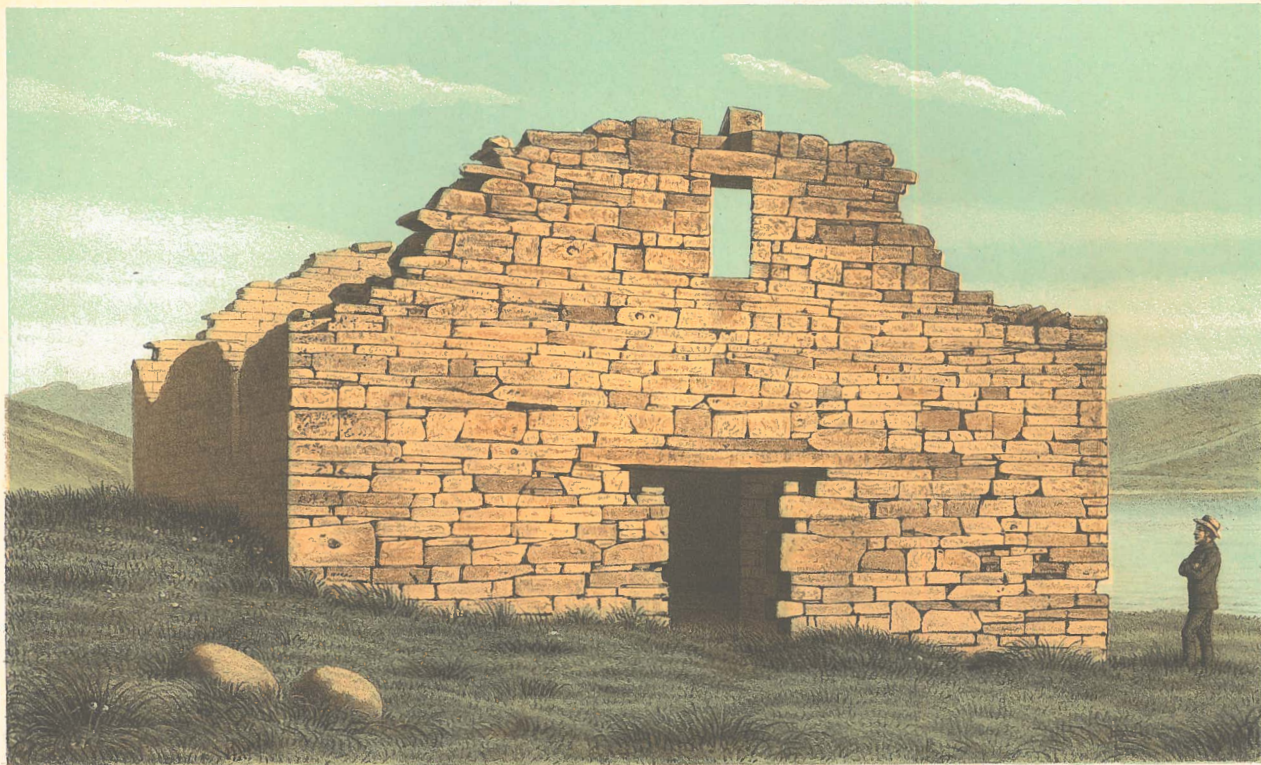

Plan i Vinduehøiden.
III.

$\frac{1}{250}$

Kakortok.

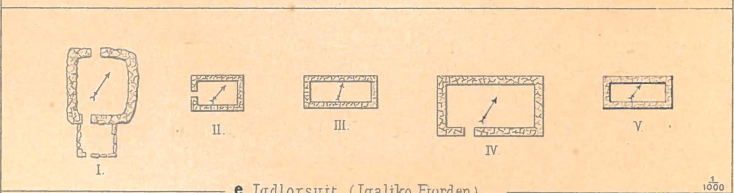
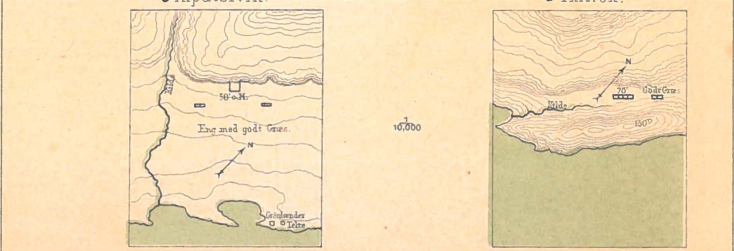
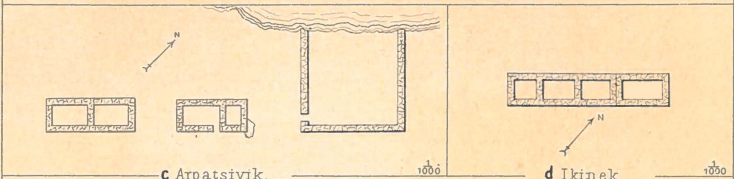
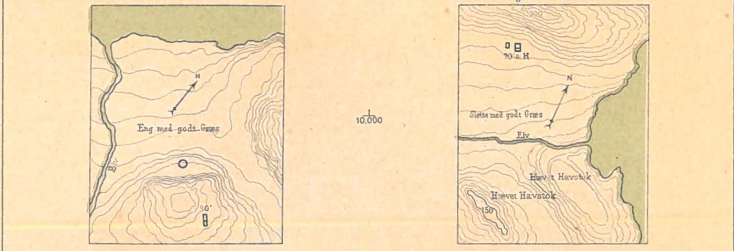
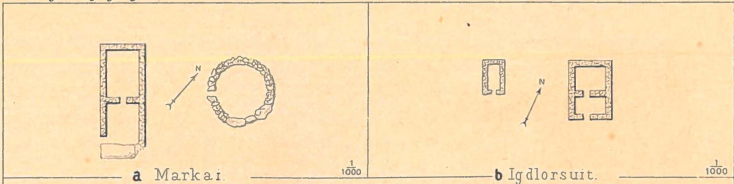

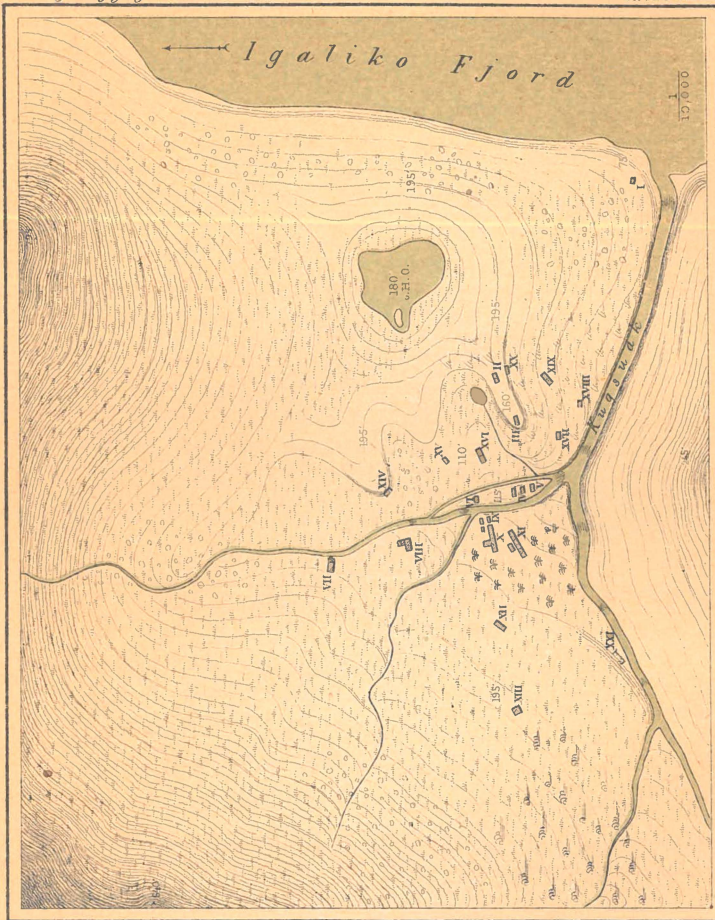
Th. Groth

Kirkeruin (III) ved Kakortok
set Vest fra

Kirkeruin (III) ved Kakortok
set Vest fra.

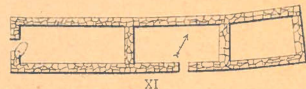
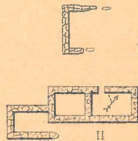
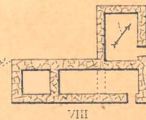
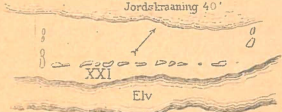
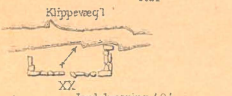
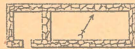
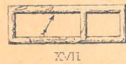
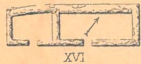
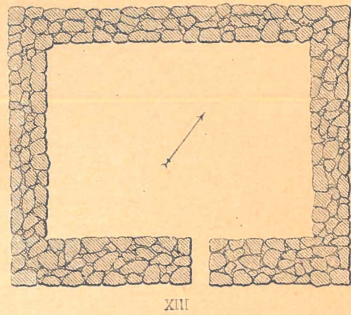
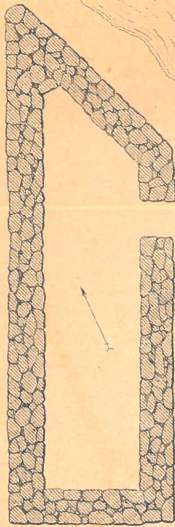
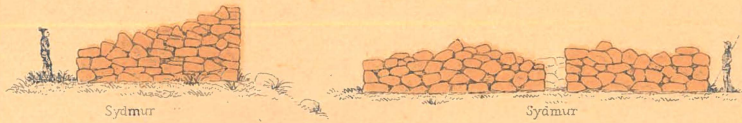
Th. Borup II.

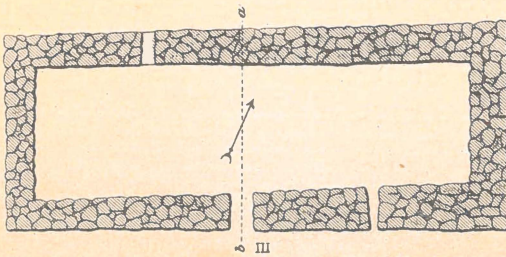
Sigsardlugtok
(Igalikofjorden.)

G. F. Holm.

Sydmur

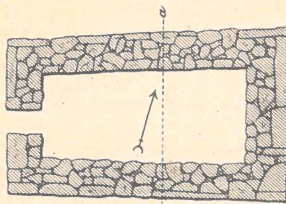
Sydmur

Østmur

Vestmur

IV

$\frac{1}{250}$

Sigsardlugtok.

Vestmur

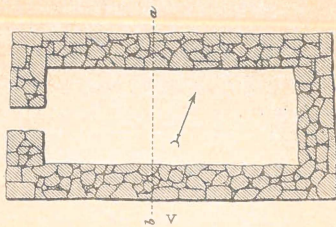
b

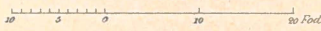
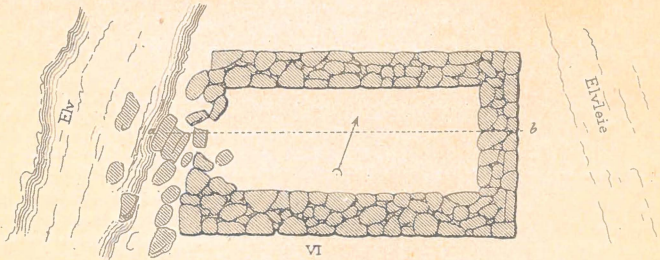
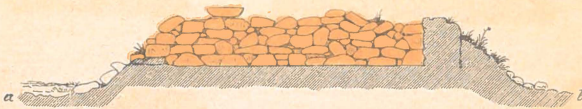
Nordmur

Østmur

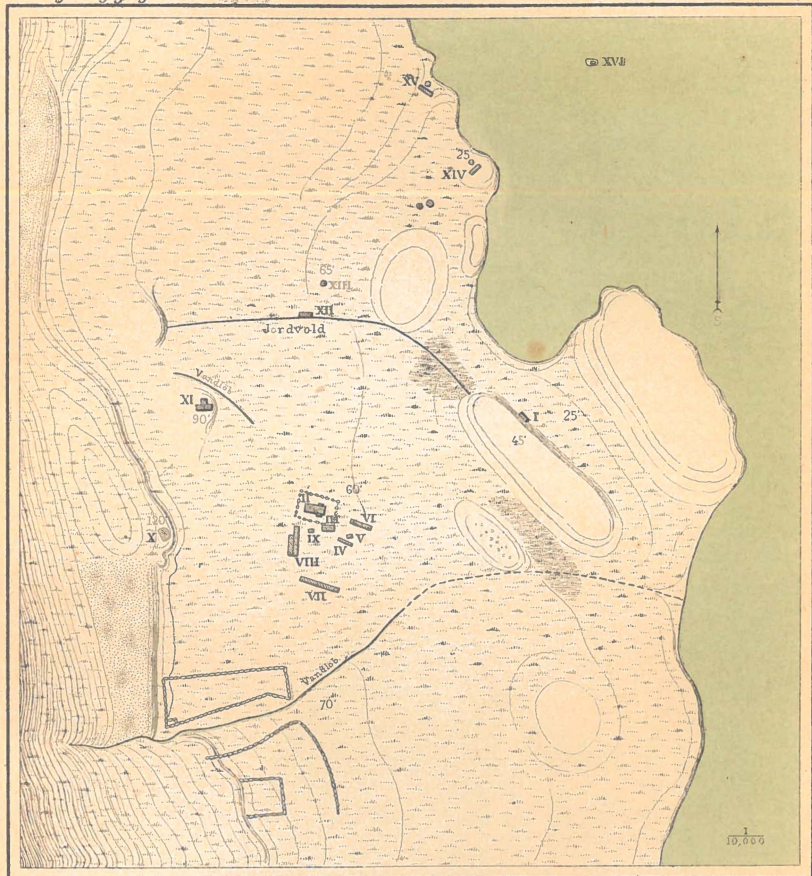
Nordmur

1/250

Th.Groth.

Sigsardlugtok.

C. F. Holm.

Igaliko.

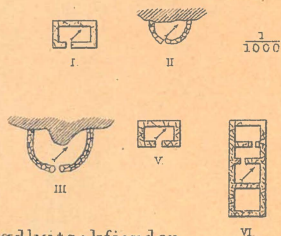
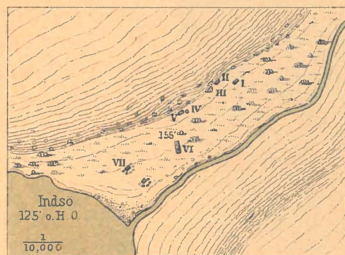
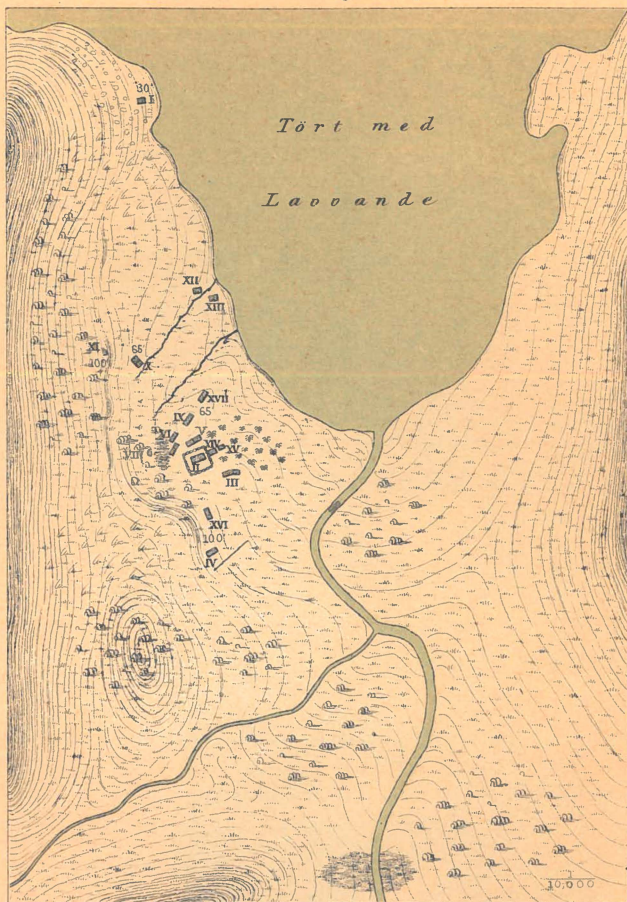

Th. Groth.

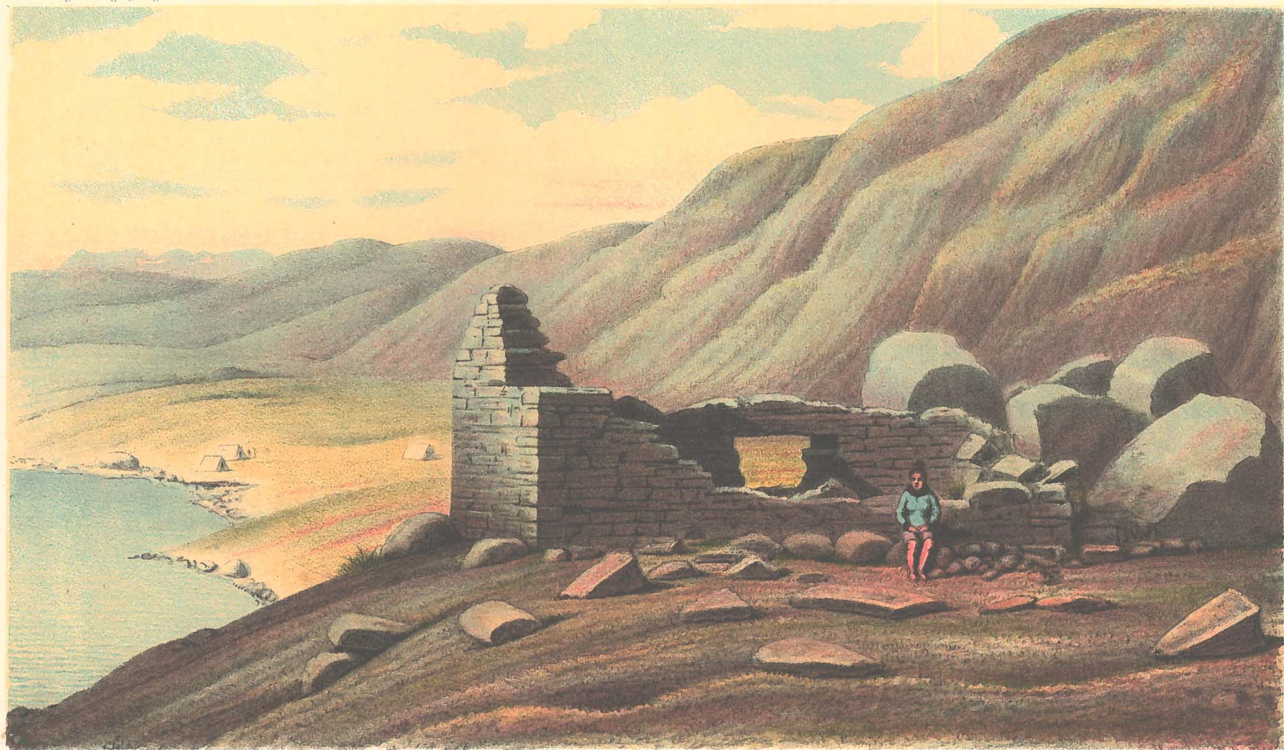
Ruin.(III) ved Igaliko.

Th. Bergh's I.I.

a. Kagsiarsuk ved Igalikofjorden.

b. Kagdlumiut $\frac{3}{4}$ Mil fra Agdluitsokfjorden.

Th. Groth

Th. Bergh 11

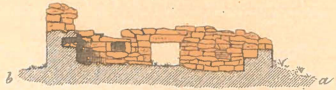
Udkigsruin (I) ved Kagsiarsuk (Igalikofjorden) seet Nord fra.

Bagved sees Sletten hvorpaa de øvrige Ruiner ligge.

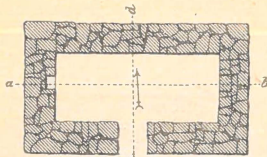
I.

Sydmur

Østmur

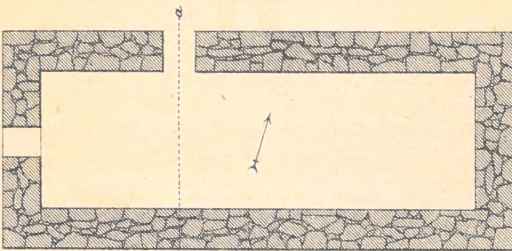
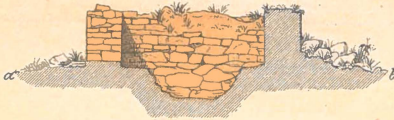

(Udkigsruin)

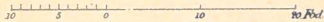
II.

Nordmur

(Kirke)

250

Kagsiarsuk

(Igalikofjorden.)

IV

VI

VII

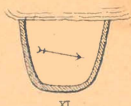
VIII

IX

X

XI

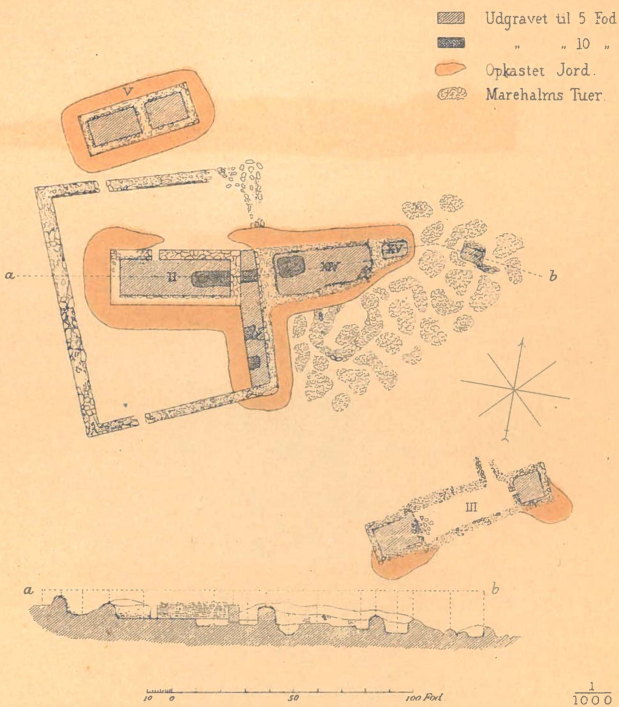

XII

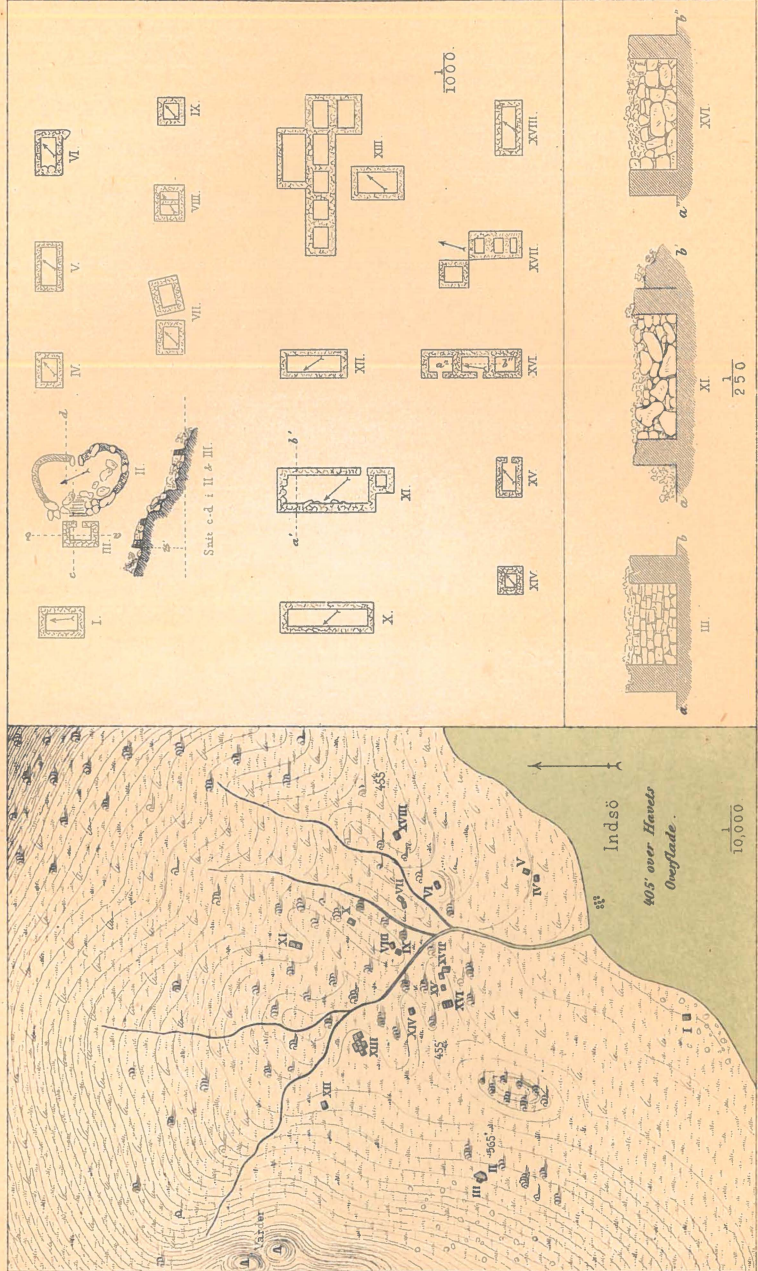
XIII

1000

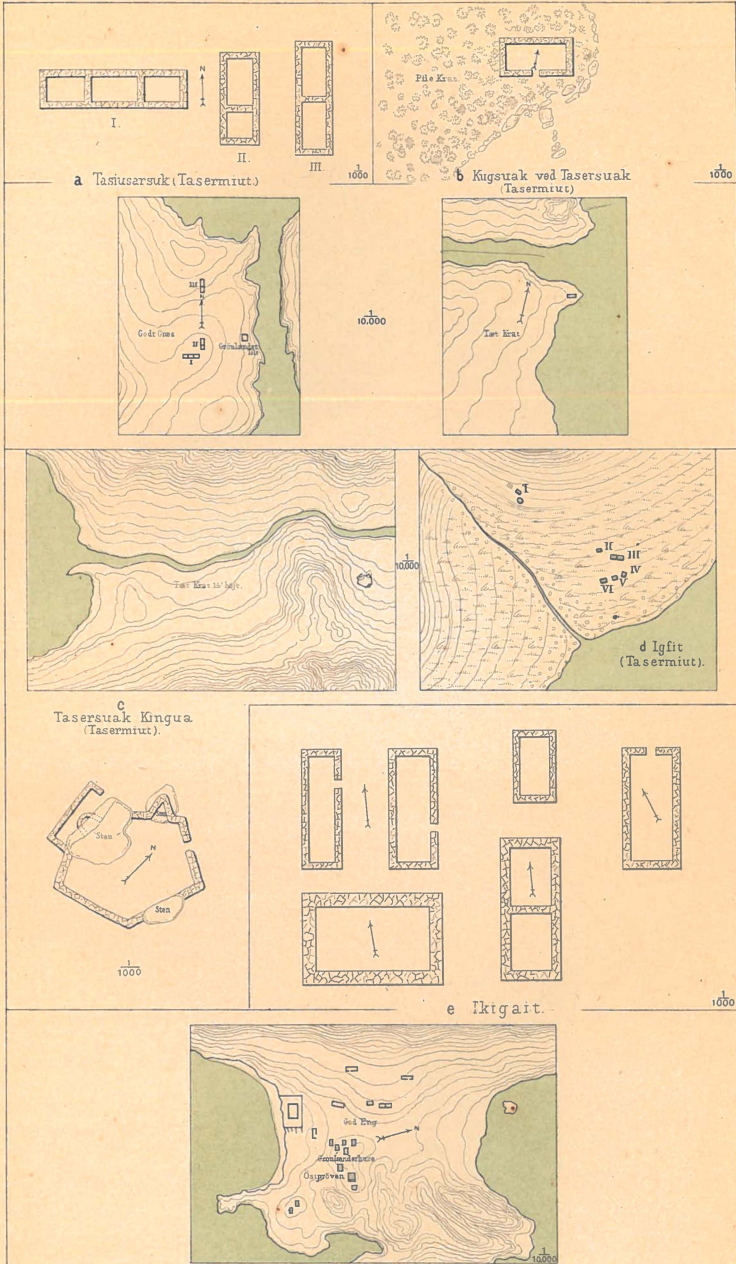
C. Petersen.

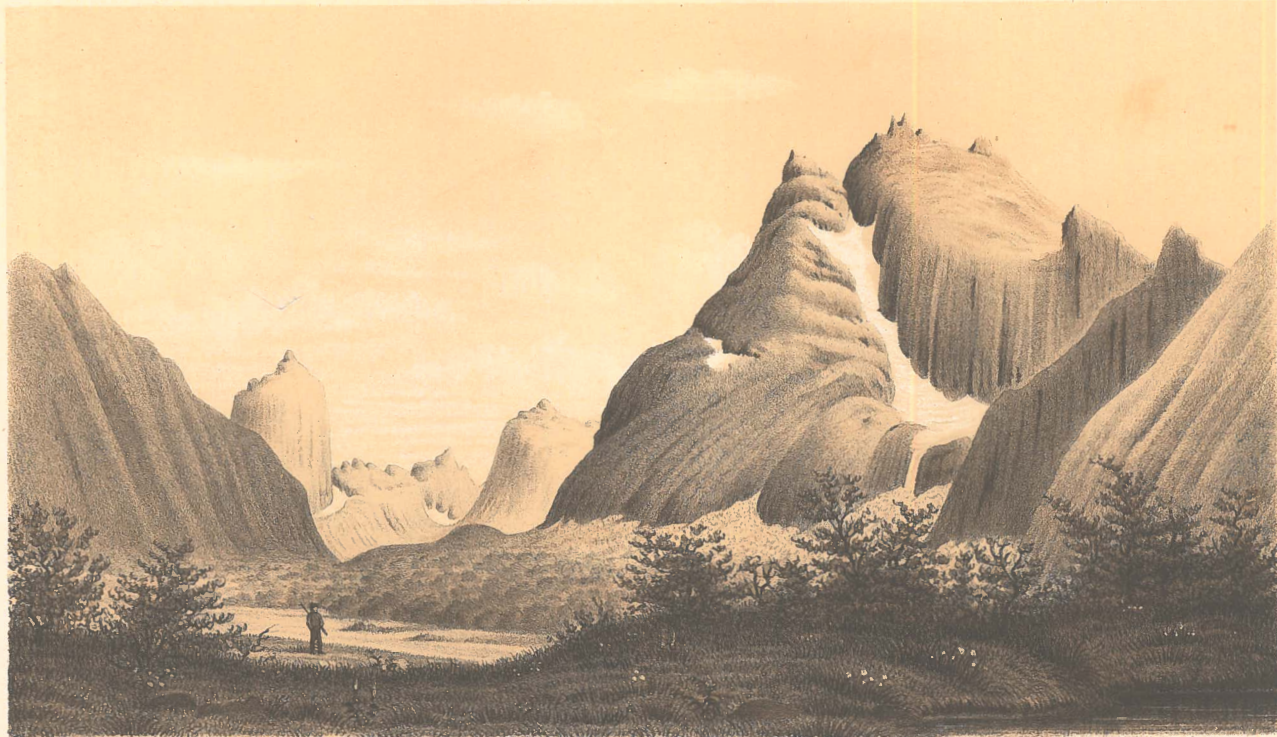
Kagsiarsuk
(Inalikefjorden)

Ringgruppe ved Söen indenfor Amitsuarsuk.

G. F. Holm.

Th Groth.

Tasersuak Kingua
(Tasermiut)

Taserstak Kingua
(Tasermiut)

Dr Bergh 11

